راج کہانی

سعید بھٹا

راج کہانی

خالی

راج کہانی

سعید بھُٹا

سانجھ

راج کہانی ___ لوک ادب ___ سعید بھٹا

سانجھ پبلیکیشنز نے نوید حفیظ پرنٹرز، لاہور، توں چھپوا کے
46/2 مزنگ روڈ، لاہور، پاکستان، توں شائع کیتی۔

پہلی وار	:	2013ء
مُکھ چتر	:	صابر نذر
گنتی	:	500
قیمت	:	200

Raj Kahani
(Punjabi Folk Lor Book by Saeed Bhutta)

Printed by:
Naveed Hafeez Printers, Lahore, Pakistan

Price:
In Pakistan: Rs. 200.00

Published by:
سانجھ
SANJH
PUBLICATIONS

Book Street, 46/2 Mozang Road, Lahore, Pakistan.
Phone: +92 42 37355323. Fax: +92 04 37323950
e-mail: sanjhpk@yahoo.com, sanjhpks@gmail.com
Web: www.sanjhpublications.com

ISBN: 978-969-593-099-1

مشتاق صوفی دے ناں

خالی

سارنی

خالی

رام چندر

ایہہ سورج بنسی راجپوت ہوئن۔ اجودھیا ریاست دا مالک ہویا ہے باپ ایہناں دا، جسرت۔ ایہہ جسرت دے پُتر ہن۔ راجے جسرت دے گھر ترائے رانیاں ہوئیَن۔ پہلی اچھراں رانی ہوئی ہے جیس دے وِچوں رام چندر ہویا ہے۔ رام چندر نوں ہندواں اوتار منیا ہے۔ دُوئی دے وِچوں لچھمن ہے۔ تریئی رانی دا ناں کیکئی ہویا ہے۔ اوس دے وِچوں دو پُتر ہوئن نُکل تے ساہ دیو۔ ایہہ چار پُتر ہوئن راجے جسرت دے، تریئیں رانیاں چوں۔ راجے جسرت کسے راجپوتانی ریاست تے حملہ کیتا ہے۔ لڑائی ہوئی ہے۔ فوجاں جسرت دیاں چل پئیَن۔ راجا جسرت تے رانی کیکئی ہِک رتھ دے وِچ اسوار ہان۔ دشمن حملہ راجے جسرت تے کر دِتا ہے۔ رانی تلوار لے کے لڑن لگ پئی ہے۔ راجا جسرت بڑا زخمی ہویا ہے۔ رانی لڑ کے گھیرا تروڑیا ہے دشمن دا۔ اتنے نوں فوجاں نوں غیرت آئی ہے کہ ہِک عورت اساڈی لڑ رہی ہے تے اسیں بھنّے جانے ہاں۔ فوجاں ہٹ پئیَن۔ اوہناں دشمن دی فوج نوں بھجایا ہے۔ راجے جسرت نوں خوشی آئی ہے کہ رانیے توہیں قربانی دا کمال کر دِتا ہے۔ اوہراں ہِک کپڑا لے آ صاف جیہا، جیس دے اُتے میں تینوں عہد نامہ لکھ دیواں۔ اوس لکھ دِتا ہے بھئی اپنی زندگی وِچ توں جیہڑے دو انعام منگسیں، میں تینوں دیساں۔ رانی اوہ کول کر لیا ہے۔ ہٹ آئن۔ ایہہ نُکل تے ساہ دیو دی ماں ہائی۔ اچھراں چوں رام چندر ہویا ہے۔ لچھمن دی ماں دا ناں بھُلا کھلا ہے۔ لچھمن پورا غلام ہویا ہے، ایس بھرا رام چندر دا۔

راجے جسرت نوں آیاں کجھ عرصہ ہو گیا ہے۔ ایہہ راجپوت دو قسم دی شادی

کریندے ہائن۔ اِک شادی کاج سدیا جاندا ہا۔ دوئی شادی دا ناں سوئمبر سدیا جاندا ہا، جیہدے اُتے کائی شرط لین ہا۔ رانی سیتا ہوئی ہے۔ اوس دے پیو سوئمبر رکھیا ہے بھئی ایہہ شرط میری جیہڑا راجپوت پوری کریسی، میں اوس نُوں دے چھوڑیساں۔ شرط کیہہ ہائی؟ کڑاہ تیل دا بھریا ہویا ہا۔ اوس دے وِچ بانس ٹھوکیا ہویا۔ بڑا بلند بانس۔ اگوں اوس نُوں انج چرخڑی لائی ہوئی ہا۔ اوس چرخڑی نُوں سوراخ ہان۔ اُتے ہِک سانگ ہائی، جیس سانگ اتے مچھی سونے دی ہائی۔ شرط ایہہ ہائی بھئی ویکھنا تیل آلوں ہے۔ کمان دے وِچوں تیر کڈھے۔ چرخڑی پھر دی پئی ہووے۔ اوہناں سوراخاں وِچوں تیر گزر کے مچھی دی اکھ وِچ لگے تے میں اوس نوں دیونی ہے سیتا۔ سوئمبر تے بڑے بڑے راجپوت اکٹھے ہوئن۔ راجا رام چندر وی ہے۔ گُھل گُھل کے راجپوت بہہ رہن تیر کوئی نہ لگے۔ وارا ایس رام چندر دا آ گیا ہے۔ اساں تاں مُڑ ہندواں دے ویلے دی تصویر ڈِٹھی ہے۔ بڑا خوبصورت تے ڈھیر سارا جوان ہے۔ نازک اندام جوان ہویا ہے۔ جتھے تصویر وکھیوے ہا، کمان اوس دے ہتھ وِچ وکھیندی ہائی۔ اوس کمان دے وِچوں تیر چِھکیا ہے۔ ویہدا ہیٹھوں پیا ہے۔ چکر پھر رہیا ہے چرخڑی دا۔ سوراخ چرخڑی دے وِچوں گزر کے مچھی دی اکھ وِچ جا لگا ہے تیر۔ اوس ویلے سیتا دی شادی ہوگئی ہے ایس نال۔ پرنا کے ایہہ گھر لے آیا ہے۔ راجے جسرت بڑیاں خوشیاں منائیاں۔ کُل راجپوت ہند دا بلایا ہے۔ ہِک سو تے تریہہ قوم ہے راجپوت دی، جیس وِچ چھتری راج کل ہن۔ چھ بنس ہن۔ کل راجپوتاں نُوں دعوت دِتی ہے۔ راجے اعلان کیتا ہے اج میں پتر اپنے نوں تخت دیونا ہے۔

رانی کیکئی دی ہِک سہیلی ہوئی ہے۔ نوکر وی ہوئی سوں۔ اوس آکھیا، ''کیکئی بیٹھی ہیں؟'' ''جی آ۔ بیٹھی ہاں۔'' اوس آکھیا، ''اج تیرے پُتراں دے گل غلامی دا طوق پا رہن تے ساری زندگی نہینے نکلنا۔ توں وی راجپوت دی لڑکی ہیں بیٹھی گُھٹھ سُور دے تے ہیں۔'' ''کیہہ کراں؟'' ''اج راجے کولوں اوہ وعدے منگ بھئی جیڈی اوکھی اکھیائی، میں منساں۔'' سہیلی اوہدی صورت انسان ہائی سیرت شیطان ہائی۔ اوس آکھیا، ''توں راجے نُوں آکھ، اوہ وعدے پورے کر۔ راجا آکھسی کیویں؟ توں آکھیں بارھاں سال تائیں تخت میرے پُتراں نُوں دے تے بارھاں سال تائیں رام چندر نُوں بن باسی دے،

مطلب ہے جنگل وِچ رہے۔ اوتھے رہے جتھے لا پتہ ہووے۔ اسانوں پتہ وی نہ ہووے کتھے ہے۔'' خوشیاں منائیاں جا رہیئن۔ شدیانے بج رہن۔ ساز بج رہن۔ راجپوت خوش خوش ہن۔ تاجپوشی دے سگن ہو رہن کہ اج رام چندر دے سر اُتے تاج رکھیا جاونا ہے۔

اچھراں رانی پھولاں نہیں ساندی کہ میرے پُتر نوں اج تاج پیا مِلدا ہے۔ اتنے نُوں رانی کیکئی شاہی محل وِچ، راجے نُوں آ کھیا ہے،''اوہ وعدے تے لکھت تیری۔'' اوس آ کھیا،''منگ۔'' رانی کیکئی آ کھیا،''رام چندر نُوں بن باسی بارھاں سال تے بارھاں سال نُکل تے ساہ دیونوں تخت دے۔'' راجا ڈھٹھا ہے بے ہوش ہو گیا ہے۔ غم دے کئیں پہاڑ ترُٹ گئن۔ پے پٹنے سارے اجودھیا وِچ گئن۔ رام چندر ایہہ گل سُنی ہے بھئی پیو میرے نوں غش توں غش ہے۔ وعدہ نہ پورا کراں تاں راجپوت نہیں۔ جے وعدہ پورا کراں تاں رام چندر نوں بن باسی دیونی ہے۔ رام چندر لگا آیا ہے۔ اوس آ کھیا،''مہاراجیا! اوہ تاں راجپوت دا بچہ وی نہیں نا، جیہڑا اپنے پیو دی زبان نوں کوڑا کرے۔ اپنے سکھ کان یاں شاہی کان۔ توں روندا کیوں پیا ہیں؟ میں منگ کے تیتھوں بن باسی لینا ہاں۔ اللہ دے واسطے دے چاں۔ اوہ وی تاں بھرا ہین، جیہناں تخت تے بہنا ہیں۔ اوہ کسے ہور دے تاں نہیں جسرت دے ہین تے اوہ میری ماں ہے، جیہڑی ایہہ گل منگ رہی ہے۔ مینوں اچھراں توں گھٹ اوہ وی کائی نہیں۔'' اُٹھیا ہے راجا جسرت پُتر نوں ہاں نال چاں لایا ہے۔۔ شاوش پُترا شاوش۔ بہت اچھے۔ اوس ویلے رام چندر بَن باسی لِکھ دِتی ہے کہ بارھاں سال تائیں میں بَن باسی وِچ رہساں۔

جیس ویلے رام چندر تیار ہو گیا ہے تاں سیتا آ کھیا ہے،''میں نال آونا ہے۔'' رام چندر آ کھیا،''توں شہزادی ہیں۔ جنگل دا واسا۔ جنگل دے میوہ جات اتے اساڈا گزارہ ہوونا ہے۔'' سیتا آ کھیا،''سبھ کجھ منظور ہے ہک جدائی تیری منظور نہیں۔'' لچھمن آ کھیا ہے، ''میں جیس دن دا جمیا ہاں، میں تیرا غلام ہاں۔ میں بھرا آپ نُوں جاندا نہیں تیرا۔ میں تیرا دامن کوئی نہیں چھڈنا۔'' رام چندر ٹُر پیا ہے۔ سیتا ٹُر پئی ہے۔ لچھمن ٹر پیا ہے۔ راجا جسرت ٹُر پیا ہے۔ رانی اچھراں ٹُر پئی ہے۔ مطلب ہے بھرے شہر اجودھیا دے وِچ ہک ساہ دیو تے نُکل تے اوہناں دی ماں تے ہک اوہ پلیت رن، ایہہ چار رہ گئن۔ دُوآ سارا

اجودھیا ٹُر پیا ہے۔ ہن رام چندر حیران ہے بھئی شاہی ساری، تخت سارا تباہ ہو جاسی۔ مگروں کوئی غنیم حملہ چاں کرے، اجودھیا تاں ماریا گیا۔ نہ فوج ہے وِچ نہ بندہ ہے۔ نہ لہنی نہ دیونی۔ سیتا تے لچھمن نال صلاح کیتی ہیس بھئی رات آوندی پئی ہے دریا دے کنارے۔ اسیں ایہناں نوں سنوا کے جنگل وڑیے اوس نوں بھئی ایہناں نوں لبھیے ای نہیں۔ آپے رو پِٹ کے ہر شے پچھانہہ ہٹ جاسی۔ بارھاں سال کٹ کے آ جسائیں۔ پچھوں اجودھیا کوئی غنیم نہ مار لے۔ بھرا وی میرے اوکھے ہوسن۔ اوتھوں ایہہ نکلن۔ دریا دے کنارے رات آئی ہے۔ ہر شے تھکی ہوئی ہے۔ سیں گئی ہے۔ رام چندر، لچھمن تے سیتا نُوں جگیندا تے وڑے کسے اوس جنگل نوں، اودوں جنگلات بہوں ہوئن، وگا وگا کے گھوڑے بہہ رہے، اوہناں دا پتہ ای نہ لگا کہ کِدے گئے۔ ایہہ ہر شے ہُٹ کے واپس آ گئی۔ ماں ساہ دیو تے نُکل نوں آ کھیا، ''ایہہ تخت تساڈا ہے۔'' اوہناں آ کھیا، ''مائے! ماں ہوئیوں۔ آ کھ کجھ نہیسے سگدے۔ رام چندر جیہا بھرا بھجایا ہئی جنگلاں نوں بارھاں سالاں واسطے۔اساں لعنت کرنی ہے ایس تخت تے۔ اسیں تخت امانتی بہنے ہاں۔'' آہدن: جُتیاں چا کے اوس دیاں اتے تخت دے رکھیَن۔ بارھاں سال تائیں ساہ دیو تے نُکل تخت دے اُتے لت نہیں رکھی۔ امانتی تخت ہے۔ جیس دینہہ آیا شالا اوسے نوں نصیب ہووے۔ اساں تاں غلام ہو کے رہنا ہے۔ ماں نوں کجھ نہیں آ کھ سکے۔

ایہہ چلدے چلدے، پنج وٹی ہک موضع ہے پہاڑ دا، اوتھے ایہناں جھونپڑا گھتیا ہویا ہے۔ سیتا، رام تے لچھمن اوتھے رہندن۔ میوے جنگل دے توڑیندن۔ پرندے، جنگلاں دا شکار ہڈھ کے اوس دا گوشت کھاندن، کدی کوئی ہرن لبھ جاندا ہے۔ باہمن سدِیندن۔فقیر بن کے رہے ہوئن۔ پنج وٹی موضعے دا راون ہویاہے، دہینسر وی سدیندن۔ دہینسر ایس توں سدیندن، ایس جیڈا عالم ہندوقوم وِچ کوئی نہیں ہویا۔ چار وید ہوئن ہندو مذہب دے چواہاں دا حافظ ہویا ہے۔ ایڈا دماغ ہویا ہیس بھئی دہینسر سدیا گیا ہے بھئی دہ دماغ۔ ایہہ لنکا دا راجا ہویا ہے۔ ایس دہینسر دے کھر تے دوش دو بھائی ہوئن بھین دا ناں روپ نکھا ہے۔ اوہ کواری ہوئی ہے۔ پنج وٹی پہاڑ دے وِچ ایہہ رہندے ہان کھر، دوش تے روپ نکھا۔ لنکا دے وِچ راون رہندا ہا جیہنوں سراندیپ وی سدیندن۔ روپ نکھا

جنگل دی سیر کریندی آوندی ہے۔ اوس رام چندر جھونپڑی وِچ تکیا ہے۔ سیتا وی بیٹھی ہے۔ لچھمن وی بیٹھا ہے۔ عاشق ہوگئی رام چندر تے۔ اوہ ہر صبح نوں آ جاوے شام تک بیٹھی رہوے۔ لچھمن آیا ہے جوں تکیا ہے سیتا روندی بیٹھی ہے۔ اوس پچھیا،''میری بھین کیہ گل ہے؟'' سیتا آ کھیا،''رام چندر تاں ہک فرشتہ صفت انسان ہے۔ ایس آلوں تاں مینوں ڈر کوئی نہیں مگر جیس ایلے روپ نکھا آوندی ہے تاں ایسیاں حرکتاں اوہ کریندی ہے، میرے بیٹھیاں رام چندر نال کہ میرے سینے تے چکی جھوپ جاندی ہے غیرت دی۔ ایس علاقے دی ایہہ رانی ہے۔ اسانوں باہمن، منگتے، مسافر، پیچ جاندی ہے۔ ایہہ روون ہے۔'' لچھمن آ کھیا، ''رونہیں۔ ہُن اوس آونا کوئی نہیں۔''

روپ نکھا آ گئی۔ لچھمن آ کھیا،''اساڈے جھونپڑے وِچ تو ہیں ایدوں اگانہہ نہیں آونا۔ توں تنگ کرینی ہیں۔ نکل جا۔'' اوس آ کھیا،''وے باہمنا! توں ہویا کتھوں دا ہیں مینوں ہوڑن آلا رانی نوں۔ علاقہ اساڈا ہے تے آہدا ہیں ایتھے آویں نہیں۔'' لچھمن آ کھیا،''میں تینوں پیا آہناں ہاں نہ آویں۔'' روپ نکھا آ کھیا،''میں آونا ہئی۔'' ایہدے ہتھ وِچ تلوار ہائی، ایس اوہدا نک وڈھ لیا۔ نک وڈھا کے اوہ جا وڑی بھراواں کول روندی، پٹیندی۔ اوتھوں کھر تے دوش چڑھے تے نال فوج، ایہہ وی لڑن کڈھ ڈڑھے۔ ایہناں کھر وی مار گھتیا تے دوش وی مار چھڈ یا۔

اوس ویلے ایہہ خبراں راون تے اپڑیاں۔ اِنج اِنج باہمن ہین، مسافر ہین۔ اَیہہ قصہ ہے۔ اوس آ کھیا،''الو دیاں پٹھیاں او! ایہہ رام چندر تے لچھمن ہین راجے جسرت دے، جیہناں اتنی کجھ کیتی ہے۔ ہور کاہیں باہمن لڑنا ہا اساڈے نال۔'' اوہنوں یقین ہا کہ انج میں کامیاب نہیں ہو سگدا۔ جیڑی گاہل اوہناں کڈھی ہے ایڈی کڈھاں۔ رام چندر تے لچھمن شکار چلے گئن۔ رام چندر کڑا مار دتا ہے،''سیتا! ایس توں باہر نہ نکلیں۔ ایس دے اندر کائی شے وی نہ آ وسی، انشاء اللہ۔'' اوہ وگ گئن۔ وگ گئن تاں راون ہک پنڈت بن کے، دُھنی تائیں سفید داڑھا چٹا تے ہتھ اچ سوٹا تے کمبدا تے جمیل گل اچ، ایہہ آ پہنچیا۔ ایس صدا کیتی،''ہلا بھئی رام کے رام کی بھکھیا منگدا ہاں۔'' سیتا آ کھیا،''اندر آ جاتے لے لے۔'' اوس آ کھیا،''میں بارھاں سال دا روزہ رکھیا ہویا ہے تے میں کسے

دے اندر نہیں آونا مینوں منع ہے۔'' اندر آ ہی ناہی سکدا۔ سیتا آ کھیا، ''مینوں اپنے پتی دا حکم ہے۔ ایس لیکے توں تو ہیں باہر نہیں نکلنا۔'' راون آ کھیا، ''میں تیتھوں ہک گل پچھنا ہاں۔ پتی وڈا ہے یاں رام وڈا ہے؟'' اکھے، ''رام وڈا ہے۔'' اکھے، ''میں رام دا نام گھتنا ہاں۔ توں پتی دا ناں وکھینی ہیں۔'' ایتھے سیتا نوں نکلنا پیا ہے۔ سیتا باہر نکلی تے اوس چالئی تے لے کے لنکا چلا گیا۔

رام چندر تے لچھمن نوں پتہ لگا۔ اجے بارھاں سالاں دے وِچوں عرصہ رہندا ہا۔ پچھانہہ تاں ہٹ ناہن سگدے۔ اوس ویلے ہک راجا ہویا ہے، جیس دا جرنیل ہنومان ہویا ہے۔ اوس راجے نوں جا ملے۔ اسیں رام چندر تے لچھمن، راجے جسرت دے لڑکے ہاں۔ اَیہہ مصیبت بن گئی ہے۔ اساں راون دے ملک لنکا تے حملہ کرنا ہے۔ اوس فوج وی دِتی ہے تے ایہہ جرنیل وی دِتا ہے۔ اوتھوں ایہہ چڑھے ہین۔ ایہہ سمندر پار کر کے، لنکا دے اُتے آ کے لڑائی شروع کر دِتی ہے۔ سیتا پچھدی ہے راون توں، ''مت تہانوں مار لین۔'' اوس آ کھیا، ''نہیں سیتا۔ اسانوں مار نہیں سگدے، جیہڑا مشرق آلا بُرج ہے نا، ایس دے وِچ ہے بارود۔ اوس دے وِچ آتشی تیر نہ وگائن نا تاں لنکا ماری نہیں جاندی۔ ایہنا تھوں فتح ای نہیں ہوندی۔'' سیتا، رام چندر آل اکھوا بھیجیا ہے کہ مشرق آلے برج اچ آتشی تیر مارو تاں لنکا مریسی۔ جیس توں پیا آہدا ہے:

گھر بھیتر دہینسر ماریا، سڑ لنکا جائے

رام چندر تے ایہہ گل آئی تاں اوہناں آتشی تیر وگائے۔ بُرج وِچ لگن۔ بُرج وِچ بارود ہا، اوہنوں اگ لگ گئی۔ ساری لنکا سڑ گئی ہے۔ اوس ویلے راون پکڑیا گیا ہے۔ راون نوں پکڑ لیاندا نیں۔ جیس ویلے مارن لگے تاں راون آ کھیا، ''لوکو! آخری وقت ہے میرا۔ ہک نصیحت لکھ لیو۔'' ''کیہ؟'' اکھے:

جگ جیتنے سے بہتر ہے نفس جیت لینا
اس نفس کے ہی مارے میں مارا جا رہا ہوں

اتنے نوں بارھاں سال گزر گئے ہان۔ ایہہ ہٹ کے آئن۔ ساہ دیو تے نُکل اٹھیندے لگے آئن۔ اوہ آ کے پیراں تے ڈھے پین۔ اوہناں آ کھیا، ''رام چندر! ماں

اساڈی نوں اسیں کجھ نہیں آکھ سکدے۔ بزرگ ہوئی۔ کیہ آکھیے؟ مگر اوہ جوڑا تیرا تخت تے پیا ہے۔ خدا دی قسم امانتی تخت رکھیا ہویا ہے۔اساں اج تائیں تخت تے لت نہیں دِتی۔تخت دا مالک ہیں ای توں۔ اسیں نوکر تیرے۔''

راجا کرنال

راجا اشوک بنارس دا راجا ہویا ہے۔ ہر بادشاہ یاں راجے نُوں اعظم دا خطاب نہیں ملدا۔ اشوک اعظم سدایا ہے جیویں اکبر اعظم سدایا ہے یاں سکندر اعظم سدایا ہے۔ اعظم دا خطاب اوہناں بادشاہاں نُوں ملدا ہے، جیہناں دے ہیٹھ کئی راجے ٹکے تار رہے ہون۔ اشوک بنارس دے وِچ بہہ کے ٹیکسلا تائیں شاہی کیتی ہے۔ گویا کہ سارا ہندوستان اوس دا ہا۔ راجے اشوک تے پُتر کوئی نہ۔ باغ دی سیر کریندا آوندا ہے۔ مالی توں پُچھیا ہے کہ ایس بوٹے پھل کیوں نہیں لیا؟ اوس آکھیا، ''مہاراجیا! ایہہ قدرت ہے اوس ذات دی، جیویں تینوں اولاد نیہسوں دِتی۔ انجیں ہار ایس نُوں وی ہور کی کائی نہیں۔ زمین وی اوہا ہے۔ پانی وی ہے۔ محنت وی ہے۔'' راجے دے دل تے ٹھوکر لگی ہے۔ ہر بندے دا کم نہیں ہوندا مثال دیونا۔ کئیں کئیں بندے مثال دیون تاں دُوئے دا بیڑا بوڑ چھوڑیندن۔ راجے دے دل تے ٹھوکر لگی ہے بھئی سارے باگ وِچوں میں وی دنیا تے انجیں آیا ہاں، جیویں ایہہ بُوٹا ہے۔

راجا لگا آیا۔ اوس قوم اپنی اکٹھی کیتی۔ اوس آکھیا، ''ایہہ تخت، ایہہ تاج، اوہ خزانے تے ہر شے قابو کرو۔ اساڈا دُنیا اچ حصہ کوئی نہیں۔'' ہر بندہ مالی نُوں کجھ آکھن لگ پیا ہے۔ کیڈا بے وقوف نکلیا ہیں۔ کیڈی گندی مثال دِتیائی۔ اوس ویلے لوکاں آکھیا ہے: راجیا! ہر شے اُمید تے زندہ ہے۔ خدا دی رحمت توں بے اُمید نہیں ہوونا چاہیدا۔ اُمید ترُٹ جاوے تاں انسان دی زندگی ختم ہو جاندی ہے۔ ہر چیز دا علاج ہے۔ ہر کم دی

☆ راجا کُنال

کوشش ہے۔ توں انج کر، ہک سادھوفقیر ہے، جنگل دے وِچ واسا ہے اوس دا۔ دُنیا توں تارک ہے۔ گھاہ، پتا کھا کے اوہ رب دی عبادت وِچ رہندا ہے۔ اکھے، اوہدے کول لگے جاویے۔ اوہدے کولوں دُعا منگوایے۔ مت اللہ پاک تینوں سنبھالے چاں۔ راجے نُوں لے کے سادھوفقیر کول چلے گئے۔ چار کتاباں ہین ہندو مذہب دیاں، چار وید ہن۔ اوہ چونہہ دا حافظ ہویا ہے۔ اوہدے کول گئن۔ جا کے گریہ زاری کیتی نیں: اے فقیر اللہ دیا! دُعا کر راجے دے تخت دا کوئی والی بنے۔ ایہدی اولاد ہووے نرینہ۔ اوس آکھیا،''خُدا بدھا ہویا اساں فقیراں دا وی نہیں ہوندا۔ آؤ سارے رل کے گریہ زاری کریے۔ مت کسے دی منظور چاں کرے۔'' فقیر ہتھ دُعا دے اُٹھائن۔ گڑگڑا کے دُعا منگی ہے بڑی عاجزی نال۔ رُنّے ہین دُوئے لوک وی۔ کجھ دل نُوں تسکین آئی ہے راجے دے نُوں کہ انشاء اللہ فقیر دی دُعا مستجاب ہے۔ آ گئن گھر۔

دیہاڑیاں دے بعد اللہ پاک راجے نُوں پُتر دِتا ہے۔ اوس دا ناں راجا کرنال رکھیا ہے۔ ہندواں دیاں مذہبی کتاباں دسیندیاں ہن کہ اوس لڑکے دی سوا انچ اکھ ہوئی ہے، آنہ۔ بے مثال آنہ ہویا ہے اوس دا۔ بڑا خوبصورت۔ جیس ویلے پنج سال دا بچہ ہویا ہے تے اوہنوں آن کے سادھو دے کول کھلاریا ہے بھئی ایہنوں علم پڑھا۔ اوس آکھیا راجیا!

جتھاں آ ملنے چھوڑ ہوا لتی، وت اُنھاں نُوں اندریں واڑنا کیہ
جیہڑے دُنیا چھوڑ فقیر ہوئے، وت اُنھاں دا پڑتنا پاڑنا کیہ

میں آبادیاں چھوڑ کے جنگل مَلّیا ہے۔ میں آبادی تہاڈی دے وِچ آ نہیں سگدا۔ تینوں طاقت ہے ایتھائیں اپنے پُتر کان سامان مہیا چاں کر۔ نوکر نوکریں رکھ دے۔ میں پڑھیساں۔ راجے انجیں کیتا ہے۔ پہلے دیہاڑے جیس ایلے بچہ آیا ہے پڑھن کان۔ اوس آکھیا،''بچیا! علم ہین دوئیں۔ ہک روحانی ہے۔ ہک زبانی ہے۔ پہلی بات ایہہ ہئی کہ توں ایہہ نہ جان کہ میں راجا ہاں یاں راجے دا پُتر ہاں۔ انسان نُوں موت اگوں اُڈ کیندی کھلی ہے۔ جیڈی وی ہستی دا ہووے، اوس مرنا ضرور ہے۔ ایس دُنیا دے مال مگر دُنیادار اپنا مال تباہ کر رہن۔ بچیا! ایہہ خیال کریں، ایس دُنیا دے مگر دین نہیں ونجانا چاہیدا تے پڑھ

الف۔'' جیس ویلے بچہ سبق لین آوے۔ پہلے اوہنوں موت دے اُتے نظر دیوائے کہ توہیں مر جاونا ہے۔توں راجا کوئی نُونہہ۔مخلوق اللہ دی نال اچھا ورتیں۔

رب دو گلاں دے کان، ہے بندہ خلقیا
ہک حمد پڑھے سبحان، صبح تے شام نُوں
نہ سورے کوئی غیران، خدا دے باجھ اوہ
نہ سمجھے غیب دان، بشر جن ملک نُوں
ہر نفع تے نقصان، خدا دی طرف تھیں
رب قادر ہے رحمان، ہر ہر چیز تے
دوآ۔
ورتے وِچ جہان، تے نال انصاف دے
انسان دا کم کرے احسان، وِچ بھیڑ دے
راہ خدا دے جان، بچاوے کسے دی
بھکھیاں دیوے نان، تے آب پیاسیاں
جند، عزت، مال، امان، رہے وِچ فضل دے
ثابت نال ایمان، وِچ بہشت سِدھاوسیں
پڑھ کلمہ مسلمان، ایہہ ساتھی ہئی توڑ دا

لڑکا پڑھن لگ پیا ہے۔تعلیماں اوس نُوں دو دیون لگ پیا ہے اُستاد زبانی علم وی، رُوحانی علم وی۔ اِکی سال دے وِچ اوس جا کے تحصیل علم دی طے کیتی ہے۔ اتنے تائیں جیہڑی اوس دے وِچ ہائی نا دُنیا داری، ایہہ فقیر کٹ کے سٹ گھتی ہائی۔ اوہ مجسم فقیر ہو چکا ہا۔ جیس ویلے ایہہ آیا ہے راجے بڑیاں خشیاں منائیاں ہین۔ گُل ہند دے راجے نُوں دعوت دِتی ہے۔ اوہ آ گئے۔

ایس زمانے دے وِچ راجے اشوک شادی کیتی ہے۔ رانی شکُنتلا، اوس داناں ہویا ہے۔شکُنتلا جیس ویلے ڈِٹھا ہے راجے کرنال نُوں، اوہ عاشق ہوگئی۔ اوہ حرکتاں کرن لگ پئی ہے۔ ایہہ مجسم فرشتہ ہا۔ ایہہ حیران ہووے بھئی ماں ہے میری۔ کیہ حرکتاں کریندی ہے

میرے نال۔ اوس آ کھیا،''گل سُن۔ اول تاں گل ایہہ وے کہ میں ہر عورت نُوں دھی بھین جاندا ہاں۔ توں تاں ہوئیوں میری ماں۔ ایہہ حرکتاں کرنیاں چھڈ دے۔'' اوہ مُڑ وی ڈڑھی رہی۔ راجے اشوک کرنال کان ساک چاں منگیا قلعے قنوج دے راٹھور راجپوتاں توں۔ ساک آ دری گیا۔ گڈھیں پے گئیاں۔ خوشیاں مناون لگ پین۔ جیس ویلے جنج ایہدی چڑھن لگی ہے تاں رانی شگُنتلا ایس نُوں وکھریاں سدیا ہے۔ اوس آ کھیا،''گل سُن ایہناں اکھیں تیریاں میرا دھرم، شرم ہر شئے کھس لئی ہے۔ میرا آ کھیا من چاں۔ جے نہ منسیں تاں جیہناں اکھیں میرا دھرم کھسیا ہے، ایہہ اکھیں نہ کڈھائیں، تینوں پتہ ہے کہ راجے اشوک اُتے میرا بڑا قابو ہے۔'' اوہ ہس پیا۔ اوس آ کھیا،''رانیے! اِکی سال میں تعلیم لئی ہے اپنے سادھو اُستاد کولوں، جیہڑے پردے میرے دماغ دے ہان دُنیا داری دے، اوس کٹ کے پرانہہ سٹ گھتن۔ مینوں اوس پہلے دیہاڑے آ کھیا ہا، ایہہ اکھیں وکھ کے تیریاں آدم عاشق ہووینداہے۔ ایہہ اکھیں تیریاں نُونہہ رہنا۔ توہیں آپ وی نہیں رہنا۔

سِلّی خانے دَل بناونے
کوٹ قلعے محکم پاونے
سبھ موت سُکھر بھنّ جاونے
باقی رب ستار ہے

کوٹ قلعے جند نُوں کر گئے
تدبیراں ڈھالاں دھر گئے
موت کے مارے مر گئے
باقی رب ستار ہے

اوہ وکھ پئیاں آوندیاں کُڑیاں نی
ہتھ پکڑ ڈنگورے اُڑیاں نی
چڑ جُوہ سرہانیوں مُڑیاں نی
باقی رب ستار ہے

بھئی میری توں ماں ہیں۔ میں تیرا آ کھیا نہیں من سگدا۔ توں اکھیں کڈھوا چھڈ۔''

جنج چڑھ گئی۔ ایہہ پرنی کے گھر آ گیا۔ رانی نُوں بار بار اوہ گل سٹ مارے کہ میں وعدہ کیتا ہویا ہے۔ جیس ایلے راجے دے کول شکایت کرن دی کوشش کرے۔ راجا آکھے، ''گل سُن ایس کرنال جیہا اساڈی جد اِچ کوئی نہیں ہویا نہ ہوونا ہے۔ ایڈا پاک بندہ ہے۔'' قابو اچ اوہ آوے ای نہیں۔ تاں جے ٹیکسلا دے وِچوں پیغام آ گیا۔ راجا! جیہڑا گورنر توں ٹیکسلا تے بہایا ہے اوہ باغی ہو گیا ہے۔ ساری سندھ اوس دے نال رل گئی ہے۔ سارا مُلک اوس بدراہ لیا ہے۔ راجا اشوک بُڈھا راجا ہے۔ تخت دے اُتے کھڑا ہو گیا ہے۔ اوس تقریر کیتی ہے۔ اے راجپوتو! کیہڑا راجپوت ہے، جیہڑا میتھوں انعام لے تے اوہدا سر کٹ کے پیش کرے۔ اجے راجپوت کوئی نہ بولیا رانی شکُنتلا اُٹھی ہے۔ اوس آکھیا، ''چودھیں مِدھیں ندھان ہے۔ سوکھیں بندیں ثابت ہے۔ پُتر نُوں چاڑھ۔ شے تہاڈی ہے لڑیندا میلکھ نُوں ہیں۔'' راجا رو پیا ہے۔ اوس آکھیا، ''اجن تائیں میں پُتر دے پورے لاگ ای نہیں دے چُکیا۔ کل ایہدی شادی پئی ہوندی ہے۔ چھیواں مہینہ ایہدی شادی نُوں ہے۔ توں ایہنوں مراونا چاہنی ہیں۔'' اوس آکھیا، ''معلوم ہوندا ہے تسیں نسل راجپوت نہیے۔'' راجا بولن لگا ہے تاں کرنال اُٹھی کھلوتا ہے۔ کرنال آکھیا، ''گل سُن راجیا! حُکم ہوندن دوئیں۔ یاں ماں دا یاں پیو دا۔ پیو میرے حُکم نہیں دِتا۔ ماں میری مینوں حُکم دِتا ہے جنگ دا۔ میں ایہہ داغ کیوں جھلاں۔ کیوں خاندان میرے دے اُتے لفظ آوے۔ میں تیار ہاں۔ توں مینوں اجازت دے۔'' راجے اشوک ہاں نال چاں لایا ہے۔ ''شاباش بچیا! حلالی دی ایہہ تعریف ہے۔ تینوں غیرت آئی ہے۔ سامان آلوں کمی نہ ہوسی۔

ہار جیت وس خدا دے، راٹھاں ایہو کجھ کرنا

اگانہہ ہُن بھاویں ہار آوی یاں جیت آوی۔ ایہہ رب دے وس ہے۔''

ٹیکسلا دے گورنر دے نال اعلان جنگ ہو گیا ہے۔ تیاری ہو گئی۔ جیس ویلے ایہہ چڑھن لگا ہے تاں ایہہ پہلے آیا ہے ماں مترئی دے کول۔ ''گستاخی کوئی ہوئی وی ہے ماف چاں کر۔ ماں بن کے اج ہتھ پھیر۔

بیگم کہندی ہے ماں نُوں، سُن ماں پیاری
بنجے دے چاں کپڑے، چھیویں پھلکاری

ہاتھی دے چاں جُھولدا، کوئی سنے امباری
اج سیر کرن دے باغ دا، مائے جاندی واری
اساں مُڑ نہیں آونا پیکیاں، بہہ عمراں ساری

کیہ پتہ ہے میری موت ہووے۔'' اوس آکھیا، ''توں آیا ہیں میرا رگڑا کرن کان۔ میرے سر تے چُونڈا ہے۔ میں وی راجپوت دی لڑکی ہاں۔ میں تیری اکھیں نہ کڈھائیں تاں توں آکھیں۔ نہیں تاں اج وی آکھیا منیں چاں تاں میں راجے نُوں روک لیندی ہاں۔'' اوس آکھیا، ''تیرا ماریا ای میں وطن چھوڑو ہاں۔ نہ تیرے متھے لگساں۔ نہ گندیاں گلاں سُنساں۔'' اوتھوں چل کے اپنی ماں کول آیا ہے۔ ''اماں جی۔'' اکھے، ''جی۔'' ''میں جا رہیا ہاں۔ توں مینوں اجازت دے۔'' اوس آکھیا، ''بیٹا! تیری میں موت تے وی خوش ہاں، جیہڑا توہیں داغ نہیں جھلیا تے آپ تیار ہو گیا ہیں۔ نہیں تاں ایس سوکن میری مینوں ہمیشاں ایہہ طعنہ دیونا ہا۔'' اوس ویلے اپنی رانی راٹھور کول آیا ہے۔ راٹھور نُوں آکھیا ہیس ''لے۔

الف : اللہ آن ملایا تاں آن ملساں، اج قسمت چاں نِکھوڑیا ای
ساڈا دل ناہیا ایتھوں ٹُرنے تے، رب ڈاڈھے نے بنھ کے ٹوریا ای
تُسیں خوش وسو پیارے مُکھ والے، اساں دیس تُساڈڑا چھوڑیا ای
وقت سخت دوپہر دے جان محمدا، جاندیاں سجناں نُوں کہیں نہ موڑیا ای

میں جا رہیا ہاں۔ اللہ نُوں سونپی ہیں۔ جیندے ہویا سے تاں وت ملسائیں۔'' اوہ روون کڈھ ڈڑھی۔ اوس آکھیا، ''گل سُن۔ میں اوس قوم دی، اوس نسل دی عورت ہاں، جیہڑیاں خاوند دے مُردے تے مر ویندیَن۔ نال جل ویندیَن۔ ستی ہو جاندیَن۔ میں جیندا خاوند کیوں چھوڑاں۔

توں ٹر چلیاں ہیں، ہو کے راہ پدھانو
میں کجھ نہ کھٹیا، بن کے تُدھے دا جانو
اج کریہاں وانگ بھار چوائے نی، اساڈی ہک وی نہیں ساہنو
نشے وانگ شراب دے، رہیا ہیں من توں لاہنو

میں تیرے نال''۔ اوس آ کھیا،''بیڑا ٹھِل جاوی توں ستراں دی پلّی ہوئی شہزادی ہوئیوں۔ اگانہہ جنگ ہویا۔ جنگل دے سفر۔ دریا عبور کرنے۔ اگانہہ مُرداراں دیاں بوئیں۔ توں نہ آ۔'' اوس آ کھیا،''ہر گل منظور ہے تیری جُدائی نہیں۔ میں نال آونا ہے۔''
''چلو۔'' اوس آ کھیا۔

ایہہ جی چڑھ پئے ہین لشکر۔ اگانہہ تکیا ہے تاں فوجاں، مدان۔ اوہناں دا وی اکٹھ ہے۔ تمبو ایہناں دے وی لگ گئے۔ صبح دا وقت ہے کرنیل، جرنیل، فوجاں آن کے دروازے تے کھلو رہن، تمبو دے تے۔''راجیا! حُکم دے اسیں حملہ کریے۔'' راجا چُپ ہے۔ اوہ حیران ہے۔ مینوں پیر بچپن اِچ آ کھیا ہا، بچیا! دُنیا دے مگر دین تباہ نہ کریں۔ ایتھے ندی لہو دی وہنا ہے انسان دی۔ مگروں پیو دی آ کھ ہے۔ اگوں ایہہ باغی ہویا کھلا ہے۔ میں کیہ کراں میریا اللہ۔ کوئی ایسی میرے دل اِچ گھت میں ایس گُناہ توں کیویں بچ جاواں۔ بار بار جرنیل پُچھدن: جی حُکم دیئو، ایہہ مراقبے بیٹھا ہے۔ اپنے رب نال گلاں پیا کریندا ہے۔ آخر کار ایہدے دل اِچ ہِک گل آ گئی ہے۔ ایس آ کھیا،''ٹیکسلا دے گورنر نُوں آ کھو رزم گاہ دے وِچ آ کے میری گل سُنے۔ ہتھیار نہ اوہ لائے نہ میں لائیں۔ ایتھے آ کے گل میری سُنے۔'' اوس آ کھیا،''نہیں، ہتھیار توں وی لا کے آ۔ میں وی لا کے آونا ہاں بھئی ہِک دُوئے توں خطرہ رہے۔ ہو سگدا ہے میں ہتھیار نہ لائیں تیرے کول خفیہ ہتھیار ہووے یاں میرے کول ہووے۔'' راجے کرنال آ کھیا،''ٹھیک ہے۔''

دوویں راجے ہتھیار لا کے آ گئن، جیہڑا ساجھا میدان ہا۔ جتھے جنگ ہوونا ہا اوتھے۔''ہلا دس۔'' اوس آ کھیا،''خُدا نُوں منّا ہیں۔ ایس نُوں منّا ہیں قیامت آونا ہے تے خُدا سوال کرنن اساڈے تے۔'' اوس آ کھیا''ہا۔'' ''جیہڑی ایہہ مخلوق آپس اِچ لڑن کان آئی بیٹھی ہے، ایہناں دا آپس اِچ کوئی جھگڑا ہے۔ اوہناں لڑنا ہے تیرے حُکم نال۔ ایہناں لڑنا ہے میرے حُکم نال۔ ایتھے ندی لہو انسان دے دی وہنا ہے۔ کئی بچے یتیم ہو جاسن۔ بہتر انجیں ہے کہ جھگڑا تیرا میرا ہے۔ ایہناں دا جھگڑا کوئی نہیں۔ توں مینوں لکھ دے۔ میں تینوں لکھ دیواں بھئی جے توں مینوں مارلئیں تاں ہر شے تیری۔ جے میں تینوں مارلئیں تاں ہر شے میری۔ جھگڑا مُک جاسی۔ یاں توں مری یاں میں

مریناں۔ ایس مخلوق دا تاں قصور کوئی نہیں۔'' اوس آکھیا،''مینوں تھوڑا جیہا وقفہ دے۔ میں صلاح کرلئیں۔'' اوہ واپس ہٹ گیا۔ جا کے اوس اپنے مددگاراں نُوں بُلایا ہے بھئی میں حیران ہوگیا ہاں۔ راجے اشوک دے اُتے اسانوں ہزار شکایت ہا۔ ایہہ کوئی ولی اللہ ہے۔ ایہدے نال لڑائی کُفر ہے بھئی اپنی موت چائی کھلا ہے مُلکھ دے بچاون کان۔ جے تُسیں آکھو تاں میں ہتھیار رکھ دینا ہاں۔'' اوہناں وی آکھیا،''ٹھیک ہے۔'' گورنر ہتھیار اُتار کے آ گیا ہے۔ اوس آکھیا،''راجا کرنال! پیو دے پیش کرنا ہئی زندے نُوں تاں قید کر لا۔ جے میرا سر پیش کرنا ہئی تاں سر کٹ لا۔ میں تیرے نال لڑدا ہی نہیں۔ تیرے نال لڑنا کُفر ہے۔'' کرنال اُٹھیندا لگا آیا ہے۔ اوس ہاں نال چاں لایا۔ اوس آکھیا،''توں بھائی ہیں میرا۔ پچھلی شاہی اوس کرنی ہے، اشوک۔ ایہہ شاہی میں تینوں دینا ہاں۔ میں تاں شاہی کرنی کائی نہیں۔ میں تاں رب رب کرنی ہے۔ گل ایہہ کر۔ ٹکا دیونا منظور کر۔ اُنجیں ہار رعایا ہو کے بہو۔ میری بیوی تے مینوں ہک کُٹیا پا کے چاں دے۔ سادہ لباس تے سادہ روٹی۔ ایہہ اسانوں دوویں ٹائم مل جاوے۔ ایہہ شاہی توں کر۔ پچھلی اوہ کریسی۔'' بڑا خوش ہو گیا۔ رسائی ہو گئی۔ ایہہ ہُن اوتھے رہندا ہے۔ٹیکسلا دا گورنر اتنا عاشق ہا ایس دا کہ سوا ایس دے کول پنج منٹ بیٹھے دے، اوہ تخت نہ لیندا۔ ہر صبح نُوں ایہنوں وقت دیونا۔ ایہدیاں گلاں سنیاں۔ بنارس دے وِچ خبر آ گئی۔ رسائی ہو گئی ہے۔ ٹکا تارنا منظور کر لیا نیں۔ راجے بڑیاں خوشیاں منائیاں بھئی بغیر لڑائی دے میرے پُتر ٹیکسلا فتح کیتا ہے۔گل پہنچی شکُنتلا تے۔ اوہنوں اگ لگ گئی بھئی گھلیا تاں ہا مری جاسی۔ ہُن رات دینہہ کُڑھدی رہے بھئی میں جوں اکھیں آکھیاں ہان، کڈھاونیاں ہین، اوہ گل پوری نہ ہوئی۔ ہر ویلے اوہ سوچیندی ہائی۔

اوس زمانے مُہر تے راجے وِسدے ناہن۔ راجا آیا ہے۔ رانی تاڑی رکھیا ہے۔ اوس مُہر اُتار کے قندیل دے وِچ رکھی ہے۔راجے کھانا کھادھا ہے۔سیں پیا ہے۔ اوہ مُٹھیں شُٹھیں بھرن لگ پئی ہے۔ پیار کرن لگ پئی۔جیس ویلے سمجھیا ہے راجا سمدا ویندا ہے۔ اوہ اُٹھی ہے مُہر چاون کان۔ قندیل کول اپڑی ہے تاں راجے ہائے ہائے کیتی ہے۔ ''کیہ ہئی راجیا؟'' اوس آکھیا،''خواب بڑا بُرا آیا ہے۔ میں ویہناں ہک بدماش جیہی عورت

ہے۔ میرے پُتر آل اُنگل دا اشارہ کیتا ہے۔ اوہ ڈھے گیا ہے۔'' اوہ ہسدی ہسدی ڈِھڈ ھ تے لیٹ گئی۔ اوس آ کھیا،''راجیا! ایڈا بہادر جوان ہے تے عورت دے اشارے نال ڈھے گیا ہے۔ ایہہ خواب خیال ہے۔'' تھبِک کے سنوایا ہے۔ رانی مُڑ اُٹھی ہے۔ قندیل کول پہنچی ہے تاں راجے ہائے ہائے کیتی ہے۔''کیہ ہئی راجیا!'' اکھے،''میں ویہناں میرا پُتر ہے۔ ہِک سیاہ رنگ دا انسان ہے۔ اوہ اوس دیاں دوویں اکھیں پیا کڈھدا ہے تے دُھوتن خون دے پئے وہندِن۔'' اوس آ کھیا،''راجیا! اج کیہ کھادھا ہئی؟ کھانا ہضم نہیں ہویا۔ جیہڑے بُخار ہین، ایہہ دماغ نُوں چڑھ رہن۔'' اوس آ کھیا،''شئیں تاں رِگنیند یاں ای نہیں۔'' تھبِک کے وت سنوایا سوں۔ اتنے نُوں قندیل دے وِچوں مُہر کڈھ کے اوس ہِک کاغذ اُتے مارلئی ہے۔ راجے حال حال چاں گھتی ہے۔''رانیے! پتہ نہیں اج دے خواب کیہ پئے کریندن۔ میں ویہناں نونہہ میری تے پُتر ایہہ نگریاں دا گدا کریندے آوندن۔'' اوس آ کھیا،''راجیا! مُڑ سچی دساں تاں توہیں کوڑِی جاونا ہے۔ میں تیریاں پڑپوتریاں جیڈی ہاں۔ نہ دل رہیا۔ نہ دماغ رہیا۔ نہ گُردے رہے۔ نہ عمر رہی۔'' اوس آ کھیا،''ایہہ ٹھیک ہے۔ واقعی ایہہ گل سچی ہے۔ شاید ایہہ وجہ ہووے۔''

صبح رانی کاغذ دے اُتے لکھیا ہے۔ گورنر ٹیکسلا! مالِک اساڈے گھر دے ہین ایہہ خط پہنچے، کرنال دیاں دوویں اکھیں کڈھ لئیں۔ اگر توں ایسا نہ کریسیں، چالیہہ بندہ ہو تُسیں پروار دا، میں چالیہہ نُوں موت سزا کریساں۔ ایہہ راجے اشوک دے ناں تے اوس خط بھیج دِتا ہے۔ شُتراں تے ڈاکاں چلدیاں ہان۔ ڈاک چلدی چلدی ٹیکسلا دے گورنر تے پہنچ گئی۔ اوس خط پڑھیا۔ اوہ حیران ہوگیا۔ ایڈا نیک ہے تے پیو سکا پیا خط لکھدا ہے۔ اوس آونا چھڈ دِتا کرنال کول۔ اٹھویں دیہاڑے کرنال بندہ گھلیا۔ اوہ آیا۔ آن کے بہہ رہیا ہے۔''یار! اٹھ دیہاڑے تینوں گذر گئے ہین تے توں میرے کول نہیں آیا۔'' اوس انج تکیا ہے اکھیں آلوں تے ہنجوں شپ شپ کیتی ہے۔''کیہ ہئی؟'' اکھے،''ایہہ کائی مرض ہے اٹھویں دیہاڑے دی جیس توں میں نہیں آ سگیا۔ میریاں اکھیں چوں پانی وہندا ہے۔'' کرنال ہس پیا۔ اوس آ کھیا،''جیہڑا سادھو فقیر میرا اُستاد ہا۔ اوس مینوں حکمت وی سکھائی۔ مریض بندہ اُتلی ہوا تے کھلار تے میں تینوں دسیساں، ایہنوں ایہہ مرض ہے۔ ایہہ کوئی

دل دا درد ہے، جیہڑا ہنج لیا رہیا ہے۔ ایہہ پانی نہیں۔'' اوس ویلے اوس آ کھیا،''کھلوو نُونہہ۔ ایہہ خط تیرے ناں آیا پیا ہے اٹھویں دینہہ دا۔ چالیہہ بندہ کوہساں میں، تے میں تیریاں اکھیں کیوں کڈھنیاں ہین۔ پیو تیرے ظلم کیتا ہے۔'' کرنال اوہ خط پکڑ کے پیو دا اکھیں تے لایا ہے۔ اوس آ کھیا،''اگانہہ بکواس مت کریں میرے پیو دے حق اِچ۔ ایہہ ہزار واری وی اکھ پیدا ہووے، پیو دے حکم تے کیوں نہ کڈھائیں۔ میں اکھیں دوویں کڈھینا ہاں۔''

اوس ویلے اوہ آیا ہے رانی کول۔ اوس آ کھیا،''رانیے! رانی شکُنتلا کسے ڈھنگ نال میرے پیو توں ایہہ خط لکھوایا ہے۔ حُکم میرے باپ دا ہے۔ جے میں اکھیں نہ کڈھائیں، ایہہ چالیہہ بندہ مری جاسی تاں میں ہک دیاں دو اکھیں گئیاں چنگیاں ہن۔ چالیہہ بندہ بچدا ہے نالے پیو دا حُکم منی جاسی۔ توں پیکیاں تے چلی جا۔ رانی شکُنتلا دا مطلب ایہہ ہے بھئی انھا راج تے نہیں بٹھایا جاندا۔ ایہہ قانون ہے اساڈا۔ اوہ اپنی اولاد کان رستہ صاف کر رہی ہے بھئی مینوں کوئی بھلکے ڈھہیوے تاں اوہ راجا بنے۔ توں وگ جا۔ جیس ویلے انھیاں ہو جاونا ہے، راج رہنا نہیں۔ میں گداگر ہو جاونا ہے۔'' رانی روون کڈھ ڈڑھی۔ اوس آ کھیا،''راجیا! تینوں میں اوس دیہاڑے دسیا ہا کہ میں اوس خاندان دی لڑکی ہاں، جیہڑیاں مُردے خاوند دے نال جل کے مردیاں ہین۔ ستی ہو جاندیَن تے میں جیندا خاوند چھوڑ جاواں۔ میں کون ہاں۔ میں تینوں مت دینی ہاں پیو دا آ کھیا من جوں لوگ جانن کہ پیو ظلم کرے، اولاد کتھوں تائیں سہہ سکدی ہے تے میں وی عورتاں نُوں مت دیواں کہ متھاج خاوند دی خدمت کیویں کریندی ہے۔ میں تیری انج خدمت کراں جیویں توں راج تے بیٹھا ہیں۔'' ''اچھا۔'' اوس آ کھیا۔

اوس ٹیکسلا دے وِچ ہوکا دیوایا ہے کہ آوَ لوکو اج تہانوں تماشا وکھایئے بھئی پیو دے ایسے حکم دے اُتے اولاد عمل کیویں کریندی ہے۔ مخلوقاں اکٹھیاں ہو گئیاں۔ فقیری لباس بنا رکھے۔ آ کھیا ہے بھئی جیہڑا میریاں اکھیں کڈھے، جیہڑا شاہی لباس میں پائی کھلا ہاں، ایہہ اوس دا۔ عورت آ کھیا،''جیہڑا زیور میرا ہے ایہہ وی اوس دا ہے۔ میرے خاوند دا آ کھیا منو کیوں کہ چالیہہ بندہ تد بچدا ہے۔'' ساریاں جلاداں انکار کیتا ہے بھئی ساتھوں

تاں ایہہ کم نہیں ہوندا۔ ہِک جلاد وِچ کجھ ول ہا۔ اوس آ کھیا، ''میں کڈھداں۔'' عورت اپنی نُوں کرنال آ کھیا ہے، ''جیس ویلے آ نہ میرا نکل رہے، ایہہ دوائی گھتیں۔ میرا درد تے خون کھلو رہسی۔'' جیویں ایس آ نہ پٹ کے باہر کڈھیا ہے۔مخلوق روون آ لی ہے۔عورت اُٹھی ہے۔ اوس دوائی وگائی ہے درد تے خون کھلو رہیا۔ اِنج (ہتھ دی تلی ول اشارہ) ہتھ دے وِچ آ نہ پکڑ کے، ''آ ئے (اے) مخلوق اللہ دی جدوں تائیں ایہہ اکھ اپنی جگہ تے ہا، ساری دُنیا وی کوئی ایہدی قیمت آ کھے تاں میں کائی ناہی دیونی۔ ہُن ایہہ آ نہ نکل گیا ہے۔میں آ کھاں ہِک پیسے توں وی لے لوو تاں لیسو؟'' اکھے، ''اساں ایہدی جڑھ کڈھنی ہے۔'' اوس آ کھیا، ''ایہا بات ہے۔جیس دُنیا دے مال دے مگر اپنا ایمان ونجا رہے ہو۔ دینہہ قیامت دے ایس آ نے دی قیمت دا وی ایہہ نہیں۔ ہاں بھئی دوئی کڈھ۔'' اوس دوئی کڈھی۔

آ ہدن: اوس زمانے ایس اپنے سادھو کولوں بین سکھیا ہا۔ بین پہلا ساز ہے ایس علاقے دا۔ایہہ سارے ساز سارنگیاں وغیرہ پچھے بنے ہین۔ ایہہ سارے ساز بین چوں بنائے گئے ہین۔ بین سادھو وگیندا ہا، جیہدے کولوں ایہہ سکھیا۔ بین ہتھ وِچ ہے۔مخلوق ہُٹ رہی ''رہو۔'' اوس آ کھیا، ''نہیں ایس دیس تے میں نہیں رہن لگا۔'' عورت اپنی نُوں آ کھیا، ''لے چل۔ موت دی انتظار ہے، پر نہ اَپنے پیکیاں تے جاونا ہئی نہ میریاں تے۔'' ایہہ اوتھوں ٹُر پئی۔

روندی تے ٹُر چلی تھلاں نُوں، ویکھن لوک تماشا

بین ایہدے کول ہے۔جیس شہر وِچ آ وندا ہے ایہہ بین وجیندا ہے۔کوئی کپڑا دیندا ہے، کوئی آ ٹا، کوئی پیسہ۔ واہ انھیا کمال کیتا ہئی۔ رانی اوتھوں بنارس چاں تکیا ہے بھئی میں اپنے سوہرے توں پُچھاں۔ ایہدا قصور کیہ ہائی جیس توں ایہدیاں اکھیں نکلیاں ہین؟ ایہنوں کوئی علم نہیں کہ مینوں کِدے لے کے جا رہی ہے۔کئیں جنگلاں دے وِچ راتاں آ وندیَن۔ قدم قدم تے موت ہے۔

نازک پیر ملوک سسی دے، شودھی کیہ جانے پدھ کر کے
اگے سچوں لہہ آب نہ پیتا، کدوں ٹُری پب دھر کے

تھل مارو دیاں تتیاں ریتوں، پنچھی چھوڑ گئے سبھ ڈر کے
آ سسیے کر ہوت نُوں گھولے، کیہ لینا ہئی تھل وڑ کے

آہدا ہے اکھے۔

عزرائیل تھلاں دے اندر، لین آیا سسی دی جان ہے
جان سسی دی لبھدی نیہسوں، ایس گل تے ملک حیران ہے
سسی آکھیا ''اوہ جان میری، اگے لے گیا ہئی کیچ دا خان ہے
مویاں نُوں مارن دا، نہیں رب دا کوئی فرمان ہے

مُنکر تے نکیر سسی توں، وِچ قبر دے پُچھن آئے
اوہ لین حساب کتاب قبر دا، سسی رو رو حال سُنائے
وے کون تُسیں کیہ نام تُساڈا، دسو کیچ ولوں کد آئے
واہ واہ صدق یقین سسی دا، جیس ہوت نہیں منوں لاہے

جنگلاں دے وِچ فاقیاں دیاں راتاں آوندیَن۔ مینہ برسدن تاں غاراں دے وِچ رہندن۔ قدم قدم تے موت ہے مگر سنگت خاوند دی نہیں چھوڑی۔ ترائے سال ایہناں نُوں ایس رستے دے وِچ لگے۔ ٹاکیاں نُوں پرٹاکیاں لگیاں ہوئیَن۔تلیاں پیراں دیاں اُڈ گئیَن۔ رنگ اُڈ گئن۔

شام دا وقت ہے ایہہ بنارس نُوں آوڑن۔شہر دے وِچ پھرن لگ پئے اسانوں رات رہائیو۔ رات رہائے کوئی نہ۔ اوددوں بارش لہہ پئی۔ اوددوں سرد علاقہ ہے۔سردی بے بہا ہے۔ جتھے راجے دیاں رتھاں کھلوندیاں ہان، اوس مکان دے وِچ آ وڑن۔ پالے دی ڈک کائی نہیں۔ مینہ دی ڈک ہے۔ہک سپاہی لگا آیا اوس ہُدھاں مار کے اُٹھایا ہے۔ اکھے، ''رات نہیں رہنی۔'' رانی روندی ہے بھئی سُبحان اللہ۔ واہ خدا دیاں حکمتاں۔

رانجھا جا لگھیا ہے گلی چوچک والی، سجی پیڑ کلیجوں دھاوندی ہے
اوہو جھنگ تے جھنگ دیاں گلیاں نیں، ہکا ہیر نہ نظریں آوندی ہے
محل وِیکھ کے تے اوہ بابل والے، کیوں جان نہ نکل اج جاوندی ہے
بھیں بھیں کے ویکھے چوغطیا اوئے، اورے نکراں توں ہیر بجھاوندی ہے

اوہو شہر ہے جیہدے وِچ میری ڈولی لتھی ہائی۔ ایہا رعایا ہے جیہڑی اسانوں سلام کریندی ہائی۔ اج اوہو شہر ہے اسانوں رات رہن کوئی نہیں دیندا۔ کرنال اوس نُوں آ کھدا ہے۔ ''رانیے! اج تاں ہر گئی ہیں۔ بیڑا اٹھل جاوی خدا دی رحمت توں کدی وی بے اُمید نہیں ہوونا چاہیدا۔ خُدا کوئی سبب بناونا ہے اساڈا'' جیس ویلے بُدھاں مار کے کڈھن لگ پیا تاں کرنال بولیا: کیوں بھائیا تیرا بال بچہ کوئی نہیں؟ اوس آ کھیا، ''کیوں؟'' اوس آ کھیا، ''دیگر دا وقت ہا جدوں اسیں ایس شہر اِچ آئے ہاں۔ٹُکر اساں منگیا کسے توں نہیں۔ اسانوں سر لُکاون دی جگہ کسے نہیں دِتی۔ ایڈے ظالم لوگ ہین۔ اسانوں توں کڈھسیں ایس سردی وِچ، اسیں مر جسائیں۔ ایہہ یقین کر ایس نگری نُوں اگ نہ لگے تاں انجیں جانیں فقیر کوڑ ماریا ہے۔'' اوس آ کھیا، ''فقیر پلوتے نہ دے۔ اگانہہ ٹُر آ۔ میں تسانوں اچھی جگہ تے بہائیں۔ جتھے نہ مینہ ہوسی، نہ پالا ہوسی۔'' اوہ لگا آیا۔ جتھے جنگی سامان راجے دا پیا ہوندا ہا، اوس دروازہ چاں کھولیا۔ اوس آ کھیا، ''ایس وِچ وڑ جاؤ تے کسے شے نُوں ہتھ نہ لیائے۔''

کرنال لیٹیا ہے گودڑی وِچھا کے۔ آ کھیوس: رانیے! ویکھ لا کہیں دے محل ہین۔ کروڑ ہا بھر کے اوہناں بنائن۔ اللہ پاک اساڈے اُتے کیڈی مہربانی پیا کریندا ہے۔ میں تینوں پہلے دیہاڑے آ کھیا ہا توں ایہہ بھار نہ چا۔ تینتھوں نہیں چویندا۔ توں ہیں ہر گئی۔ کل دے آئے ہاں توں ہیں روون لگی۔ ہُن تائیں روندی پئی ہیں۔ میں جے راجے دا پُتر ہاں، دیو بھرے تیرے میرے پھُٹن دا وقت ہے۔ میں تینوں گھل چھڈنا ہے۔ توں مینوں تنگ کرینی ہیں۔ رانی پیراں تے ڈھے پئی۔ ''خدا دا ناں ہئی ایہہ قسم نہ چا۔ میں تینوں سچی گل دسینی ہاں، جیس توں میں رونی ہاں۔'' اکھے، ''دس۔'' اوس آ کھیا، ''کل دا میرا دل ہا میں بین سُناں۔ میں کیہڑی ماں دی جمی ہوئی ہاں کرنال راجے تے حُکم کراں۔'' کرنال آ کھیا، ''جا رانیے! مینوں توہیں بڑا درد دیوایا ہے بھئی میں چُٹکی آٹے دی دے مگر بالاں نُوں سُنیندا ودا ہوندا ہاں تے بھیڑیے توہیں میرے مگر پیکے وسار چھڈے۔ راج وسار چھڈیا۔ گداگر بنیوں۔ میں تینوں بین کیوں ناہی سُناونی۔ آ تینوں میں اوہ بین سُنائیں، جیہڑی اج تائیں میں تینوں سنائی ای کدی نہیں۔'' کرنال اُٹھی بیٹھا ہے۔ بین اوس مونہہ

نال چاں لائی۔ اوہ النکھ جگاون لگ پیا ہے۔ رانی نُوں بھی درد آون لگ پیا ہے۔ ایہہ بین دا آواز روشنداناں دے وِچوں ٹپ کے شاہی محل دے وِچ پہنچ گیا۔

راجا سُتا ہویا ہے۔ اوہ جاگ گیا ایس بین دے آواز اُتے۔ اوس آ کھیا، ''جاگو نا ساریاں گُل گولیاں، باندیاں، رانیاں، شگُنتلا۔'' اُٹھا بہایوس۔ ''ساریاں جاگو کوئی میرے پُتر آر بین وجا رہیا ہے یاں پُتر ہے میرا یاں اوس دا کوئی اُستاد بھائی ہے۔ سگویں اوسے آر وجا رہیا ہے۔'' ساریاں اُٹھ بیٹھیَن۔ راجا روون لگ پیا ہے۔ راجے آ کھیا، ''اج ترائے سال گذر گئے میرے آل تاں بھیڑے خط ای نہ لکھیا۔'' شگُنتلا آ کھیا، ''جنگل وِچ پلیا ہے۔ جنگل وِچ رہیا ہے۔ اوہنوں ساک سین دے نال کیہ؟'' اکھے، ''رانیے! ہمیشاں توں بُرا بولینی ہیں۔ دراصل اوہدا لگاؤ خدا نال ہے، جیہناں دا اودے لگاؤ ہو جاوے، اوہ دُنیا داراں نُوں ایڈا کوئی نہیں چنگیاں جاندے تے ایس جیہا تاں اساڈی پوری وِڑھی وِچ کوئی نہیں۔'' اتنے نُوں راجے بلایا ہے ''دربان کھلا ہیں؟'' اکھے، ''جی کھلا ہاں۔'' اکھے، ''جاویں نا ایس بین آلے نُوں ایتھے لے آ۔ ایہدی بین سُنیے۔'' اوہ گیا ہے۔ اوس آ کھیا، ''او بین وجاون آلیا۔'' اوہ ڈر گئے ہین۔ اسانوں پالا ہے۔ ہُنے کڈھدا ہے۔ اکھے، ''جی۔'' اکھے، ''بھئی میرا مہاراجا تہانوں یاد فرما رہیا ہے۔ چلیں نا اوتھے چل کے بین سُنا۔''

کرنال اُٹھیا ہے تے ہسیا ہے۔ اوس آ کھیا، ''ویکھ لے رانیے قدرت خدا تعالیٰ دی اسانوں بھگوان کائی شے لے دیواؤ ہے۔'' رانی بھی رُنی ہے بھئی سائل بن کے جا رہیا ہے پیو آل۔ میں تاں ایس نُوں دسیا ہویا کوئی نہیں۔ ایہہ آ گئے۔ تکیا ہے رانی راٹھور تاں پلنگ اُتے، سیج اُتے بیٹھی ہے شگُنتلا۔ کئیں نوکریں اُتے دھاوندیاں کھلیَن راجے دے اُتے۔ ایہہ جیس ویلے لگھ آیا ہے تاں شمع دان جاگ رہے ہان۔ راجے آ کھیا، ''او ہونمانیا! توں تاں انّھا ہائیں۔'' اکھے، ''جی آ۔'' ''اچھا بھئی بین سُنا۔ میں تینوں انعام بڑے کریساں۔'' ایہہ دروازے اچ بہہ رہیا ہے جیویں منگت بہندن۔ دوویں پیر جوڑ کے ایس بین مونہہ نال لائی ہے۔ رانی راٹھور گُنڈا نپ کے کھلی ہے۔ اوتھے بھی اوہنوں درد ہے بھئی میرے نالوں تاں ایہہ گولیاں چنگیاں ہین، جیہڑیاں کُرسیاں تے بیٹھیاں ہین۔ ایس بین

شروع کیتی۔ جیویں جیویں الکھ جگیندا ہے، راجا روندا ہے۔ راجا شکُنتلا آل مونہہ کر کے روندا ہے۔ ''تمام اوسے آر بند اُٹھا رہیا ہے۔ سُن لے۔'' راجے آ کھیا، ''بھئی ہِک واری بین بند کر۔ گلاں کریے۔ توہیں بہوں رووایا ہے۔'' اوس بین بند کیتی۔ اکھے، ''جوگی ہیں؟'' اکھے، ''جی نہیں۔'' ''سناسی ہیں؟'' اکھے، ''جی نہیں۔'' ''اُداسی ہیں؟'' ''نہیں۔'' ''بیراگی فقیر ہیں؟'' اوس آ کھیا، ''سچ پُچھو تاں میں فقیر ہاں نہیں۔'' ''کون ہیں توں؟'' اوس آ کھیا، ''میں وی ہِک راجے دا پُتر ہاں۔'' ساریاں ہسن کڈھ ڈڑھیاں۔ اکھے، ''مونہہ وی راجیاں آر ہے۔'' راجا وی ہسا۔ کرنال جوش اچ آ گیا۔ اوس آ کھیا، ''راجیا! ہس پیا ہیں۔ میں آ کھیا ہے راجے دا پُتر ہاں ایس واسطے۔ خدا دی قسم میں ایڈے راجے دا پُتر ہاں، توہیں جیہے اوہدے اگے ٹکا تاریندے ہوئے۔'' تاں راجا بہوں ہسیا۔ ''میں جیہے اوہدے اگے ٹکا تاریندن۔ کیہ ہے اوس راجے دا ناں؟'' اوس آ کھیا، ''جی اوس نُوں دُنیا جاندی ہے۔ اوس نُوں اشوک اعظم سدیندن۔ بنارس دا والی ہے۔'' راجے آ کھیا ''کیہ پیا آ ہنا ہیں۔ بیٹھا بنارس دے وِچ ہوئیوں۔ میں اشوک ہویوم۔'' اوس ویلے رانی انج ٹُری ہے راجے آل۔ راٹھور رانی آ کھیا:

مگر جانے کا ظالم نے نرالا ڈھنگ نکالا ہے
ہمیشہ پوچھتے ہیں تجھ کو کس نے مار ڈالا ہے

او راجیا! میں نونہہ ہاں تیری راٹھور۔ ایہہ پُتر ہے تیرا کرنال۔ ایہہ خط ہے تیرا۔ ایہدے اُتے ایہدیاں اکھیں کڈھائیاں گئیاں ہین۔ مینوں ترائے سال ایس سفر اچ گزر گئے ہین۔ پن پن کے، گدا کر کے اسیں لگے آوندے ہاں تے ہُن توں پُچھنا ہیں کہ توں کون ہیں۔'' راجے انجیں سمجھیا ہے کہ میرے سر اِچ بمب پھٹ گیا ہے۔ راجا اَپنی مسہری توں چنویا ہے تے زمین تے آ لتھا ہے۔ راجے اشوک دی برک نکلی ہے۔ سارے محل وِچ کہرام مچ گیا ہے۔

راجے حکم دِتا ہے بگل بجائیو۔ ایسے وقت ہر کوئی آوے۔ دربار لگ گیا ہے۔ ایہناں دوہاں دی بانہہ نپ کے راجا آ گیا دربار دے وِچ۔ اوس آ کھیا، ''او وزیر، مصدی، ڈھیر سارے بیٹھے ہو۔ دسو ایہہ کون ہین؟'' اوہناں چوں کنھاں آ کھیا، ''پتہ نہیں جی کل

پِند ے ڈِٹھے ہین۔ اسانوں تاں کوئی پتہ نہیں۔'' اوس آ کھیا،''ایہہ پُتر ہے میرا۔ ایہہ نونہہ ہے میری۔ ایہہ خط ہے میرا۔ ایہد یاں دووِیں اکھیں کاہیں کڈھوائیاں ہین؟'' مخلوق رووَن کڈھ ڈڑھی ہے۔ اوہناں آ کھیا،''راجیا! اسانوں تاں کوئی علم نہیں۔'' اوس آ کھیا،''نہیں مینوں علم لگدا ہے۔ وزیر؟'' اکھے،''جی۔'' ''اوہ ترائے خواب مینوں آئے ہان۔ یاد ہئی۔'' اکھے،''جی آ۔'' ''میں آ کھیا ہا بھئی ایہہ خواب نامے جاندا ہے۔ کرنال آل لکھو بھئی مینوں خواب انج آیا ہے۔ اگوں وزیرا توہیں مینوں ہوڑیا ہے۔خواب اوسے دے بارے ہین تے بھیڑے خواب ہین۔ اوس ویلے خواب نامے وِچ میں ایہہ درج کروائے ہین۔ تاریخ ویکھو۔ اوس دیہاڑے دے خواب دی گل تے ایس خط دی تاریخ رل جاوے تاں میری چور شکُنتلا ہے۔ کیوں کہ میں جاگدا ہام، ایہہ قندیل کول کھلوتی ہوندی ہائی۔مُہر قندیل دے وِچ ہا۔'' ملائی تاں تاریخ مل گئی۔

اوس ویلے راجے حکم دِتا ہے شکُنتلا نُوں مُلزم بنا کے میرے پیش کرو۔ پھدھی آئی۔ راجے آ کھیا،''لے گل دس۔''اوس گل اول کولوں لے کے اخیر تائیں دسی۔ میں عاشق ہو گئیم۔ ایہہ غلطی میں کر بیٹھی ہاں۔ میں مافی منگنی ہاں۔ راجے آ کھیا،''میں تینوں اوہ سزا کریساں، جیہڑی دُنیا کن نپیسی۔ توہیں میری لُگ کر چھڈی ہے۔'' اوس ویلے کرنال اُٹھیا ہے۔ اوس آ کھیا،''حُکم ہوندا ہے ماں دا یاں پیو دا۔ ایہہ ماں ہے میری۔ میں اللہ واسطے ماف کرینا ہاں۔ چلو تیرے حُکم نال نہ کڈھائیاں ماں دے حُکم نال کڈھا چھڈ یاں۔ہتھ نال توہیں وی نہیں کڈھسیاں اوس وی نہیں کڈھسیاں۔حُکم گیا مینوں اوہ منا پیا بھئی چالیہہ بندہ بچدا تاں ہے، جے میں اَپنیاں اکھیں کڈھائیں تاں۔چالیہہ بچا کے میں اَپنیاں اکھیں کڈھائین تے میں اللہ واسطے مافی منگنا ہاں بھئی تیرا حکم نہ سہی، میری ماں دا سہی۔ ہُن ایہہ فرق پیندا ہے۔میں مُڑ ماں تاں نہ سمجھی۔

جیہڑے ہوندی طاقت ٹلدے
نالے خیر فقیراں چلدے
اوہناں کارن باغ محل دے
باقی رب ستار ہے

راجیا! ماف کرن آلے نُوں رب بہوں چاہندا ہے۔''

اوس ویلے شکُنتلا اُٹھی ہے۔ اوہ پیراں تے ڈھے پئی ہے۔ اوس آکھیا،''توں کُتی اُتے رحم کر رہیا ہیں۔ ہک سُورنی اُتے رحم کر رہیا ہیں۔ خدا تیرا بھلا کرے۔'' راجے آکھیا، ''بھاویں قانون نہیں نا اتّھے راجے نُوں تخت دیونا، توں تخت دا وارث بن۔'' اوس آکھیا، ''میں ہکو ساتھ کیتا ہے دُنیا دار نال۔ ایہہ حالت ہو گئی ہے۔ جے تہاڈے آل آیا ہاں تے ایس حالت نُوں پہنچ گیا ہاں۔'' دُعائیں دیندا اوہ چلا گیا۔ جیس ویلے اوتھے گیا ہے تاں رانی تے راجا دوویں گئے ہین بھئی اوتر پے ویندے ہاں۔ ساڈے حق اِچ دُعا کر۔ اوس ویلے دُعا واسطے ہتھ اُٹھائے ہین۔ میریا اللہ! جے کدی ایہہ عمل منظور ہے تاں میری ماں دی گود ہری کر دے۔ اوہنوں مُڑ پُتر ڈھیہا۔ ایہہ مُڑ ڈھیر تائیں بادشاہ لگے آئن۔

راجا بیربل

بیربل انبالے دا باہمن ہویا ہے۔ پیو ایہدا مرگیا۔ ماں ایس دی دلی دی ہائی۔ اوہ دلی لئی گئی۔ جیہڑے ایلے ایہہ پڑھ کے آوے ہا' ماں ایہدی مولیاں لے رکھدی ہائی۔ ایہہ اکبر دے کوچے دے وچ مولیاں ویچیندا ہا۔ بیرُو ایس نوں سدیندے ہان۔ ہک دیہاڑے ایہہ کھلا ہے جے اندروں گولی نکلی ہے کمبدی تھڑکدی۔ بیربل پچھیا ہے''گولی کیہ ہئی؟'' اوس آکھیا،''اکبر بادشاہ محل اپنے اِچ بیٹھا ہے۔ اوس مینوں آکھیا ہے جا کے اوہنوں بلالے آ۔ ناں اوس کوئی نہیں لیا۔ میں ڈرتوں پچھ نہیں سگی۔ ہن لے جاواں تے کیہنوں لے جاواں۔ میں مری گئی۔'' بیربل آکھیا،''لیٹیا ہا یا بیٹھا ہا؟'' اَکھے،''لیٹیا ہا۔'' ''اُتانا کہ پاسے پرنا؟'' اَکھے،''اُتانا۔'' اَکھے،''شہتیر دے وچ کوئی نقص ہے۔ کاریگر بلالے جا۔'' گولی آکھیا،''جی کاریگر میں بلالے آندا ہے۔'' بادشاہ آکھیا،''اسیں پچھے وی ہسدے رہے ہاں تینوں کاریگر کاہیں آکھیا ہے؟'' اَکھے،''مینوں تاں بیربل آکھیا ہے۔'' بادشاہ باہر نکل آیا ''ایہنوں کیوں آکھیا ہئی؟'' اوس آکھیا،''جی اللہ قدرت نال سیاپدا ہے۔ انسان بولیاں سیاپدا ہے۔ جیس ویلے دسیا ہیس بھئی اُتانا پیا ہاتے آکھیا ہیس جا جلدی اوس نوں بلالے آتاں میں سمجھیا ہے کہ شہتیر دے وچ کوئی نقص ہے۔'' بادشاہ آکھیا،''سو روپیہ تنخواہ تیری تے سردی نوکری۔ توہیں میرے نال رہنا ہے۔''

اکبر بادشاہ لال قلعے دا سیر کریندا آوندا ہے۔ بادشاہ چڑھیا ہے دمدمے تے۔ سدھا لہندے مونہہ ہے بادشاہ دا۔ بادشاہ ویکھ ویکھ کے ہکے واری شوہ پرنوں وٹ دتا ہے۔ آنے سرخ ہو کے پھرن۔ بیربل بھج کے لہہ آیا ہے۔ اوس بیرم خان جرنیل نوں آکھیا

ہے،''بادشاہ دا قندھار تے دھاوا ہے۔ فوج تیار کر۔'' اوس ویلے دھونسے سٹ لگی ہے۔ بادشاہ بجھ کے لتھا ہے بھئی بغیر میرے حکم دے دھونسے تے سٹ کیوں لگی ہے۔ بادشاہ پچھیا ہے''بیرم۔'' اَکھے،''جی۔'' ''دھونسا کیوں گاجے۔ ساٹا کیوں لاگے؟'' اوس آکھیا،''تساں حکم نہیں دتا قندھارتے دھاوا۔'' ''میں تاں کوئی نہیں دتا۔'' اَکھے،''ایس بیربل آکھیا ہے۔'' ''بیربل ! کیوں آکھیا ہئی؟'' اوس آکھیا،''جیس ویلے لہندے آلی بانہہ قلعے دی اُتے توں چڑھیا ہیں تاں تیرا سدھا مونہہ قندھار نوں ہا۔ توہیں شوہ پرنوں وٹ دتا ہے۔ میں سمجھ گیا ہاں۔ تریئا سال ہے ٹکا نہیں پیا تردا۔ بادشاہ اج غضب ناک ہے حملہ کریندا ہے۔'' بادشاہ آکھیا،''تینوں مشیراں دے وچ جگہ دتی جاندی ہے۔ دربار دی کچہری وچ تیتھوں مشورہ لیا جاسی۔''

دن بدن ایہہ ودھدا آوے۔ جیہڑے ویلے درباری ایہہ ہوگیا تاں ایہہ نورتن وچ داخل ہے۔ اکبر جلال دین بادشاہ تفریح دا وقت دتا ہے۔ ایہہ گھر گیا ہے۔ جودھا بائی جہانگیر دی ماں ہے۔ ایہہ راجپوتنی ہے۔ مردیاں تائیں ایس دین (اسلام) قبول نہیں کیتا۔ رانی جودھا بائی نوں گولی آکھیا ہے،''اکبر اپنے محل وچ تینوں بلا رہیا ہے۔'' نولکھا کمرہ ہویا ہے۔ اوس دے وچ ہارسنگھار پے ہوندے ہان۔ قد آدم شیشے کھلے ہوندے ہان۔ آئی ہے جودھا بائی بھئی میں جائزہ اپنا لئیں۔ اکبر دے پیش ہوونا ہے۔ بونجا صوبے دا مالک ہے۔ مت کوئی سنگھار وچ کمی ہووے۔ پھری ہے' آکھیوس: ہور کمی کائی نہیں۔ مینوں بِندی کائی نہیں۔ پنسل رنگین چا کے اوس نقطہ دتا ہے۔ ایہنوں تِلک سدیندن۔ ایہہ آگئی۔ بادشاہ آکھیا ہے،''آرے میرے چاند کے چاندن۔'' ایہہ روندی پچھانہہ ہٹی ہے۔ گولی پچھیا ہے۔

جاوت سیج اُلٹت آوت' نیر پلٹت کیوں

رانی جودھا بائی آکھیا:

شاہ اکبر کہے مکھ چاند برابر' میں مکھ چاند برابر کیوں

چن میرے حسن اَگے کیہ مثال ہے۔ چندنوں گُلنکھ ہے۔ گولی آکھیا:

چاند گُلنکھ مکھ بادرے' کُچا گُلنکھ مُکھ شاہ
کوار کامنی گُلنکھ ہے' گنی گُلنکھ ابھیماں

اوس ویلے اوہ ہٹ گئی۔ اکبر کول گئی۔ اکبر بادشاہ ڈٹھا ہے' اوہ تلک جیہڑا لگا ہویا ہا پنسل دا۔ بادشاہ خیال کیتا ہے کہ ایہہ ہِندی ہے یاں کچا تلک۔ بادشاہ سوچیا میں پچھیا تاں میرے عقل دا اندازہ ہو جاسی۔ کسے ترکیب نال میں سمجھاں۔ اکبر بادشاہ حکم دتا ہے: گولی پان لے آ۔ پان بیگم آل وی کیتا ہے۔ جیہڑے ویلے اوس پان دی رسنا لئی ہے' اوہ تلک چٹّ گیا ہے۔ بادشاہ ہس پیا۔ ''ایہہ تلک ہا ہِندی تاں نہ۔'' اکھے، ''نہیں۔''

بادشاہ ایہدی بجھارت بنا کے دربار وچ آ گیا ہے۔ وزیراں نوں آکھیا ہے۔ اچھا بھئی ہِک بجھارت ہے' مکھ سے کانگ اُڈا دو' مونہہ دے اُتوں کاں کیویں اُڈیا ہے۔ مونہہ بنایا ہے ہوٹھ دی چوئی نوں۔ تلک نوں کاں بنایا ہے۔ رائے گد وزیر اُٹھیا ہے۔ بادشاہ آکھیا، ''ہِک ہئی جواب دیونا ہئی' پر نظم کر کے' نثر اچ نہیں۔'' رائے گد آکھیا:

ایک کبا کچھ کرُت کنجر سے دوڑ کوہی پنجرا پکڑانا
باہری پھرت گھِرت امبر سے دیکھا وہ اُس جا کچھ کھانا
بھوکا باز پھرے ول روکھا وہ بھی اُن کو دھجاں رسانا
کہے رائے گدسن شاہ اکابرٗ اِت بِدھ مکھ سے کانگ اُڈانا

اوس آکھیا ہے ''جی باہر وار دھرنگا پیا ہے۔ اُتے آ کے کاں بہہ رہن۔ باہری جھاٹ ماری ہے۔ اوس کاں پکڑ لیا۔ کاواں کُرلاٹ کیتا ہے۔ باز ہوا دے وچ کھلا ہا۔ اوس اُتوں پر چاں گھٹے بھئی کوئی شکار ہے ایتھے۔ جیہڑے ویلے گھوکر آئی ہے اوس دے پراں دی' باہری کاں چھوڑ دتا ہے۔'' جیہڑے ویلے اُتر دا ہے نا' اوس ویلے گھوکر آوندی ہے اوس دے پراں دی۔ بادشاہ آکھیا، ''کہیا تو تم نے ٹھیک ہے' پر من نہیں مانا۔'' گل انج نہیں۔ بادشاہ امیر خسرے نوں آکھیا ہے، ''توں دس۔'' اوس آکھیا ہے جناب:

ایک سُندر چھپ بیٹھی ہے بِلوا انگ نہ چند چکدا کانگ سیانا
اوس جو اُن کی گھات پچھاتی لے آئی چھاتی سکھ مانا
کر کر زور چلی سمراہی اوس کے مکھ پر وہ کُرلانا
سوہا سوہان بڑا وچ ویڑھے وہ بھی اُن کو دوڑ مدانا
کہے امیر خسرو سن شاہِ اکابرٗ اِت بِدھ مکھ سے کانگ اُڈانا

اوس آ کھیا کیہ ہا۔ کاں ہائن دانیاں دے اُتے چُگدے بیٹھے۔ بلی جھاٹ ماری ہے۔ اوس کاں نپ لیا ہے۔ کاواں کُرلاٹ کیتا ہے۔ ویڑھے وچ کتا ستا پیا ہا۔ اوہ بھج پیا ہے۔ کُتیّ توں ڈر کے بلی کاں چھڈ دتا ہے۔ بادشاہ آ کھیا،''کہیا تو تم نے ٹھیک ہے' پرمن نہیں مانا۔'' تان سین شاعر ہویا ہے۔ بادشاہ تان سین نوں حکم دتا ہے۔ اوس خیال کیتا ہے مثالاں کِتّیاں دتیاں نیں بادشاہ نوں۔ مثال تاں ایسی ہووے کہ دماغ معطر ہو جاوے۔ اوس آ کھیا:

جل میں کنول' کنول میں گو ندن' اوس گو ندن میں بھور سمانا
بھوری بھورا کر پکارے' اوس مت وچ رہیا اُلجھانا
بھیتی نین گئی سس اپنے' سورج گگن مسکیں لسکانا
بھئی شام تب ہوا اُجالا' اُڈ گیا بھور کچھو نہیں جانا
کہے تان سین سن شاہِ اکابر' اِت بِدھ مُکھ سے کانگ اُڈانا

مطلب کیہ پانی دے وچ کنول بوٹی ہے' اوس دے پھُل وچ آ کے بھور بہہ رہیا ہے۔ بھوری چکر چاں بدھا ہے اُتوں۔ دینہہ لہندا پیا ہے۔ پھُل کرما جاونا تیتھوں نکلیونا کوئی نہ۔ رات جدائی دی آ جاسی۔ اوس لذت دے وچ اوس آ کھیا نہیں منیا۔ دینہہ لہہ گیا۔ پھُل کملا گیا۔ اوہ وچ گھُٹی گیا۔ کچھو بیٹھا ہے وچ پانی دے۔اوس مونہہ چاں اڈیا ہے بھئی اودوں نکلے تاں میں لے لیساں۔ رات ساری اوہ وچ رہیا ہے۔ بھوری اُتوں پھر دی رہی ہے۔ جیس ویلے رات گزر گئی ہے۔ صبح سورج کرن ماری ہے۔ پھُل دا مونہہ پٹیا ہے۔ بھور اُڈ گیا ہے۔ کچھونوں پتا نہیں لگا۔ ویکھو جناب میں دومونہہ بنائن' ہک کانگ بنایا ہے۔ کچھو دا مونہہ ایدوں پھُل دا مونہہ۔ بادشاہ آ کھیا،''بہت اچھے۔ مثال بہت سوہنی دتی ہا۔ افسوس ایہہ وے کہ انعام دے قابل نونہہ۔ کہیا تو تم نے ٹھیک ہے مگرمن نہیں مانا۔'' اوس ویلے بادشاہ بیربل نوں آ کھیا۔ بیربل آ کھیا،''جی کاں تاں میں اُڈا وِکھیساں' پر بادشاہ نوں منا پوسی۔'' اوس آ کھیا،''ہاں ٹھیک ہے۔'' اوس آ کھیا،''جناب ایہناں آ کھنا ہا۔''

لالو لال رنگ لاتی ہے گوری لالو لال کیا رنگ بانا
کرت سنگار سہج کر بیٹھی دو ادھراں وچ تلک سمانا

جب چُو پے پان بھیٔوس مکھ لالی جوں بادل مونہہ چاند چھپانا
ادھرس رس مدھرس کی لییٔ اُڈ کر منڈوہا چلانا
کہے بیربل سن شاہِ اکابرؒ اِت بِدھ مکھ سے کانگ اُڈانا

''کہیا تو توہیں ٹھیک ہے' پر میرے ستراں دا چور ہیں۔توں اوس ویلے لکیا ہویا ہیں۔عمر قید سزا۔'' پٹ کے ماریا وچ جیہل دے۔ میراثی ہووے' باہمن ہووے یاں سید ہووے ایہہ نمانے قیداں جوگے کُجھ نہیں ہوندے۔ ایہہ جٹاں دا کم ہوندا ہے بھئی ست ست سال بھوگ کے نکلنا تے آ کھنا،''میں داروگی نال رل گیا ہام۔ میرے ڈھولے سُندی ہائی۔'' باہمن قید ہوگیا۔ رووے شودھا۔عمر قید سزا۔ اوس ویلے زندگی تائیں ہوندی ہا۔ چیتر دا قید ہویا ہے۔

ساون دی رُت ہے۔ اکبر جلال دین بادشاہ تکیا ہے لہندے دے داء توں بدل اُٹھی گئن ۔ واء پُرے دی چُھٹ گئی ہے۔ بونداباندی برسن لگ پئی ہے۔ کِیلاں جھومن لگ پئیاں۔موراں پائلاں چاں پائیاں۔جیس ویلے ایہہ ٹھٹ بنیا ہے۔ بادشاہ حکم دتا ہے: سبھ سہیل خانہ محلات دے اُتے چڑھ کے قدرت دا نظارہ لیئے۔ ساریاں چڑھ آئیَن۔ بادشاہ جودھا بائی رانی اپنی دی انگل نپی ہوئی ہے۔ ایہہ پھر دے آوندن محل تے۔ اوہ پچھدی ہے: بادشاہ سلامت! جیہڑیاں اوہ گھٹاں برس رہیَن کیہڑی جگہ ہے؟ بادشاہ آکھیا،''لکھی وال بھٹیاں۔'' اَکھے،''جتھے رائے کمال تے رائے سارنگ یاکی بھٹی ہوئن۔'' اَکھے،''جی ہا۔'' ''اوہ گھٹاں کیہڑے دیس دیاں ہن؟'' اَکھے،''ایہہ متھرا انگری ہے۔'' ''جتھے کرشن مہا راج ہوئن۔'' اَکھے،''جی ہا۔'' اَکھے،''اوہ گھٹاں کتھے ہین؟'' اَکھے،''قلعہ گڑھ چتوڑ۔ تیرا پیکا وطن۔'' پیکے وطن دیاں گھٹاں ویکھ کے بچپن دا زمانہ یاد آ گیا۔ اوہ دمدمے تے چڑھ آئی ہے۔ بادشاہ بیٹھاں کھلا ہے۔ زمانہ اپنے بچپن دا یاد آیا۔سہیلیاں دے نال کھیڈنا۔ اوہ رون لگ پئی ہے بھئی دھیاں ایہو کُجھ ہوندیَن۔ کتھے جمیاں' کاہیں پالیاں' کتھے قسمت پھدھ کے واہیاں۔ ایہناں خیالاں دے وچ کھلی ہے۔ جے ہکے واری بجلی لِشکی تے کڑکی۔ دھڑل آئی ہے زمین نوں۔ اوہ ڈر کے ڈھٹی ہے بادشاہ دے اُتے۔ قدرت خدا دی ہے سوہنیاں دی ہر طرز سوہنی لگدی ہے۔ کوڑھا نمانا لُوڈ وی کرے تاں دل آہدا ہے

ایہدے مونہہ تے لتر مار لیئے۔ اوہدا اِنج بے ہوش ہو کے ڈھہنا' رنگ دی سرخی' اَکھیں دی نیلک' ہوٹھاں دی خشکی، ایس صورت وچ بادشاہ ڈٹھی کدی ناہی۔ بادشاہ نوں بھی بہوں پیاری لگی۔

بادشاہ لگا آیا کچہری وچ۔حکم دتا بھئی' کامن کنتھ لگی ڈرتی ہے' کامنی ڈر کے کنتھ نال کیوں لگی ہے۔ وزیراں خیال کیتا: بیربل وچ کوئی نہیں اساتھوں دسیوے نہ' ایس اسانوں سزا کرنی ہے۔ اوہناں آکھیا،''جی' چوتھا پاوا بیربل ہے۔ اوہنوں وچ چاں بلائیو۔'' بادشاہ آکھیا،''بڑی یاد دیوائی نیں۔ جے اَج بیربل دَسے چاں تاں اوس توں میرے شکوک اُٹھی ویسن۔'' بیربل نوں بلایا گیا۔ ماریا ہویا قیداں دا وچارا آ گیا۔ سلام کیتا ہے بادشاہ دا۔ بادشاہ آکھیا،''ہلا بھئی بیربل تینوں بلایا گیا ہے بھئی کامن کنتھ لگی ڈرتی ہے۔'' اوس آکھیا جناب:

رُت ساون کی مینگھ برسے کوئل سن کر کِل کرتی ہے
جب شام گھٹاؤں وچ بیچ کھیوت تب کامن کنتھ لگی ڈرتی ہے

بادشاہ آکھیا،''بہت اچھے۔ جوڑا گھوڑا انعام۔ قید رِہا۔''

بادشاہ جتھے بہہ دلی وچ' تعریفاں کرے۔ بیربل دے جیہا اج دانا کوئی نہیں۔ ''بیربل ! جتنے مہینے توں قید رہیا ہیں گل دا لطف نہیں آیا۔ تیرے ایس قید چوں رِہا ہوون دا جشن منائیے۔ شکار چڑھیئے۔'' دھونسے تے سٹ لگ گئی۔ شکار چڑھ پئے۔ بادشاہ تے بیربل گھوڑے جَو لے کیتی آوندن۔ دُوئے سارے کٹک پچھے ہین۔ بادشاہ سوال کیتا ہے ''بیربل۔'' اَکھے،''جی۔'' ''ایس دُنیا دے وچ فضول چیزاں کتنیاں پیدا ہوئیَن؟'' اوس آکھیا،''جی ترائے۔'' ''کیہڑی کیہڑی؟'' اَکھے،''چھاں جنگل دی' کسے ارام نہیں کرنا۔ چانی پوہ دی کسے بہار نہیں ویکھنی۔ عقل غریب دا، اوہدے آکھے کسے نہیں لگنا۔'' بادشاہ آکھیا،''ٹھیک ہے۔'' ''اچھا' اساڈے ملک ہندوستان دی بہار دی رُت کیہڑی ہے۔خزاں دی رُت کیہڑی ہے؟'' اَکھے،''ساون۔'' اَکھے،''ہک مہینہ دو رُتاں۔'' اَکھے،''جی ہا۔'' اَکھے،''کیوں؟'' بیربل آکھیا،''جی رُت ساون دی ہووے۔ بدل دھانور جاون۔ ہوا پُرے دی چُھٹ جاوے۔ بوندا باندی برسن لگ پوے۔ ایہہ جنت دا نظارہ ہے۔ ساون دی

رُت ہووے۔ مینہ وُٹھے ہوئے ہوون۔ ہوا بند ہو جاوے۔ دُھپ کڑاکا دے کے نکل آوے۔ دوزخ دی گرمی ہے۔'' بادشاہ آکھیا،''ٹھیک ہے۔'' ہلا بادشاہ آکھیا،''توں ہمیش زمین آلوں ویکھ کے گردن جُھکا کے ٹرنا ہیں۔ ایس وچ کیہ کھڑایا ہئی۔ کیہ ڈھوڈھینا ہیں؟'' بیربل سمجھ گیا بادشاہ مخول تے آیا ہے۔ اوس آکھیا،''جی پیو میرا ایسے زمین وچ کھڑی گیا ہا۔ میں ہمیش اوس دی تلاش وچ ہوناں۔'' بادشاہ آکھیا،''جے پیو تیرا میں ڈھوڈھ کے دیواں تاں میرا کیہ انعام؟'' بیربل آکھیا،''جے پیو دا اَدھ نہ دیواں تاں باہمن دا پتر نہ ہوساں۔'' ہس پیا بادشاہ۔ بادشاہ آکھیا،''ہلا تیتھے لڑکے کتنے ہین؟ میں اُستاد منگوائیں ملک ملک دے۔ اوہناں نوں تعلیم دیوائیں تاں جو میری اولاد کول وی ایہو جیہے بندے رہن۔'' بیربل آکھیا،''جی' ہندو قوم وچ اسیں جت ست قائم رکھنا عبادت جاندے ہاں۔ میں جت ست قائم کیتا ہویا ہے۔ میں شادی کرو کائی نہیں۔'' بادشاہ آکھیا، ''مڑ تیری نظر اچ تیرا پیو تاں بڑا گناہ گار ہویا جیس شادی کیتی تے تینوں جمایوس۔'' بادشاہ آکھیا،''ہٹ جا پچھانہہ۔ میں شکار آلوں پرسوں ہٹنا ہے۔ شادی کرکے' سچ مان کے' میرے پیش نہ ہوسیں' میں اپٹھیاں کرکے کھل لاہ لیساں۔''

بیربل کھلو رہیا ہے۔ دُوئے اگانہہ ٹُردے رہے۔ چند نوکر بیربل دے نال ہین۔ بیربل روندا ہے۔ نوکراں آکھیا،''شادی چاں کر۔'' اوس آکھیا،''کیہندے آل کراں؟ غیر قوم آل کراں تاں اگلے تھالیوں کڈھ چھوڑیسن' مذہب چوں۔ باہمن نوں میں غریب سمجھ کے' برادری دا' اج تائیں نہ فائتا' نہ مُکان' نہ سلام نہ کُجھ۔ میں ہن کس توں ساک منگاں؟ ہچھا جے کسے توں منگاں وی اجیہا کاہلا کون ہے' جیہڑا پرسوں تائیں آکھے ایہلا ہئی۔ میں مرِی گیا ہاں۔'' ہٹ پیا۔ کچہری بادشاہ دی لگدی ہائی جمنا بازار اچ۔ ایہہ لگھدا اوتھے آوندا ویندا ہا۔ ایس تاڑیا ہویا ہا بھئی اوہ گھر باہمناں دا ہے۔ ناں شاں اوہناں دا کوئی ناہس آوندا۔ ہِک دو کواریاں اوہناں دیاں نکلدیاں ویہدا ہا۔ آکھیوس نوکراں نوں: میں منگنا ہے ساک ایہنا تھوں۔ ایہناں مارنے ہین لتر۔ سوہری دیاں او! ایتھے نال ہو کھلو' توڑا چھوڑیائے۔ بیربل مگروں ٹردا آوے' جیس ویلے اگوں اوہناں نوں ویکھے' کوارا ہا' رنڈن دی لُونی لتھی ہوئی ہوندی ہے۔ ہر بھرا نوں کانا گھت بہندا ہے پکاون آلی کائی نہیں۔ ایہہ

نمانا کوارا ہے۔ مگروں ٹردا آوے، جیہڑے ویلے اوہناں نوں ویکھے شرما جاوے۔ اگانہہ لگھ جاوے۔ مُڑ اگیرڑے جاکے ہٹے۔ تریئی وار لنگھن لگا ہے تاں باہمناں آکھیا ہے: بیربل بھیڑیا! غریب وی بھرا ہوندن۔ سلام چاں دتا کر۔ اوہ تاں منگدا ایہو کُجھ پیا ہا۔ ہٹ آیا۔ سارے باہمن اُٹھی کھلن۔ باہمنیں ہِک دُوئی نوں دسن لگ پئیاں: ایہو تاں بیربل ہے، جیہڑا وجیر ہے بادشاہ دا۔ ''ہلا بیربل! دانا سُنینا ہیں کوئی گل سنا۔'' اوس آکھیا، ''کیہڑی گل سنائیں۔ زمانہ آ گیا ہے کلجگ دا۔ ست جُگ ہوندا ہا، جیس ویلے کوئی بھرا اوتر پیا ویندا ہووے ہا، اگلے پھدھ کے پرنا چھوڑیندے ہان۔'' ہر گل پرناون تے لے آوے۔ اوہناں آکھیا۔ ''بیربل! مرض کیہ ہئی؟ گلاں تاں ہور وی ہزاراں ہن۔'' آکھیوس، ''اَیہہ اَیہہ حکم بادشاہ دے دتا ہے۔ پرسوں میں مرِی جاونا ہے۔'' بابا ہِک اوہناں دا بیٹھا ہا۔ اوس آکھیا، ''او باہمناں او! جیس دیہاڑے دا ایہہ ہویا ہے۔ اساڈی قوم دا ناں دُنیا دے کناریاں تائیں ایس پہنچا چھڈیا ہے۔ ایہو جیہے ہمیشاں ماواں نہیں جیندیاں۔ ایہنوں ساک دیئو۔'' اوہناں آکھیا، ''بیربل جنج کر۔'' بیربل جنج کرکے آیا۔ کُڑی پرنا کے گھر لے گیا۔

رات سیج دی ہے۔ دس پئی ہے کہ بادشاہ ہٹ آیا ہے جوں دیوبھرے تیری حاضری ہے بھئی ایکھاں میرا حکم منیا سوں کہ نہیں۔ بیربل اپنی بیگم کول ہے۔ سیں گیا ہے۔ ستے نوں خواب آیا ہے بھئی اکبر بادشاہ تے جودھا بائی رانی ہِک اٹاری دے وچ ہین۔ محل دے شہتیر دے وچوں پھنیئر نانگ پیا لڑھکدا ہے۔ جاگ گیا۔ آکھیوس: خواب میرا چُکا کدی نہیں۔ جے مت لہہ آوے۔ بادشاہ مر جاوے۔ ایہو جیہا بادشاہ اسانوں دُنیا تے لبھنا ہی نہیں۔ بیربل اُٹھی کے بہہ رہیا۔ سٹھ ننگی تلوار دا پہرہ ہے۔ قزلباش کھڑے ہین۔ ستراں وچ مینوں کون جاون دیندا ہے؟ بیربل روون کڈھ ڈڑھا ہے۔ بیربل اپنے آپ نوں آکھیا ہے ترلا کر مت بچ جاوے۔ مرِی جاویں تاں ٹکڑا تاں حلال ہو جاسی، جیہڑا اج تائیں کھادھا ہئی۔ بیربل اُٹھی کھلوتا۔ تلوار چائی ہے۔ بیگم پچھیا ہے ''کِدے ویندے ہو مہاراج؟'' بیربل ہٹ کھلا۔ ایس آکھیا، ''گل سن میری۔ میرے گل تاں تینوں بادشاہ گھتیا ہے۔ میں اوہناں مرداں وچوں نہیں، جیہڑے پرمٹ کٹا کے، اجازتاں منگ کے ٹُردن۔ آئندہ واسطے مت مینوں مگروں سدیں۔'' اوہ چپ کر گئی۔

ایہہ ٹر پیا ہے۔ اگانہہ آیا ہے تاں تکیا ہیس سٹھ پہرے دار کھلا ہے۔ کھمبیاں اُتے شمع دان ہین، اوہ جگ رہن۔ کوہ تائیں ہر شے نظر آ رہی ہے۔ حد ہائی رکھی ہوئی بھئی ایس حد دے اندر' جیہڑا آ جاوے' اوہدا سر وڈھ لینا۔ ایس حد تائیں کوئی آوے تاں گرفتار کر کے میرے پیش کرنا۔ جیس ویلے اوہ حد پار کرن لگا ہے تاں اوہناں آ کھیا، ''ایہہ کون ہے؟'' اوہ بجھ پئے۔ اوہناں نوں سارنگ کرنا پیا۔ ''بیربل ہوش اچ ہیں۔ کیویں ایتھے آیا ہیں؟'' اوس آ کھیا، ''میں ستریں جاونا ہے۔'' اوہناں آ کھیا، ''جتھے توں آیا کھلا ہیں ایتھے اسانوں گرفتار کرن دا حکم ہے۔ ایتھوں اگانہہ ٹپ پویں' بھاویں اکبر دا پیو کیوں نہ ہووے' اساں سر وڈھ لینا ہے۔'' اوہناں آ کھیا، ''نکل جا۔'' بیربل آ کھیا، ''میں ہٹ وینا ہاں۔ سویرے باشاہ مر جاوے یاں بیگم مر جاوے۔ بادشاہ دی موت میں سٹھ بندے توں لیساں۔ رات تہاڈی ہے۔ دینہہ میرا ہے۔ مینوں اندر جاون دیو تاں بادشاہ دی موت دا میں ذمے وار ہاں۔ نہ جاون دیو تاں تسیں ذمے وار ہو۔'' اوہناں آپس اِچ صلاح کیتی ہے۔ بیربل ہویا۔ اوہناں آ کھیا، ''مڑ لگھ جا۔ اساڈا ناں نہ لئیں۔'' بیربل جیہڑے ویلے دروازہ پار کیتا ہے۔ چوٹیوں پکھر نکلیا ہے کُھریاں تے جا کھلا ہے۔ قدم قدم تے موت ہے۔ پھدھی جاواں تاں میں مرِی جاونا ہے۔ ہٹ جاواں' مڑ احسان بادشاہ دے یاد کرے۔ آ کھیوس: مرنا ہک دیہاڑے سر پر ہے۔ ٹکڑا حلال ہو جاسی ہا' مرِی وی گیوں تاں مت بادشاہ بچ پوے۔

اندر ایہہ گیا ہے۔ رات دے وقت نوں مغلاں دے گھراں وچ کُھسرے پہریدار ہوندے ہائن۔ اوہناں نوں خواجہ سرا سدیا جاندا ہا۔ کُھسرا سدنا اوہناں نوں جرم ہا۔ خواجہ سرا کرسی تے بیٹھا ہے۔ پپلا تلوار دا زمین دے وچ دبایا ہویا ہے۔ قبضے تے سر دھریا ہویا ہے۔ اوہ وی گُھوک ستا پیا ہے۔ اِین ول تکیا ہے تاں پھنیئر ناگ۔ اوہ شہتیر توں لڑھک رہیا ہے۔ بیربل آ کے مُٹھ بھری ہے' خواجہ سرا نوں۔ اوہ جا گیا ہے۔ اوس آ کھیا، ''دھی یاویا دیونے پہرے بادشاہ دے' بونجا صوبے دا مالک ہے تے سیں جاونا۔ نمک حراما! اُتوں ویکھ۔ میں رات سیج دی چھوڑی ہے۔ سٹھ تلوار دے ہیٹھوں لگھ کے آیا کھلا ہاں۔ میں نکلدا پیا ہوں۔ ایہہ سپ مار۔'' اوس آ کھیا، ''ہک واری جالیں۔ میری کرسی دے ہیٹھ

کیہ ہے؟'' اَکھے،''پانی۔'' اَکھے،''میرا پیشاب پیا وہندا ہے۔ میں نا نگاں مارن جوگا ہاں۔ مارنا ہئی تاں آپ مار۔نہیں تاں میں اَگلے کمرے وچ پیا وینا ہاں۔'' بیربل آ کھیا،''تیر کمان آن دے۔'' اوس آن دتا۔ بیربل شِست رلا کے ماریا تیر'سپ دے کوپر دے وچوں لگھ کے جتنا تیرہا' شہتیر دے وچ ٹُھک گیا۔ سپ اوتھے پھاس گیا۔ قطرے خون دے ڈھیہن لگ پئے۔ اوہ بیگم تے پون لگ پئے۔ بیربل سوچیا: جے جگا ئیں تاں بیمار ہو جاسی تے ایہہ زہر ایہدے اُتے پئی ڈھہندی ہے۔ ایس مر جاونا ہے۔''میں وینداپیا ہوں۔ ایہہ قطرے خون دے چُوکیندا رہو رُوں لے کے۔'' اوس آ کھیا،''ٹھیک ہے پر میں انج چُوکیندا پیا ہوواں تے قطرہ ایتھے (ہتھ دے پچھلے پاسے) آوے تاں میں کِدے؟ چُوکنا ہئی تاں آپ چُوک۔'' اوس آ کھیا،''رُوں لے آ۔'' قطرہ جیہڑا ڈھہندا ہے۔ بیربل چُوکیندا ہے۔ اوہ سٹ گھتیندا ہے۔ مُڑ بنا کھلوندا ہے۔ بیگم پاسا پرتیا ہے۔ اگے قطرے قمیض تے پے ڈھہندے ہان' اوہ قطرہ ہسی تے ڈھٹھا ہے۔ اوہ چُوکن لگا۔ بیگم جاگ پئی۔ جوں اوس تکیا ہے تاں ہک مرد اُتے نِویاں کھلا ہے۔ بادشاہ نوں اوس مُٹھ بھری ہے کہ کوئی بوسے لے رہیا ہے۔ اٹھیونا بادشاہ دا بیربل انجیں سمجھیا ہے کہ بھمب آ گیا ہے۔ ہل گئی ہے ہر شے۔ بادشاہ تکیا ہے بیربل نوں۔ اَگے بادشاہ نوں ہک واری شک پیا ہا کہ ستریں رہندا ہے۔ یقین ہوگیا۔ بیگم نوں آ کھیا،''اندر چلی جا۔'' سد ماریا ہے۔''قزلباش۔'' اوہناں آ کھیا پیا کھلا ہئی۔''ہاں جناب۔'' ''آ جاؤ اندر۔'' آ گئے۔''یہ کون ہے؟'' اَکھے،''بیربل۔'' اَکھے، ''ہمارا وزیر۔'' اَکھے،''جی۔'' ''ایہنوں قتل گڑھ لے جاؤ۔ ایس دی گردن دا خون تے آنے کڈھ کے ہُنے میرے پیش کرو۔'' کیا مجال ہے کُھسرے دی جوں گواہی چاں دیوے۔ بغیر آ کھے دے بولنا مشکل ہا۔

جیس ویلے قتل گڑھ وچ آندا نیں۔ بیربل دے کپڑے اُتارن لگن۔ اوس آ کھیا،''ہک گل میری سن لئو۔ رات کتنی رہندی ہے؟'' اوہناں آ کھیا،''پہر۔'' اَکھے،''پہر رات نہیں رہندی۔ سٹھ' تساں بندے دی زندگی ہک پہر رہ گئی ہے۔ میں اندر کھیڈن نہیں گیا۔ اِنج اِنج سپ میں جا ماریا۔ فجر بادشاہ نوں پتہ لگنا ہے۔ میرے کان بادشاہ نوں غم آونا ہے بھئی ایڈے نمک حلال نوں میں کیوں ماریا تے تساں موت سزا ہو جاونا ہے۔'' گل

اوہناں دے وی دل لگ گئی۔ اوہناں آ کھیا، ''ہن کریے کیہ؟ بادشاہ دو نشان منگدا ہے۔'' بیربل آ کھیا، ''میرے گھر لگے جاؤ۔ اک ہرن کھلا ہے' ہک بکرا۔ دوویں چیزاں ذبح چاں کرو۔ بکرے دا خون لے لیئو۔ ہرن دے آنے بندے آر ہوندن۔ ایہہ وقت دھک چھڈو۔ فجر جیہڑے ویلے بادشاہ نا نگ تکنا ہے' میں تہانوں انعام لے دیونا ہے۔'' اوہ گئن دو جنے۔ ڈھیر ڈِھل دے بعد اوہ آ گئن۔ اوہناں آ کھیا، ''تیری سوانی نہ بکرا ذبح کرن دیندی ہے نہ ہرن۔'' بیربل آ کھیا، ''حد مک گئی ہے۔ کل پئی آوندی ہے تے اج موت میری قبول کرو ہے۔'' اوہناں آ کھیا، ''نہیں تینوں غلطی ہے۔'' ''ہلا۔'' اَکھے، ''اوہ آہدی ہے بھئی گردن میری دا خون لئو تے آنے وی میرے کڈھو۔ بیربل بچ جاوے۔ میں جیہیاں ہزار لے سکدا ہے۔ مینوں بیربل جیہا لبھنا کوئی نہیں۔ نالے میں اپنی وفا دا ثبوت دے جاواں۔'' بیربل دیاں ہنجوں ٹپیاں ہین بھئی واقعی عورت مرد دا وڈا سانگا ہے' پر میں ہن عورت مرا کے بچاں تاں بندیائی کائی نہیں۔ ''تُسیں جاؤ۔'' گئے ہین۔ اوہناں جا کے ہرن وی ذبح کیتا ہے تے بکرا وی۔ دوواں دا خون تے آنے بادشاہ دے پیش کیتے ہین۔ بادشاہ دوویں چیزاں کتیاں توں لکا چھڈیَن۔

ماریا اعوان سجاولا سُکھ مجھیں نوں آئے

ہُن بادشاہ طبیعت وچ آیا ہے۔ بیگم نوں کول بلایا ہے ''کُھسر ا۔'' اَکھے، ''جی۔'' ''کائی کہانی سنا؟'' اوس آ کھیا، ''جی' مینوں تاں کہانی یاد کائی نہیں۔ مُٹھیں آ کھو تاں بھرینا ہاں۔'' بیگم آ کھیا، ''تُسیں کجھری وگ ویندے ہو۔ اتیناں سُنیندا ہے کہ مُکن وچ نہیں آوندیاں۔'' بادشاہ آ کھیا، ''مادر چودا رناں وچ دھنا بن بہندا ہیں تے مینوں کہانی نیہوں سُنیندا۔'' اوس آ کھیا، ''جی سچ پچھدے ہو تاں ایہہ کائی قوم تے نہیں۔ نہ ایہناں وچوں کائی نبی ہوئی نہ کائی امام۔ نہ جرنیل نہ بادشاہ۔ کائی کریندا رہاں ایہہ خوش رہندیَن۔ ہن مینوں کرنی پئی اکبر بادشاہ دے اَگے۔ ایہہ مُکان ٹرن گونگلو پٹ' پلی کھوہ' گنا بھن۔ ہسدیاں کھیڈدیاں لگیاں گئیاں' جیس ویلے مُکان آلا گھر نیڑے آیا ڈکرا دھک کے گلھ آل چاں کیتا تے اوتھوں رونا شروع کر دتا۔ جیہڑی دے گل لگن سیڈھ سُنِک کے اوہدے موڈھیاں تے رَکھی رکھنا تے پچھے اوہنوں

مکھیاں ہُت نہ لین دیونی۔ ایہہ اوہ ٹبر ہویا۔ میں کجھ مار بہاں۔ توہیں آ کھنا ہے سر وڈھ لیو۔ ہویا سردا سر۔ شے اَگے کائی نہ ہوئی۔'' بیگم آ کھیا،''ایس بیربل ڈھا ہے مردا۔ نمانا ڈریا بیٹھا ہے۔تسیں کوئی وعدہ چاں کرو۔'' بادشاہ آ کھیا،''توہیں کائی کجھ ماری نا' اوہ ماف تے گل سنا۔'' ہن اوس کہانی شروع کیتی۔

اوس آ کھیا: جی ہک ہویا ہے سوداگر۔ اوس نوں پتر ڈھیہا۔ پتر دے ناں اوس لکھی سوداگر رکھیا ہے۔ اوہنوں علم پڑھایا۔ اوہ جوان ہوگیا۔ مڑ اوہدی شادی کیتی۔ شادی کیتی تاں عورت بڑی خوبصورت۔لکھی اَگے عورت دی قوم دا واقف نہ۔مسیتڑ جیہاہا۔ اوہ سارا چاپہرا عورت کول بیٹھا رہے تے ویہدا رہے۔ پیو اوس دا اکیا کہ ایہہ تاں باہر نکلنوں ای رہیا۔ اوس وَکھریاں چاں کیتا۔لکھی لیٹرین وی گھر بنوالئی بھئی ایہہ وقت وی میں باہر نہ جاواں۔ پیو مُڑ اکیا اوہ لگا آیا۔ اوس آ کھیا: بچیا!

چڑھدے مرزے خان نوں' وجھل دتی ہے مت
بھٹھ رناں دی دوستی' کُھری جنھاں دی مت
لاون ہس کے یاریاں' رو کے دیون دس
پچھے پچھوتاوندیاں' مار پٹاں تے ہتھ
ہتھیں وِیر کوہندیاں' دے گردن تے لت
جھلیں بُکدے شیر نوں' کسے نہ گھتی ہے نتھ
بکرا دیواں پیر دا' آویں سیالاں چوں وت

میں تینوں دساں۔ مرد عورت دو پہیے ہن۔ مرد دا کم ہے باہروں کمالے آونا۔عورت دا کم ہے گھر سانبھنا تے توں رَناں آلے کم تے ہو گیا ہیں۔ بھرے کھوہ وی اُجھڑ ویندن تے جیس ویلے توہیں بُھکھیاں ہو جاونا ہے' عورت دا بخت ہےصورت' لگدی ایہہ تیری کُجھ نہیں' ایہہ کوئی لے کے بہہ رہسی توں کیہ کریسیں؟ بھیڑیا کما۔ اساں وی شادیاں کیتیاں ہین۔محبتاں وی ہان' پر سال نکلیا' بارھاں سال دا خرچ آ گیا۔ اٹھیا ہےلکھی اوس پیو دے پیر چاں پکڑے۔ اگلی مافی دے۔ میں دیوبھرے لا تیاری کرینا ہاں سوداگری دی۔ خدا دا راضی کرنا ماں پیو دے راضی کرن وچ ہے۔لگدا انسان دا کُجھ نہیں۔جیس ویلےلکھی پیو

دے پیر پکڑے' اوہدیاں ہنجوں ویہہ آئیاں۔ اوہ دعائیں دیندا اُٹھی گیا۔

سوانی دا کن کم بہوں کریندا ہے۔ ایہہ گلے دیاں ہلیاں ہوندیَن۔ مونہہ ہور دے ہوونا پچھلی وی سن لینی۔ مردنمانا جِدے بوتھاڑ ہوس' اودائیں سُندا ہے۔ جیس ویلے پیو اُٹھی گیا ہیں تاں عورت اوس نوں آکھیا،''ایہہ بُڈھڑ کیہ گھچ گھچ کریندا ہائیا؟'' اوس آکھیا،''دُھڑ' بے وقوف' چپل دی چپل' ایہہ کیہ آکھیا ہئی؟'' اوس آکھیا،''جیس ویلے آپ بڈھڑے ہو جاون' انجیں آہدن۔ ایہہ تینوں آہدا ہے سوداگری تے جا۔ میں تینوں ہک منٹ نہ ویکھاں تاں مرن ڈُھکنی ہاں۔ یاں مینوں نال لے جاسیں' نہیں تاں ایس دریا اِچ بُڈ کے میں مر جساوَں۔ ایہہ یاد رکھیں۔'' سوداگر حیران ہوگیا بھئی میں ہن کیہ کراں۔ اوس آکھیا،''بیڑا اُٹھل جاوی توں ستراں دی ہلی ہوئی۔ تیرا پردہ ہویا۔ میرے نال بھاڑی ہوونے ہوئے۔ میں اگانہہ سوداگراں نوں ملنا ہویا۔ دریا عبور کرنے' پہاڑ عبور کرنے تے اتنی مخلوق دے وچ میں تیرا پردہ کیویں رکھساں؟'' اوس آکھیا،''میں تینوں دسنی ہاں۔ ہک صندوق چاں بنوا۔ اوہنوں شیشے چاں لوا۔ صندوق اتنا ہووے' جیہدے وچ اُٹھی کے میں ہک دو قدم پٹ لئیں۔ جتھے لتھا کڈھ بیٹھا۔'' اوس آکھیا،''چلو ٹھیک ہے۔'' اوس کاریگر چاں منگوائے۔ دل وچ کیہ میں صندوق بنوینا ہاں تاں ایہہ شکار مٹسی۔ لے میں جاونی کائی نہیں۔ جیہڑے روز تیاری دے ہین' ایہناں وچ شکار' فساد نہ ہووے۔ صندوق تیار ہوون لگ پیا۔ شہر سارے وچ گل مشہور ہوگئی کہ لکھی عورت نوں نال لے جاؤ ہے۔ پیو آن کے ہوڑیوس بھیڑیا! اسیں سارے ویندے ہاسے سوداگریاں تے۔ اوس آکھیا، ''ابا جی! عورت اپنی موں۔ میں لے جاونی ہے۔'' ''چلو ٹھیک ہے۔''

لکھی سوداگر تیاری چاں کیتی ہے۔ جیس رات ٹرنا ہاوس۔ پرانا چور ہک جٹ کھچڑ' تجربے کار ہا' اج اوہدی ہر شے باہر لبھنی ہے۔ کوئی شادی کرو ہووے۔ مالا اکٹھا کرو ہے۔ چور تک تے آوندن اج باہر ملنی ہے ہر شے۔ اوس آکے سنھ چاں ماری۔ اوس تکیا ہے لکھی تے لکھی دی عورت ہک پلنگھ تے بیٹھن۔ نمھا جیہا ڈیوا بلدا ہے پیا۔ لکھی خیال مریندا ہے بھئی میں سال دے بعد آونا ہے۔ ٹھڈھا ساہ بھر کے آہدا ہے: چنگا اللہ حافظ۔ اوس آکھیا، ''میں نہیں آونا۔'' لکھی آکھیا،''تو ہیں آونا ہے' پر اوتھے لگنی ہے ڈِھل مال شال لدیندیاں۔

جیس ویلے لد رہسائیں میں تیرے آل وِساہی بندہ گھلیساں۔ چُھری تے رُومال دا جیہڑا سناہ دیوی' اوہدے نال لگی آویں۔'' چور سُندا پیا ہے۔ لکھی وَگ گیا ہے۔ چور خیال کیتا ہے بھئی عمر ساری لکے ہاں۔ چھ بھرا ہاسے' پر سوانی دی کھگھ کان لوہ کے مر گیا سے بھئی ویڑھے وچ کھگھدی کیویں ہے؟ ایہہ عورت ہتھیں آوندی ہے۔ جے چھری رومال دا سناہ دیواں تاں۔ اوس بھگلی سنھ وچ تاں تُنی مگر اوہ وی ٹر پیا۔ اوہناں بھار شار لدیا۔ لے کے اوہ ٹر پئے۔ کوہ' ڈیڈھ چور وی نال ٹردا رہیا۔ جیہڑے ویلے یقین ہو گیا کہ چھری رُومال دا سناہ کسے نوں نیہسوں دتا۔ چور ہٹ کے لگا آیا۔ اوس آ کھیا،''لکھی دا ٹبر توں ہیں؟'' اَکھے،''جی ہا۔'' ''چھری' رُومال دا سناہ دیندا ہئی تے اُٹھی۔ اوہ پڑوٹا گہنیاں آلا وی چا لا تے ٹُر۔'' جیس ویلے ٹُر پے ہین' لہندے آل مونہہ لکھی ہوراں کیتا ہا' جٹ سدھا مونہہ گنگا نوں کیتا۔ بھئی قیامت تائیں میل نہ ہوون۔ لے کے ٹُر پیا۔ جیہڑے وِیلے جنگل دے وچ وڑی ہے عورت پردے دی ہلی ہوئی' ڈرے جھاڑاں نوں ویکھ کے۔ پچھے لکھی ہوریں کِدے نی؟ بِنڈے چیکن بار دے تاں آکھے: اوہ ٹونے کھڑ کدے ویندن تے ہنے آ ویندن۔ جیس ویلے جٹ خیال کیتا بھئی اگوں پچھوں کائی شے نہیں۔ اوس آ کھیا،''ایتھے بہو رنے۔ میں چور ہاں۔ سنھ وچ بیٹھا ہام تے ایہہ گل سنی موں تے تینوں لئی ویندا ہو یوم۔'' ایہہ گل کُھسرا پیا کریندا ہے اَگے بادشاہ دے۔

لکھی نوں سال پے گیا۔ جتھے جاوے آکھے: کئیں کہانی آلے سدو۔ قصے کہانی آلے آ جاون۔ ہلا بھئی کائی اوہ گل سنائیو جتھے مرد بے وفائی کریندا ہے نال عورت دے۔ اوہ سنائن۔ نالے رووے' نالے پیسے دیوے۔ میں تاں اوہدے نال بڑی بے وفائی کیتی۔ سال دے بعد ہٹ کے آیا ہے۔ آیا گھر تے رڑی ہوئی پئی۔ لکھی حال حال چاں کُھتی۔ آکھیوس پیونوں: اودوں راٹھ بنیوں تے مینوں اکھیوئی نہ نال لے جا۔ سوانی بُڈ کے مر گئی۔ اوس قسماں چائیاں ہوئیاں ہان۔ محبت اوس نوں ہائی۔ سال دے مویاں ہویاں دا ستھر پے گیا۔ لکھی کسے ویلے اوہدیاں گڈیاں کڈھ بہہ۔ رووے۔ کسے ویلے اوہدے زیور کڈھ بہہ۔ بندہ ہک لکھی دا بیلی آ گیا۔ بندہ تجربے کار ہا۔ لکھی دے پیو اوس نوں وکھریاں سدیا۔ اوس آکھیا،''ایہنوں سوہرے نوں گُجھ سمجھا۔ سوانی ہائی مر گئی تے میں مڑ ایہنوں پرنینا ہاں۔

ایہہ کُجھ تھہرامے لگے۔'' اوہ بندہ وَکھریاں لے کے بہہ رہیا۔ اوس پچھیا،''ہلا بھر جائی نوں کیہ ہویا؟'' لکھی آ کھیا،''میرا بیڑا تاں ایس پیو بوڑیا ہے وسدے رسدے دا۔ سوانی آ کھیا ہویا ہا بُڈ کے مرگئی۔'' ''دھرک کتھوں ماریوس؟'' اَکھے،''ایہہ وی پتہ کوئی نہیں۔'' ''لاش کتھوں نپی نیں؟'' اَکھے،''نپی وی کسے نہیں۔'' اوس آ کھیا،''گندے دے گندیا! کدی اِنج وی موئیاں ہین جیویں توں مرینا ہیں۔ سوانی نکلی تیرے مگروں۔ اگوں کسے ول تے پے گئی تے گھر بنا بیٹھی۔ توں سٹھ ستر کوہ چاں بھوں۔ جے سوانی تینوں نہ لبھے تاں میرا نک وڈھ لئیں۔'' گل کُجھ لکھی دے وی دل لگی۔ بھائی کوئی نشان تاں ہوندا اوس موئی ہوئی دا۔ بیلی نوں آ کھیوس،''میں مڑ کیہ کراں؟'' اَکھے،''امیر نوں کوئی نہیں وڑن دیندا گھر وچ۔ فقیر بن کے ٹر پئو۔ ہک واری ستراں دے وچ وی نظر مار چھوڑیائی تاں اَگلیاں ایہو کُجھ آ کھنا ہے چبل دی چبل آ کِدے وڑیا آوندا ہیں۔ امیر جھات چاں گھتے اگلیاں اوہدا سر وڈھ لینا ہے۔'' لکھی چاں نائی سدیا۔ سرٗ بھربھٹے' مچھاں' داڑھی مُنا کےٗ بھبھوت مل کےٗ کشکول چاکےٗ فقیر بن کے ٹُر پیا۔ شکاری ہا تازن کُتّی' ہک آندی ہاوس' اوہ ڈور کرلئیوس بھئیَ کدائیں تماشا ویکھ کھلا۔ ایہہ کِدوں خیرات لئے' کِدوں نہ لئے جھاتی گھتے۔ سال گزر گیا۔ اوس بیلی نوں دعائیں دیوے بھئی گھر تاں میں ہوواں ہاں تاں ہن تائیں رو رو کے میں مر جاواں ہا۔ ون ون دے دیس ویہناں ہاں۔ کڑیاں گبھرو ویہناں۔ جنگل پہاڑ ویہناں۔ دل کُجھ وِلچی گیا۔

سال دے بعد ہک نگری دے وچ آیا ہے۔ آ کے صدا کیتی ہے۔''النکھ بابا جی النکھ۔'' اندروں آواز آیا ہے کہ فقیر اندر آ کے خیر لے لے۔ آواز جیہڑے ویلے کناں تے آیا ہے تے ایہہ یقین ہویا ہے آواز میری عورت ستونتی آ رہے۔ آ کھیوس: چلو ویکھیے تے سہی۔

ہک توہیں جیہا میرا یار آہا

ہک آپ سوہنا' دُوئی چال سوہنیٗ تریَنا سوہنیاں دا سردار آہا

ویکھ تاں لئیے۔ اندر آیا ہے۔ جے تکیا ہے تاں دھنھ جیڈا جماونا ہے تے اوہ گھوئیں بیٹھی کڈھدی ہے۔ اوہا سگویں۔ حیران ہوگیا۔

اساڈے دل وچ ہور ہائیٗ کر سجناں ہور وکھائی

سجناں نال کریندے ٹھگیاں' تھیندے جرم قصائی

میں کیہ خیال کیتا ہویا ہے اوہ ویکھن لگ پئی ہے۔ ایہہ فقیر سر مُنا ہے۔ داڑھی مُچھ مُنا ہے بھر بھٹیاں تائیں۔ کُجھ ایہدے نقش لکھی آر پوندن۔ عورت انجے وٹا وگایا ہے:

سنا فقیرا ! اوس نگری کی بات

لکھی آکھیا ہے:

بھلا نہ کیتا ہے دوستاں میریاں زُلفاں لئیاں نیں کاٹ
اسانوں چھڈ کے وچ پردیس دے آپ اُٹھ گئے پچھلی رات
مینوں جیس دن دلبر چھوڑیا مینوں دُکھاں پائی ہے جھات
کیہ دساں بھیڑیئے اوس نگری دی بات

''لکھی ہیں؟'' اَکھے،''ہاں۔'' عورت روون کڈھ ڈڑھی ہے۔ اوس آکھیا،''میرے نال توہیں دھوکھا کیتا ہے چھری رُومال دے سناہ تے۔ ایہہ چورسنھ ماری بیٹھاہا۔ ایہہ لے کے اوہراں لگا آیا۔ میں تیری ہاں۔ مویاں مٹی وی تیری غلام ہوسی۔'' اَکھے''مڑ ٹُر۔'' اوس آکھیا،''اوہدی ہے واری کھوہ دی امدی راتیں۔ ہن اوہدے آون دا ویلا ہے۔ توں لک جا۔ ایہہ بڑے قاتل ہین۔ بڑے ڈاکو ہین۔ مری جاسیں۔ اوہ آوسی کنگ پی کے، تماکو لے کے وگ جاسی۔ مڑ ساری رات ہے۔ ایہہ گھوڑا کھلا ہے نکل جسائیں۔'' اوس آکھیا،''مُڑ کِدے لُکاں؟'' ستونتی کھلڑ آن دتا۔ کھلڑ اوس زمانے ہوندے ہائن جیویں ایہہ اسیں بوجھیاں بنیندے ہاں آٹے آلیاں۔ آٹے آلے کھلڑ وچ ایس آکھیا،''وڑ جا مونہہ میرے آل چاں کر۔ گلاں کریندا رہو۔ جیس ویلے میں سِیٹ مراوٗ، اوس ویلے سر پچھانہہ چھک لئیں۔''

گلاں کریندے رہن تاں جوں کِکے واری سِنّے لِتراں دے بولن دا آواز آیا ہے۔ ستونتی سیٹ ماری۔ لکھی سر پچھانہہ چھک لیا۔ جٹ لگھ آیا۔ لکھی تکیا تاں ملوم ہویا کٹا کھلا ہے۔ سارے جُثے تے پشم ہے۔ آوندیاں ہی اوس آکھیا،''کیوں رنے! تینوں جوں آکھیا پنھاکا تے تماکو گھلیں۔'' اوس آکھیا،''ہن رِڑک رہی ہاں۔ لسی پی لا۔ تماکو میں دینی ہاں۔'' مکھن جھپ کے سوانی کڈھ لیا۔ جٹ جماونا وڈِنڈی تھلے دی تے چاں رکھیا۔ ہیٹھ ہوگیا جیویں کھڈ نوں پانی لہندا ہے۔ سارا مکا کے، جیہڑی چھنڈک مچھاں تے لگی ہا، اوہ

چُوپ لئی بھئی نور خدا دا ہے۔ جٹ اوس ویلے ڈکار لیا جیویں گدوں ہینگدا ہے۔ سوانی نوں آ کھیا، ''تماکو؟'' اوس آ کھیا، ''اوس کھلڑ وچ ہئی تماکو۔'' لے بھئی لکھی آ کھیا، ''مر تھاں گیا ہاں۔'' جٹ اگانہہ آیا ہے۔ لکھی پھڑ کیا ہے۔ جٹ آ کھیا، ''اوئے کیہ بلاں ہے وچ؟'' اَکھے، ''اج گھر آلا آیا بیٹھا ہے۔'' جٹ ڈنگوری نپ تے کڈھ ڈڑھا۔ اوہ تاں مُنج کُٹنی ہاوس۔ وچ تاں اگے وڑیا پیا ہا۔ لہو فرلاٹے دے کے نکلیا ہے۔ سوانی ٹُھک وی سٹی تے آ کھیوس، ''باہر جا سائیں مریس۔ سارا تھاہا چاں ترکایا ہئی۔''

ص :صفت کریئے اوہناں عورتاں دی' جھاں عورتاں خان نوا دتے
راجے بھوج تے چڑھ اسوار ہوئیاں' مار اڈیاں ہوش بھلا دتے
راجا بھوج شودھا کون ہا' دہینسر جیہے وی ایہناں مروا دتے
قادر یار دہینسر کون آہا' یوسف جیہے وی قید کرا دتے

جٹ ایدوں ہک رسی نپی۔ کھلڑ دا مونہہ چاں بدھا۔ سر تے چا لیا۔ لے کے ٹر پیا۔ جنگل دے وچ ہک ڈَل تاڑی ہوئی ہا۔ جا کے جٹ وچ چاں سٹیا۔ کُتی سوداگر دی مگر مگر' کُتی چکر چاں بدھن اُتے ڈَل دے۔ اوہ وگا کے وگ گیا ہے۔ دو حِصّیاں اِچ پانی ہے۔ ہک حصہ سُکا ہے۔ خدا جیہنوں بچاوَ ہووے' جیس ویلے انسان نوں ہر کوئی چھوڑ ویندا ہے' اوس ہک ذات کدی نہیں چھوڑیا۔ سُکے حصے دے وچ کھلڑ آیا۔ کُتی اُتوں دھرک چاں ماریا ہے۔ چکاں نال کُتی کھلڑ پاڑ سٹیا ہے۔ جین دے اُتے کھلڑ چاں سٹیا ہے۔ آپ اُتے بہہ رہیا ہے۔ کُتی جھولی اچ چاں کھتی ہے۔ ہن خدا نوں پکارن لگ پیا ہے' جیہڑے ویلے ہر کوئی انسان نوں چھوڑ جاوے اَکھے ہن تاں اللہ آلی گلی رہ گئی ہے۔ اوس ویلے خالص اللہ دا ہو ویندا ہے۔ میریا اللہ! جیس رن دے مگر تیری یاد چھوڑی اج اوس ایس منزل تے پہنچایا ہے۔ میرے اُتے رحم کر۔ رووے۔ اُتوں پھٹاں نوں سُنگا ہے۔ اُتوں بخار ہے۔ اُتوں پالا ہے۔

کئیں ڈنگ گزر گئے۔ کوئی سوداگر کسے ملک دا چڑھیا ہے۔ اوس جھاڑ ڈٹھے ہین بڑے پئے ہوئے۔ اوس آ کھیا ہے ''ایتھے اٹھ پہر کٹیے۔ اُٹھ جیہڑے ہین نا ایہہ مڑ چار دیہاڑے سفر چنگا کریسن۔ کوئی پانی تلاش کرو۔'' ایدے آدے دھروڑے ہین۔

ڈَل نظر آئی ہے۔ وچ وٹا وگایا ہے۔ پانی بولیا ہے اُتے آن کے اوہناں کھوڑی لا دتی ہے تاں جے ہُونگ سنی ہے۔ اوہناں کڈھیا ہے کُتّی نوں وی' ایس نوں وی۔اوس سوداگر نوں ایس حقیقت کیتی ہے۔ اوہنوں ترس آ گیا۔ اوس علاج کیتن ۔ ایہہ کُھل گیا ہے۔لکھی آ کھیا ہے،''چاچا! اگے وی بڑا احسان کیتا ہئی۔ ہک احسان ہور چاں کر۔'' ''کیہڑا؟'' ''ہک چُھرا فولاد دا دے۔ میں اوس جٹ تے جاونا ہے۔'' چھرا سبز فولاد دا لے کے ٹر پیا ہے۔ اگانہہ آیا ہے۔ جٹ ستا پیا ہے جیویں اُ کانہہ نوں واء لگی کھلی ہوندی ہے۔شوکاٹ پے آون۔

ستیاں دا کیہ مارنا ہے لوتھ منجی تے بوجھا

ایہنوں کیہ پتہ لگسی' مینوں کون پیا مریندا ہے۔ والاں چوں نپ کے لکھی جھوس دتی ہے:

اُٹھی او مرجیا سُتیا' تیرے سر سیال کھلے

اوہ پھڑکیا ہی ہے۔ ایس چُھرا دھریا ہے۔ سرکٹ کے پرانہہ۔عورت پیراں اِچ آن لگی ہے۔

ازحد محبت جیہڑی ہے ایہہ بے غیرتیاں کریندی ہے۔ کسے شے دی وی محبت کرے نا انسان' غیرت چھوڑنی پیندی ہے۔محبت بہوں ہائی لکھی دی۔ اَکھے،''آونی ہیں؟'' اَکھے،''چل۔'' اوس آ کھیا،''ایہہ گھوڑا کھلا ہے۔ ایہہ زیور پیا ہے ایس دا۔ ہر شے کُھر جی اِچ سٹ۔لکھی اگے چڑھ بیٹھا ہے۔عورت نوں مگر چڑھا لیا ہے۔جیہڑے ایلے انج ٹرے ہین نا' عورت آ کھیا،''ایہہ تاں آہدا ہا میں مار آیا ہاں۔توں بچیا کیویں ہیں؟'' اوس آ کھیا، ''گھر گیاں میں تینوں ساری سُنیساں۔ بندہ قتل کیتی کھلا ہاں۔ نالے توں بندہ اوہناں دا ہاؤں' تینوں لئی ویناں۔ بندے دے مُل دا گھوڑا لئی ویناں۔گھر جا دسیساں۔'' عورت سمجھ گئی ہر گیا ہے۔عورت آ کھیا،''یاں میں حال حال پئی گھتنی ہاؤں۔ ایہہ بھرا اوہدے سُتے ہوئن یاں گل دس۔'' لکھی گھوڑا ڈکیا ہے۔گل سناون لگ پیا ہے' جیہڑے ایلے سنا رہیا ہے۔عورت نوں سمجھ آئی ایس کُتّی ایس نوں بچایا ہے۔عورت آ کھیا،''گل ایہہ ہئی یاں میں حال حال پئی گھتنی ہاؤں یاں کُتّی مار۔'' اوس آ کھیا،''بھیڑیئے! ایس کُتّی مینوں بچا

گھتیا ہے۔'' ''ایہہ گل ہے۔ ایہہ سوکن ہوچکی ہے۔'' عورت سوکا نہیں پچا سکدی۔ ''توہیں ایہدی محبت کرنی میتھوں وی زیادہ۔'' جیہڑے ایلے لکھی سمجھیا ہے۔ ایہہ حال حال گھتدی ہے۔ اوہو چھرا لکھی دے ہتھ اِچ ہا۔ کُتّی انتظار اِچ کھلی ہا۔ سائیں حکم دیوے تاں ٹُراں۔ ایس انج وِنہوا چُھرا وگایا ہے۔ چُھرا کُتّی نوں ہجھیاں چوں آیا ہے کنڈ آلوں نکلیا ہے۔ اوہدی کُوک نکلی ہے، جیس کُوک دا معنٰی ایہہ ہا لکھی بھیڑیا! ایس عورت دے آکھے لگ کے مینوں توہیں نہ مارنا۔

بادشاہ دیاں ہنجوں ٹپیاں۔ بادشاہ لیٹیا ہویا ہا۔ اُٹھی بیٹھا۔ بادشاہ آکھیا، ''خواجہ سرا! اوس حرامی کُتّی مار گھتی۔'' اَکھے، ''جی ہا۔'' اَکھے، ''بڑا خدمت پلیت ہا۔'' اوس آکھیا، ''جی اوہ انجیں ہا جیویں توں ہیں۔'' بادشاہ آکھیا، ''میں کیویں؟'' اَکھے، ''جیویں اوہ ہا۔'' بادشاہ آکھیا، ''بے وقوفا! اوس تاں سوانی دے پچھے کُتّی مار گھتی۔ میں کیہ کیتا؟'' خواجہ سرا آکھیا، ''میں سنائی ہے کہانی۔ پتہ نہیں سچی ہے یاں کُوڑی، پر اوس جے ماری ہے تاں کُتّی ای ماری ہے توہیں ایس دے آکھے لگ کے، بیربل سٹھ ننگی تلوار ہیٹھوں ٹپ کے، رات سیج دی چھڈ کے آیا ہے، اوہ سپ اوس ماریا ہے۔ ویکھ لے۔ قطرے خون دے ویکھ لا ایس دی قمیض اُتے۔ اوہ چُوکیندا کھلا ہا بھئی زہر ایس نوں اثر نہ کرے۔ توں اُٹھیندا لگا آیا ہیں، میں چشم دید گواہ، میتھوں پچھیا ای نُونہہ۔'' بادشاہ آکھیا، ''بیگم! میری اکھیں اگوں دُور ہو جا۔ جے اوہ مری گیا ہے تیری موت ہے۔'' قزلباش نوں بادشاہ بلایا ہے ''ہلا بھائی بیربل لینا ہے۔ زندہ لینا ہے تے ایسے وقت لینا ہے۔'' اوہناں آکھیا، ''تساں حکم نہ دتا مار گھتو۔ آنے وی اوہدے پیش کیتن۔ خون گردن دا وی۔'' بادشاہ آکھیا، ''کُجھ وی ہے۔ میں سٹھ بندہ موت سزا کریساں۔ تساں جیہے پتراں توں اوہ مردا ای نہ۔'' اوس ویلے بیربل آیا ہے۔ بادشاہ بڑے انعام کیتن بیربل نوں وی تے قزلباش نوں وی۔ ''شکر ہے مری ناہوں گیا نہیں تاں میں کیہ کراں ہا۔''

مُلاں دو پیازہ

مُلاں دو پیازہ نجد دا آدمی ہے۔ ایہدا ناں محمد عمر ہے۔ جیس ویلے شیر شاہ سُوری چکیا ہے نا ہمایُون، پُتر بابر دے نوں تے طہماسپ بادشاہ کول ایران جا پناہ لئی ہے۔ مُلاں دو پیازہ دی ماں مرگئی۔ مترئی ماں ہاس اوہ بڑے ظلم کریندی ہا ایس نال۔ ایہہ ایس ماں توں بڑا تنگ ہا۔ پیو ایس دا ڈردا ہا مترئی ایہدی ماں توں۔ یمن دی ہک عورت نجد دے وچ پِندی ودی ہے۔ گُڑی بڑی ٹُھکی ہوئی ہے۔ ایس نوں ماں نال وَیر ہا بھئی ہمیشاں پیو کولوں مریندی ہے۔ جھڑکیندی ہے۔ ٹکّر نہیں دیندی بھئی ایس توں وَیر تاں لئیں ہا۔ اوس یمن دی عورت نوں آکھیوس، ''پِندی کیوں ودی ہیں؟ اوہراں ٹُر آ۔'' مترئی پیکیاں دے گھر ہاس گئی ہوئی۔ اوس نوں لئی آیا۔ اوس نوں آکھیوس، ''ایہہ غُسل خانہ ہئی تے نھاویں نا۔'' مترئی دے کپڑے اندروں لئی آیا ''ایہہ پاویں نا۔'' گہنے وی چاں پائیوس۔ ''ایتھے ٹکّر پکا اساڈے۔ آرام کرتوں۔'' اوہ پکاون کڈھ ڈڑھی۔ ایہہ بھج وگیا مترئی نوں جا کے گل چاں لائیوس تے روون کڈھ ڈڑھا۔ ''میرا پُتر کیہ ہئی؟'' اکھے، ''قہر گھتیا ہے میرے پیو سوانی کائی پرنالے آندی ہے۔ سارے گہنے تے زیور تیرے پوا چھوڑے ہیس۔'' اوہ چھٹا کوجیہی تے گوڑیل ڈاڈھی۔ اوہ بھج وگی۔ اوہ آن کے اوہدے ہتھیں پے گئی تے مارن کڈھ ڈڑھی۔ مُلاں آکھیا، ''توں کیوں بیٹھی ہیں؟ تیتھوں ہمتال ہے توں وی ماروس۔'' اوس آکھیا، ''میتوں ہے اُتوں نہ کوئی آجاوے۔'' اوس آکھیا، ''ماں ہے سُوئی کسے دی؟'' اوس پھدھ کے چاں ڈھاہی۔ چھٹا کونوں پنج پنج کے ...... ۔ ایہہ دروازے دے اُتے بہہ رہیا۔ جیہڑا بھج کے آوے آکھے، ''او بھائی! اساڈی گھر دی گل ہے کسے دا

حق نہیں۔'' وڈھ وڈھ کے اوس چھوڑ دتی۔ اوتھوں ایہہ نس پیا تے اللہ تیری یاری۔ ایہہ ایران آ نکلیا ہے۔

جیس ویلے ایران آیا ہے تاں ہمایوٗن وچ مسجد ایران دی وچ بیٹھا ہے۔ ایہہ وی مسجد ال آیا ہے۔ ہمایوٗن اوس نوں اپنے کول بُلا لیا۔ جیس ویلے طہماسپ بادشاہ ایہناں دی امداد کیتی تے دلی اُتے حملہ ہویا، مُلاں دِلّی آ گیا۔ مُڑ اکبر بادشاہ تخت تے بہہ گیا۔ چھ ماہ کر کے ہمایوٗن تاں فوت ہو گیا۔ زمانہ اکبر دا آ گیا۔ ایہہ مُلاں نورتن وچ داخل ہے۔ ناواں رتن ایہہ ہے۔ اوس زمانے مغلاں آل ہِک چٹنی بندی ہائی جیس نوں دو پیازہ سدیندے ہائن یعنی دو وصلاں آلی۔ جیویں اسیں آ ہنے ہاں مرچ چاں بنائیو وچ ہزار شے ہور ہوندی ہے۔ اوہنوں دو پیازہ سدیندے ہائن۔ مُلاں اوس چٹنی نوں بہوں پسند کریندا ہا۔ ہر دعوت وچ آہدا ہا دو پیازہ لیاؤ۔ جیس توں اکبر ایہدا ناں مُلاں دو پیازہ رکھ چھوڑیا۔ ناں ایہدا محمد عمر ہے۔

بیربل تے مُلاں دی ٹکر رہندی ہا کیوں کہ بیربل برہمن قوم ہویا ہے۔ اوہ چاہندا ہا ہندو عروج پکڑے۔ ایہہ چاہندا ہا شاہی مسلمان دی ہے ہندو کیوں عروج پکڑے۔ ایس وجہ توں ایہناں دی آپس وچ ٹکر رہندی ہا۔ بادشاہ اکبر جیہڑا ہے ایس نوں لے کے بیربل باغ وچ پھردا ودا ہے۔ بیربل مصور بڑا ہویا ہے۔ بیربل اگے وچ باغ دے دو تصویراں بنا گیا ہا۔ ہِک مسلمان ہے اوہدا لہندے مُونہہ ہے تے وَٹ پکیندا کھلا ہے تے اودوں ٹُکر کھاوندا پیا ہے۔ اوہنوں ساہمنے ہندو کھلا ریا ہے۔ ہندو دے گل مالا ہے تے اوہ ہتھ جوڑ کے گنگا آل مونہہ کر کے تپسیا کر رہیا ہے۔ اکبر اُتوں آیا ہے۔ اوہنوں آکھیا ہیس، ''ویکھو جی! اپنا مذہب وی تے اساڈا مذہب وی۔ اوہ پرستش کر رہیا ہے تے جِدے سجدہ کریندن اودائیں مونہہ کر کے وٹ پکا رہیا ہے تے اودوں ٹُکر کھاوندا پیا ہے۔'' اُتوں مُلاں شپ کیتی۔ ''بادشاہ سلامت حیران ہوئے کھلے ہو۔'' اوس آکھیا، ''یار! ایہہ تماشا ویکھیا ہے۔'' ''نہیں، تساں سمجھیا نہیں۔ ایس تہانوں سمجھن نہیں دتا۔ ایہہ لُدھی جیہی قوم ہے، جٹ ٹُکر کھاوندا کھلا ہے۔ ایہہ ہتھ جوڑ کے ٹُکر منگدا پیا ہے۔ اوہ پیا آہدا ہے ایہہ لے لا۔'' بادشاہ ہسدا ہسدا کدائیں گیا۔ اوس آکھیا، ''بالکل ٹھیک ہے۔'' انج ہو کے ایہناں دی ٹکر رہندی ہا۔

بادشاہ دے ایہہ نورتن ہن۔ گنگا دی سیر کرن گئن ۔ دریا گنگا دا پانی مِٹھا ہے۔ صاف ہے، شفا یاب ہے۔ اتنیاں صفتاں دا مالک ہے اوہ پانی۔ ہندو دا مذہب ہے بھئی بہشت توں آیا ہے ایہہ دریا۔ جیس توں اوہ تپسیا کریندن۔ گنگا دریا دے کنارے کنارے ایہہ ٹُردے آوندن۔ گنگا چنگی طاقت دے وچ کھلا ہے۔ پّن ہک بُوٹی ہے جیہدے پھُل گنگا دے اُتے تر رہن۔ اُتوں سورج چمک رہیا ہے۔ بادشاہ ایہہ تماشا ویکھدا آوندا ہے تاں جوں دو جٹ بھرا ہین۔ پار اوہناں ٹھلنا ہے۔ اوہناں بادشاہ دا سلام کیتا ہے۔ بادشاہ آ کھیا ہے، ''ٹھل کے جاؤ ہو۔'' اکھے، ''جی۔'' اکھے، ''گنگا طاقت اچ کھلا ہے۔ ایتھوں دھرک مارو میں تہاڈے ٹھلن دا تماشا ویکھنا ہے۔'' دوواں بھراواں دھرک چاں ماریا ہے۔ آدھی پادھی گئن تاں نِکڑے للکریا ہے وڈے نوں ''مینوں کپر چھکیندا ہے۔'' اوس آ کھیا، ''ترکڑا ہو۔'' اوس آ کھیا، ''میں بولیا اوس ویلے ہاں جدوں میں کمزور ہو گیا ہاں۔'' جتھے پیا ویندا ہا اوہ ہٹ آیا ہے تے بھرا نوں اوس کندھیاں تے سٹیا ہے تے ٹھلن لگ پیا ہے۔ بیربل تے بھرا کوئی نہ۔ بیربل دیاں ہنجوں ٹپیاں ہین۔ ''ویکھنا بادشاہ سلامت۔''

واہ گنگا کا پانی واہ پپن کے پات

واہ سورج کیاں لاٹاں، واہ بھائیوں کا ساتھ

بادشاہ دیاں وی ہنجوں ٹپیاں ہین۔ ''بہت خوب۔'' مُلاں سڑ گیا۔ دُشمن بھاویں چنگی وی کرے۔ اوس آ کھیا، ''سبحان اللہ! جتھے اکبر بادشاہ تے بیربل رلن اوتھے سچ نمانا کنڈ کر کے لگھ ویندا ہے۔'' بادشاہ آ کھیا، ''اوہ کیوں؟'' اکھے، ''ایس بیربل نوں کُوڑ مارن دی عادت ہے۔ بادشاہ دستخط چاں کرے تاں کُوڑ نوں کُوڑ کاہیں آ کھنا ہے۔ ہر کہیں واہ واہ چاں کرنی ہوئی۔'' بادشاہ آ کھیا، ''ایس کُوڑ ماریا ہے؟'' اکھے، ''ہک نہیں چار مارن۔'' ''اوہ کیویں؟'' اکھے، ''ایہہ آہدا ہے، واہ گنگا کا پانی، چھاں تے کھلیاں ہویاں ترینہہ لگے تاں گنگا تلاش کریندیاں تائیں بندہ مر نہ جاوے۔ پانی اوہ جیہڑا بغل وچ ہے۔ واہ پپن کے پات۔ ایس نمک حرام توں پُچھو ونواڑھ دے پتر دی تعریف کرنی ہاس۔ جمنے توں مرنے تائیں کفن وی اوسے دا بندا ہے۔ تنگیج کجیندا ہے۔ پالے توں بچیندا ہے۔ گرمی توں بچیندا ہے۔ عبادت دے کم آوندا ہے۔ پپّن کیہ صرف ہل چھوڑیندا ہے۔ ونواڑھ دی تعریف

نیہوں کیتی۔ تریئے نمبر تے ایہہ آہدا ہے، واہ سورج کیاں لاٹاں۔ انھے نوں ٹُھٹھ دا پتہ ہے اُبھریا ہے یاں لہہ گیا ہے۔ لاٹ اکھ دی ہے جیہڑی رات نوں وی کم کریندی ہے۔ چوتھے نمبر تے آہدا ہے، واہ بھائیوں کا ساتھ۔ شادی کریندن تاں وکھرے کیوں ہو جاندن تاں معلوم ہوندا ہے ماں پیو چھڈاون آلی عورت ہے۔ عورت جیڈا ساتھ کوئی نہیں۔ بھراواں بھائیاں سبھ نوں چھڈ وا دیندا ہے۔ ایس آ کھنا ہا:

واہ بغل کا جَل واہ کپاس کے پات

واہ نیناں کیاں لاٹاں واہ مہری کا ساتھ

ساک تاں عورت دا ہے۔'' بادشاہ ایہنوں انعام دتا ہے۔ بیربل نوں سرُن آ ئے۔

رات نوں اکبر بادشاہ سُتا ہے۔ سُتیاں بادشاہ نوں خواب آیا ہے بھئی ہک تھالی ہے۔ اوس دے اُتے سر پوش ہے۔ وچ اوس دے رینڈی ہے۔ رینڈی سجے چکر تے بھیں رہی ہے۔ ہک پاسیوں بادشاہ ویہدا ہے تاں ڈلیاں لہندیاں جاندیَن۔ دُوئے پاسوں ویہدا ہے تاں ثابت۔ حیران ہے بھئی ایہہ کیہ؟ ہے پھر دی پئی۔ ایدوں ثابت ایدوں ڈلیاں۔ فجر بادشاہ وزیراں نوں بُلایا۔ ایس خواب دی تعبیر۔ بیربل آ کھیا ہے، ''خواباں دیاں تعبیراں دیونیاں اہل قرآن دا کم ہے۔ قرآن روحانی کتاب ہے۔ اوہدے وِچوں روحانی چیزاں لبھدیَن۔ ایہہ کسے عالم توں پُچھوں۔'' ریڈھ ہاس بھئی مُلاں توں پُچھن۔ بادشاہ مُلاں نوں بُلایا ہے۔ ''ایہہ خواب دی تعبیر دس۔'' اوس آ کھیا، ''جی سال دا عرصہ دیوو میں پتہ کر آ ونا ہاں۔'' سال دا عرصہ لے کے اوہ گھر آ گیا ہے۔ عورت اپنی نوں آ کھیا ہیس، ''ایہہ ہر شے تے امر اللہ دا تے میں سفر تے جا رہیاں۔ سال دا عرصہ تے ایہہ خواب ہے۔''

مُلاں ٹُر پیا۔ چلدا ویندا ہے تاں بندے کسے نوں آ کھیا ہیس، ''اُڑیسہ دا مینوں راہ دسو۔'' مگروں ہک بندہ بولیا ہے۔ ''میں اُڑیسہ دا وسنا ہاں۔ آ مُڑ رل کے سنگ کریے۔ میں وی اودائیں پیا جاندا ہاں۔'' پُچھیا ہے بھئی توں کون ہیں؟ اکھے، ''میں صیقلی گر ہاں۔ اُڑیسہ دے راجے دیاں توپاں ڈھالنیاں تے صیقل کرنیاں۔'' ''توں؟'' اکھے، ''میں درویش ہاں۔'' ٹُر پئے۔ راہ دے وچ ہک جھونپڑا ہے۔ اوس جھونپڑے دے وچ ہک بُڈھا

بیٹھا ہے۔ تھوڑی جیہی واڑی ہے جیہدا راکھا اوہ بیٹھا ہے۔ اوہدے کول آن کے پانی پیتا نیں۔ مُلاں پُچھیا ہے ''بابا! دور ہیں کہ نیڑے؟'' اکھے، ''بچیا! نیڑے ہاں۔'' ''دونہہ تے ہیں کہ ترے نہیں تے؟'' اکھے، ''ترے نہیں تے۔'' ''واہی پچھیتر دی بائیا اگیتر دی بائیا؟'' اکھے، ''پچھیتر دی۔'' اکھے، ''اللہ چنگی کریسی۔'' صیقلی گر آ کھیا، ''بابا! تساں تاں گل کر لئی تے میں بدھو بن کے بیٹھا ہاں۔ کیہ ایس آ کھیا ہے؟'' اکھے، ''بندہ کوئی دا نا معلوم ہوندا ہے۔ میتھوں پُچھدا ہے نظر دور پوندی ہا یاں نیڑے۔ لِنگاں نوں سہارا ترپئے سوٹے دا دینا ہیں یاں لِنگاں نال ٹُرسکنا ہیں۔ اولاد جوانی دی ہئی یاں پچھیرے آ کے ڈھیہی ہئی۔'' اوس آ کھیا، ''بہُت خوب۔'' صیقلی گر یقین کیتا کہ بندہ کوئی دانا ہے۔ ٹُر پئے۔

اگانہہ آ ئن تاں ہک جٹ بی وگیندا ودا ہے۔ مُلاں آ کھیا ہے، ''السلام علیکم۔'' ''وعلیکم۔'' ''بی کھادھا ہویا ہئی کہ کھاونا ہئی؟'' صیقلی گر آ کھیا، ''کھادھا ہویا کیوں وگانا ہاس، کھادھا ہویا کدی جمیا ہے۔'' جٹ آ کھیا، ''نہیں توہیں گل نہیں سمجھی۔ ایہدا مطلب ہے جے قرضے دا بی ہئی تاں اگے کھا چُکا ہیں۔ جے گھر دا ہئی تاں کھاونا ہئی۔'' تاں صیقلی گر سر ماریا۔ ''بہت اچھا۔'' ٹُر پئے۔ جیس ویلے شہر اُڑیسہ دا آ گیا ہے۔ مُلاں پُچھیا ہے، ''کوئی فرزند ہئی؟'' اکھے، ''ٹبرُ مر گیا ہویا ہے۔ پُتر ہے کوئی نہ۔ ہک لڑکی ہے نوجوان کواری۔'' مُلاں آ کھیا ہے، ''گھر جاویں تاں دستک کر کے وڑیں۔ اطلاع دے کے جاویں۔'' صیقلی گر آ کھیا، ''توہیں میری دھی نوں بد چلن سمجھیا ہے تیری بھین نوں۔'' اوس کڈھ کے اِٹ ماری۔ سپ تے طالب علم ایہناں وس نال سٹ کدی نہیں جھلی۔ اُستاداں دیاں سٹاں چُکاون دی ایہناں دی ورزش ہوندی ہے۔ اوس اِٹ ماری۔ ایہہ جُھک گیا۔ اِٹ اگانہہ لگی گئی۔ ایہہ مل گیا۔

اوسے طیش وچ صیقلی گر گھر لگا آیا۔ اوس لت ماری۔ بُوہا کُھل گیا تاں دھی کُرلانی کیہڑا ہیں میں ننگی نہا رہی ہاں۔ ایس بُوہا بند چاں کیتا بڑا شرمندہ ہویا۔ اوس کپڑے کیتے لگھ آیا۔ ''ابا جی! اج مُونہہ تُہاڈا بھیڑا ہے۔''

نہ لگے مت دلال دی مُس گئے انجان

اوس آ کھیا، ''بچیا! راہ دے وچ اِنج اِنج گلاں ہوئیَن۔ میں اِٹ ماری ہے شُکر

ہے لگ نہیں گئی۔ راہ دے وچ اوس بڑیاں سوہنیاں گلاں کیتیٔن تے ہُن میں شرمندہ ہویا بیٹھا ہاں۔ ایس آلی تاں حد مُکا دتی سوں۔'' اوس آ کھیا، ''بابا! معلوم ہوندا ہے بندہ سیانا ہے۔ جا اوس توں مافی منگ تے نالے روٹی آ کھ۔ میں پکینی آں۔ توں اوہنوں لے آ۔'' اگانہہ آیا تاں ہِک مسیت وچ صلواتاں منڈی کھلا۔ درویش جوں ہا۔ جھا کا اگے لتھے ہویا ہاس۔'' کیہ مائی باوا کائی روٹی۔''

چار دیہاڑے دُنیا دے اوڑک ہر کوئی مردا
بُھل ویسن گلزار چمن جد ڈِٹھا مُونہہ قبر دا
بے پرواہ تے غالب حاکم جیس دا ہیں بردا
توں سمجھ اِللہ دے مسئلے نوں پہلا سبق فقر دا
نیکیاں طرف دھیان کریں بدکار کدی نہیں تردا
حرام حلال دا فرق کریں سخت حکم پرور دا
نال مومن دے رنج آوی پیویں جام صبر دا

صیقلی گر آ کے پیر چاں نپے۔ ''مافی دے مسلمان بھائی ہاں۔'' اوس آ کھیا' ''یار! پردیسی توں کیہڑ یاں مافیاں منگنیاں ہوئیاں۔ بھلا ہووی ایہہ وی تیری نیکی ہے۔نہیں تاں میں تیرا کیہ ونجا سگدا ہام۔ پر ہِک ہُن کریں۔مینوں ہُن نہ لے جا۔ روٹی ہُن دی دیوا گھلیائے۔صبح مینوں لے جاویں۔'' نوکر دے ہتھیں صیقلی گر دی لڑکی روٹیاں بنا دتیاں۔ چودھاں پُھلکے اوس دتے۔ ڈَونگا گوشت دا بھر کے دتا تے ایہہ اوس نوں آ کھنا' ''چنوں چودھویں تارے بے شمارے دریا کن کنارے۔ ایہہ آ کھ بجُھارت بُجھ۔'' نوکر خیال کیتا بھئی ہِک بندہ ہے۔ چودھاں پُھلکیاں دی اوس جڑھ کڈھنی ہے۔انجیں جُٹھا ویسی۔ ہر شے ونجا ویسی۔ اوس ست پُھلکے رکھ لئے۔ ادھا گوشت پلٹ لیا۔ لے آئی۔ اوہنوں دتا۔ اکھے' ''گھر دی سائن آہدی ہے' چنوں چودھویں تارے بے شمارے دریا کن کنارے۔'' مُلاں آ کھیا' ''اوہنوں آ کھیں' چنوں ستویں تارا کوئی کوئی تے دریا ترپ ہے۔'' اوہ بھجدی آئی تے اوس آ کھیا' ''اوہ پیا آہدا ہے' چنوں ستویں تارا کوئی کوئی تے دریا ترپ ہے۔'' اوس پھدھ کے چاں ڈھاہی تے اوس پُچھیا'' توہیں لیا وچوں کتنا ہے؟'' اوس من دتا 'وچوں

ادھ لیا ہے۔' اوس آ کھیا' ''ابا جی! اساڈے ملک دا رواج ہے لڑکی ڈِٹھا ور لے سکدی ہے۔'' اکھے' ''میں ڈِٹھا تاں کوئی نہیں۔ نہ پتہ ہے عمر کتنی ہے۔ نہ پتہ ہے کوڑھا ہے سوہنا ہے۔ کالا ہے گورا ہے۔ امیر ہے غریب ہے۔ اوس دے علم دی خوشبو آئی ہے۔ علم آلی لڑکی جاہل دے نال عمر نہیں ٹپا سکدی۔ میری شادی کرنی ہا تاں ایہدے نال کر۔ ایہدے نال نہ کریں تاں میری شادی دا مُڑ ناں نہ لئیں۔ میں تیریاں کدھاں نال لگ کے مرجاساں۔'' اوس ویلے آندا سوں۔ جیس ویلے ڈِٹھا ہے عورت۔

مرگئی بن ماریوں جان جہان گواہ ہے

صیقلی گر آ کھیا، ''ایہہ لڑکی ہے میری جے توں رضا وند ہو جاویں تاں میں تینوں نکاح کر دینا ہاں۔'' ایہہ نمانے اگے حوراں کان مردے ودے ہوندن۔ اوہ ڈَھڈھ ہوگیا۔ اوہناں دی شادی ہوگئی۔ اوس نوں پچھلی گل ساری وِسر گئی' جیہڑے ویلے عورت دی محفل وچ آیا۔

وِسر گئے مسکین نمانے بیٹھا عدل کماوے

یاد وی کائی شے نہ۔ خواب وی یاد کوئی نہ۔ دیہاڑیاں دے بعد آ کھیا،''میری عورت میرے نال گھل۔'' اوس آ کھیا،''لے جا۔'' ایہہ لے کے گھر آ وڑیا۔

جوں سوانی تکیا ایہہ چھوہر جیہی وِلالے آندی ہیس۔ اوس پٹ ڈنڈا لیا تے شابش بھئی جا جا ڈٹھا ہے۔ اوس دُھر کڈھے دووَیں۔ ایہہ وزیر ہا ہور مکان وی ہان اودے لگھ گیا۔ نوکر نوکریں وی ہان۔ اوہ نمانی سڑے بیٹھی۔ سَوکا۔ ایہہ جناب چُبارے وچ بیٹھن۔ بزار نالوں پیا لگھدا ہے۔ تکیا ہے تاں اکبر بادشاہ ہے نال وزیر ہیس۔ اوس ویلے خواب یاد آیا۔ دیہاڑے گنے ہیس تاں سال چوں دیہاڑ ہکو رہنداہا۔ دیو بھرے حاضری ہیس۔ ایہہ رووَن کڈھ ڈڑھا ہے۔ عورت نوں آ کھیوس،''سواری دینا ہاں۔ پیسے دینا ہاں۔ نوکر نوکریں۔ توں پیکیاں تے چلی جا۔ دیو بھرے میں مری جاونا ہے۔'' اوہ وی رووے۔ ''گل تاں دس کیہ ہے؟''

میں لاہی ہے لُنگی مجھ بدھا وِچھونا
میریاں تلیاں نوں مہندی چڑھ چوکی تے نھاونا

ویلاں دین سہیلیاں اوہناں نمھا نمھا گاونا
میں سنب کھلوتی ہاں چونہہ کہاراں ہے چاونا
میں پرنی جانی ہاؤں ڈھولیا مُڑاوددوں کاہیں لیاونا

پھُلاں دی سیج ہے آن سُتی ہاں باگے
سُتی نوں ڈھول پیا ملدا ہے خوابے
میں ماراں سد وراگ دے کول ہووے تاں جاگے
میری لگی پریت دے اج تروڑی جاندائے دھاگے

سُتی پئی ہاں لے کے ڈھول کلاوے
دَھم نہ دَھمیئے ڈھول اُٹھی نہ جاوے
او ککڑا! دیویں نہ بانگاں تیری ستیا جاوے
میرا یار پردیسی ہے گھر خیریں آوے

باگ لوینی آں وچ لوینی آں گوندی
نینہہ کدی نہ لیندی مینوں خبروچھوڑے دی ہوندی
میں پپنیاں دے وٹاں دھاگے ہنجوں ہار پروندی
وکھی تاں پیڑ بہانہ دُکھ ڈھولے دے روندی

اوہ آ کھے،''گل دس مینوں۔ ہر مرض دا علاج ہے۔ ہر کم دی کوشش ہے۔'' اوس آ کھیا، ''اِنج اِنج خواب آیا بادشاہ نوں۔ اِنج اوس بجُھارت گھتی ہے میتھے۔ میں سال دا عرصہ لیا۔ اگوں توں جھل گئیوں۔ ہر شے وِسر گئی۔ اج سال دا ایہو دیہاڑا ہے۔ دیو بھرے میری حاضری ہے۔'' ''خواب کیہ ہے؟'' اوس آ کھیا،''تھالی ہے، اُتے سرپوش ہے، وچ رینڈی ہے۔ اوہنوں چکر ہین۔ ہک لاہمے ڈلیاں لہندیاں ہین ہک لاہموں ثابت ہے۔'' اوس آ کھیا،''افسوس! پہلے دیہاڑے دسیں ہاں میں سوال دے مگر ودا ہام۔ تینوں دساں ہام

چاں، پر تیرے نال شادی کائی ناہی کرنی۔ مینوں سمجھ آ گئی ہے توں ذہین ہیں۔ ذہین تو تا وی ہوندا ہے۔ دانا نیہوں۔ دانا اوہ ہوندا ہے جیہڑا ہجی گل وی پٹ کے مارے۔ ایہہ کوئی خواب ہے جیہدے مگر بھنّا وتنا ہیں۔ روندا ہیں تے چُھو چھ بنیندا ہیں۔'' اوس آ کھیا،''تھال زمین ہے۔ سرپوش اسمان ہے۔ رینڈی خلق خدا ہے۔ چکر اوس دا رُتیں دا پھرنا ہے۔ جیہڑیاں ڈلیاں لہندیاں جاندیَن' کئیں مردے جاندِن۔ ثابت ہوندی جاندی ہے، اوہ جمدے جاندن۔ نہ جیندیاں دا مویّاں نوں پتہ ہے نہ مویّاں دا جیندیاں نوں پتہ ہے۔'' اوہ اُٹھیا اوس سر چُم لیا۔خوش ہو گیا۔

وزارت دا لباس پہن کے دربار بادشاہ دے وچ۔ بادشاہ بڑا ملیا بھئی ملاں تیرے کان تاں بڑا دل اودریا ہویا ہے تے بڑے دیہاڑے کدائیں لائے نی۔ بادشاہ نوں گل وِسری ہوئی۔ بیربل آ کھیا،''خوش تاں اجّ ہے جیویں تہاڈے خواب دی تعبیر آندی سوں۔'' اوہ یاد دیواؤ ہا۔ بادشاہ آ کھیا،''جی بیان کرو۔'' اوس بیان کیتا۔ بادشاہ آ کھیا،''اتنا انعام دیوو۔'' بیربل آ کھیا،''نہ جی اِدھوں دوگنا۔'' ''اوہ کیوں؟'' اکھے،''ادھا ایس دا ہے۔ ادھا اوس دا ہے جیس ایس نوں دسیا ہے۔ دراصل حقدار تاں اوہ ہے۔'' مُلاں آ کھیا،''میں آپ بُجھیا ہے۔'' بیربل آ کھیا،''جدوں بادشاہ تیتھوں پُچھیا ہے اودوں ہوویں نابالغ تاں من ویندے ہاں۔ بھیڑیا! کیوں اوس شخص دا احسان ونجیندا ہیں، جیس تینوں دسیا ہے۔ اوہدا ناں نیہوں لینا چاہندا۔'' بادشاہ تے ایہہ سارے جُٹ ہو گئے۔ اخیر اوہنوں دسنا پیا۔ بادشاہ انعام دتا۔ بیربل پچھے آ کھیا،''ایس عورت دے وچوں بچے جمن تاں ہند دا ملک سمھال سکدن۔ ایس مُلاں چوں جیہڑے جمنے ہین ایہناں آدم نوں وڈھ وڈھ کے کھا چھڈنا ہے۔ ایہہ شاہی محل دے لائق دی عورت ہے۔'' بادشاہ آ کھیا،''گل تاں ٹھیک ہے پر ایہدا اثر مسلماناں وچ بہت ہے۔ مُلک وچ غدر پے جاونا ہے۔'' اوس آ کھیا،''میں ایسا وٹ دیساں غدر پوے ای نہیں۔ ایہہ عربی باشندہ ہے جنگجو قوم چوں ہے۔ ایہنوں فوج دا جرنیل چاں کر۔ قندھار یاکی ہویا کھلا ہے۔ ایہدا دھاوا چاں کرا۔ ہر شے کمزور چاں دلیں۔ ایس ویندیاں مری جاونا ہے تے عورت تیری۔''

بادشاہ بلایا بھئی اٹھارھاں ہزار سپاہی دا تینوں منصب دار کیتا گیا ہے۔ قندھار

تے دھاوا کر۔ جاندا ایہہ کُجھ نہیں۔ ہر شے کمزور دتی ہیس۔ ایہہ گھر آیا ہے۔''اللہ اللہ! میں قندھار تے دھاوا کیتی ویناں۔ اللہ نوں سونپے او۔'' ایہہ چڑھ پیا۔ بیربل بادشاہ نوں آ کھیا ہے: ایہہ ہے اُڑیسہ دی عورت۔ ایس اچانک سُنتا ہیں گھر والا مری گیا ہے۔ ایس ہے گھر وہندیاں رہنا۔ راجپوت بچہ بچہ کُو ہا چھڈیسن تینوں اوہناں دیونی کائی نہیں۔ ہُنے قابو کر۔ بادشاہ پیغام بھیجنے شروع کر دتے۔ بادشاہ پیغام عشقیہ لکھے۔ اگوں اوہ قیامت دے حوالے لکھے۔ بادشاہ آ کھیا،''میں تیتھوں مسئلے نہیں سُننے۔ میں تینوں بے عزت کریساں۔ نہیں تاں توں میرا آ کھیا من۔'' اوس آ کھیا،'' میں کنجری نہیں ہاں۔ توں کھانا میرا منظور کرتے رات آ رہو۔'' بادشاہ کھانا منظور کیتا۔ اوس ست کھانے تیار کیتے۔ بادشاہ دے پیش کیتے۔ ستاں دی رنگت آپو آپ ہے۔ خوشبو آپو آپ ہے۔ جنس آپو آپ ہے۔ پہلے کولوں لگ کے ستویں تائیں ساء ہکو ہے۔ بادشاہ وجہ پچھی۔ اوس آ کھیا،''جی! اگے وی عورتاں ہین تہاڈے گھر۔ ساڈی شکل دا فرق ہوسی۔ عقل دا فرق ہوسی۔ بولی دا فرق ہوسی۔ لباس دا فرق ہوسی مگر میں وی اوہا عورت ہاں۔ خدا ایہہ حُسن کدی نہ دیندا مینوں۔ اج ہک بیگانے مرد دا ہتھ مینوں جھلنا پوندا ہے۔ جیہڑی عصمت میں بچائی رکھی ہے اج اوہ تباہ ہو رہی ہے۔'' عورت روون کڈھ ڈڑھی۔ بادشاہ نوں رحم آ گیا۔ بادشاہ آ کھیا،''توں میری دین دُنیا دی بھین تے واسطہ خدا دا ای۔ آہنی ہیں رات کٹیناں نہیں تاں لگا جاناں۔'' اوس آ کھیا،''بھرا بن کے ساری عمر بیٹھا رہو۔'' سیج وِچھا دتی اوس مُلاں دی۔

فجر بادشاہ قاصد دوڑائن بھئی شے اوہدے کول کائی نہیں۔ جے جنگ شروع ہوگئی تاں اوس مری جاونا ہے۔ بادشاہ لکھیا کہ میں جنگ دا ارادہ ملتوی کر دتا ہے۔ واپس ہٹ آوَ۔ مُلاں حیران ہے بھئی بیربل کائی چال چلیا ہے۔ میں عہدے توں کیوں گرایا گیا ہاں۔ اپنے گھر آیا ہے تاں تکیا ہیس اپنی سیج تے دو چھلے نیلم دے، بادشاہ دے ہتھ دے پئے نیں۔ کدائیں لاہے بادشاہ تاں یاد نہ رہے۔ اوہ چھلے پکڑ کے عورت آلوں ڈھوس۔ باہر نکلیا۔ آواڈھ گواڈھ توں پُچھیا۔ اوہناں دسیا۔ بادشاہ رات رہیا ہے۔ ایس نوکریں نوکر، ہر شے چوا کے اگلی کول۔ اوہ بندے بندے نوں آکھے،''ہُن جھل کے لِتر آیا کھلا ہئی۔ اساڈے نال رِیساں۔ مُونہہ نہیں ڈٹھا۔'' صیقلی گرنی بندے گھلن لگ پئی بھئی گُوڑے دا

بیان تاں سُنیندا ہے چاں۔ ہِک واری میرے بیان سُنے چاں۔ اوس آ کھیا، ''میں تینوں ویکھنا ای نہیں چاہندا۔ تیرا کلام سُننا ای نہیں چاہندا۔ توں میری ہے ای نہیں۔'' شے ہے اوہدے کول کائی نہیں۔ فاقیاں توں فاقے آون لگ پئے۔ رات نوں ارادہ کرے بھئی میں صبح نکل کے سوال کراں۔ میں بھُکھ تے مرنی ہاں۔ صبح آ کھے پیو دے گھر پُتر جمیوئی کوئی نہ۔ ہوئیوں توں۔ پیو تیرے سُننا ہے بھئی میری لڑکی پردہ چاک کیتا ہے۔ بیٹھے دی جند نکل وینی ہے۔ مرجا پیونوں ذلیل نہ کر۔

جد اپنی ول دھیان کرنا خاندان نوں داغ لواونا نہیں
باہر کسے مجبوریوں پوے جاونا پردہ شرم دا مول اُٹھاونا نہیں

سمجھیا ہے اج میری موت ہے۔ رِڑھ کے چڑھی ہے بھئی توڑا ہِک واری پیکے وطن دی ہوا میں لے لئیں۔ پیکے وطن آل مونہہ ہے۔ ہنجوں دے نیر چلے ہوئے نیں۔ ''اے بابا! تینوں کون دسے تیری لاڈلی دا اج کیہ حال ہے؟''

سسوں دے مونہہ دِسن لگے یاد آیوسے ماواں
راوی دے لڑ دِسن لگے رہ گئیاں دور چھاواں

ایہہ روندی بیٹھی ہے تاں جوں کِکے واری اُٹھ رِڑیا ہے۔ ایس تکیا ہے اُڑیسہ دا راجا ہے۔ بادشاہ دا سلام کرکے اوہ ایسے گلی چوں پیا لنگھدا ہے۔ ایس آ کھیا ہے، ''مہا راجا! تسلیمات عرض۔'' اوس اُٹھ ڈکیا ہے۔ بڑے غصے نال اوہ بولیا ہے۔ اوس آ کھیا، ''مینوں بدماش توہیں سمجھیا ہے۔ کیوں سلام کیتا ہئی؟ میں راجپوت ہاں۔'' ایہہ بھڑوے وی اوددوں انج ہوئن۔ اوس آ کھیا، '' مہا راجا! توں اُڑیسہ دا راجا ہیں تاں میں فلانے صیقلی گر دی لڑکی ہاں تے ایتھے میری شادی ہوئی ہے۔'' راجپوت دیاں ہنجوں ٹپیاں۔ ''او نمانیاں دھیاں او! تہاڈا وطن جوں کوئی نہیں ہوندا۔ مینوں کیہ پتہ میری دھی ایتھے پرنی ہوئی ہے۔'' اوس جیب وچ ہتھ ماریا جتنے پیسے ہان ''بیٹی! ایہہ روٹی ہے تیری جے پیو آل کُجھ آ کھنا ہئی تاں دس۔'' اوس آ کھیا، پیو میرے نوں آ کھیں:

اے راہیا راہ جاندیا میرا لئیں سنیہڑا سُن
اکاں نوں کھادھا مکڑاں، لکڑاں نوں کھادھا گھُن

میرا ان پانی نہیں تھُڑیا پر قسمت گئی ہے تھُڑ
ساہے پُنے موت دے ہک دن جاسن ٹُر

صیقلی گر اوتھوں بھج وگیا۔ لڑکی نوں آن ملیا ہے۔ اوس ساری کہانی چاں سُنائی۔ انج ایس انعام لے دتا۔ انج ایس دی جان بچائی۔ انج ایس دی عزت بچائی۔ ہٹ تے آیا تے ایہہ کار۔ اوس آ کھیا،''بچیا! ایہہ اوہدا قصور نہیں۔ ایہہ تیرا ہے یاں بادشاہ دا۔ بادشاہ جوں بھین سدی ہائی تاں گُجھ تاں تیرا پتہ کرنا ہاس۔ توں اوہنوں دسیں ہا چاں اَیہہ اَیہہ واقعہ ہے۔'' اوس آ کھیا،''میں تاں حیا توں نہیں دسیا۔'' صیقلی گر بادشاہ کول لگا گیا۔ اوس آ کھیا، ''میری لڑکی نوں بھین سدیا ہئی؟'' اکھے''ہا''۔ اکھے،''اوہناں دا اَیہہ اَیہہ حشر ہے۔ توں صفائی نہ دیویں تاں اوہناں دا گھر برباد ہے۔''

بادشاہ تے صیقلی گر، صیقلی گرنی دے مکان وچ آ گئے۔ اگانہہ آئے تاں مُلاں دو پیازہ دیاں کئیں کتاباں رہ گئیاں ہان' اوہ چیندا ودا ہا۔ عورت دا کدھ آل مُونہہ ہے۔ اوہ رو رہی ہے۔ نہ اوس اوہنوں بلایا ہے۔ نہ ایس اوہنوں بُلایا ہے۔ اُتوں بادشاہ وڑ پیا ہے۔ بادشاہ نوں ویکھ کے اوہدے تن بدن نوں اگ لگ گئی ہے بھئی گل ہُن حق تے پہنچ گئی ہے۔ بادشاہ دا سلام کیتا ہیس۔ بادشاہ آ کھیا،''مُلاں۔'' اکھے،''جی۔'' ''ایہہ تیرا سوہرا ہے۔'' اکھے،''جی آ''۔ اکھے،''ایہدے نال بازی شطرنج دی کھیڈ یے۔ آہدن: ایہہ شطرنج بڑی کھیڈدا ہے۔'' صیقلی گر آ کھیا،''شطرنج تے تاں سال سال وی لگ جاندا ہویا تے میں مزدور آدمی ہاں۔ تُساں چالا میرا ویکھنا ہے چوپڑ گھتوں۔'' چوپڑ پے گئی۔ بادشاہ آ کھیا، ''مُلاں تے میں آں۔ توں دوہری وار لیندا رہیں۔'' صیقلی گر آ کھیا،''نہیں جی میری لڑکی میتھوں سرسا کھیڈدی ہے۔'' مُلاں بھی سڑ گیا۔ ایڈا کنجڑ ہے بادشاہ دے مقابلے تے ہُن دھی بہاوٗ ہے۔ پر چلو میری تاں ہے جوں نہ۔ اوہ پیو دھی ہوگئے۔ ایہہ وزیر تے بادشاہ۔ صیقلی گر اِنج ڈالیاں نپ کے جھولیاں۔ اوس آ کھیا،''ہلا بھئی۔''

لئی توں رِیجھ سُوجھ کس اوگن چھوڑی
نکلیوں رنگ محل چوں وت دید نہ موڑی
ڈُھل وے پاسیا ڈُھل

عورت ڈالیاں اُٹھائیاں۔ اوس آ کھیا:

چرخہ پونی کتدیاں میری کدی نہ ترُٹی ہے تند
کیہ جاناں کیہ لکھیا کنت چاں کیتی موں کنڈ
ڈُھل وے پاسیا ڈُھل

اوس ویلے مُلاں سمجھیا ایہہ چوپڑ نہیں۔ مُلاں ڈالیاں نپیاں۔

جتھے شیر پانی پی گیا بکری تے مرند
لبھے اوس نوں پانی کیوں کردی ہے سنگ

اوس ویلے بادشاہ ڈالیاں نپیاں۔ بادشاہ آ کھیا:

بھائی کالے کالے کیورے کالے جیس کے نین
تم اپنا دھرم بچھا دو ہم بھائی وہ بھین

اوس ویلے مُلاں بادشاہ دے پیر نپن لگا۔ بادشاہ آ کھیا، ''جے مافی منگنی ہا تاں اوسے عورت توں منگ جیس میں جیہے توں بھین سدایا ہے۔'' اوہ رَس گئے۔

تان سین

اکبر جلال دین بادشاہ دے دربار دا گویّا ہا تان سین۔ اوہدی بڑی مشہوری ہا کہ ایہدے مقابلے دا گویّا کوئی نہیں۔ اللہ دا امر ایسا بنیا کہ اٹھ گویّے ہور آ گئے رل کے، اساں اج نا تان سین دا مقابلہ کرنا ہے۔ ایہناں اٹھاں آ کے بادشاہ اگے درخواست کیتی۔ اسیں ہاں اٹھ گویّے پھلانے پھلانے سنھ دے رہن آلے۔ جیہڑا تہاڈا گویّا ہے تان سین، اساڈا تھوڑا جیہا دل ہے ایہدے نال اڑن کان۔بادشاہ اگے چاہندے ہان رونقاں بھئی دربار اساڈے سجے رہن۔ اکبر جلال دین آ کھیا،''ٹھیک ہے آ جاوٗ۔'' اوہناں آ کھیا، ''جناب! اساڈی ہک ہور وی التجا ہے۔'' اوس آ کھیا،''دسو۔'' اوہناں آ کھیا،''جیہڑے ہین نا پہلے ٹائم اساں اٹھاں پہلے بولنا ہے۔ اساتھوں ناواں نمبر ہوونا ہے تان سین دا۔ نالے جیہڑا راگ اساں بولنا ہے اوہ تان سین نہیں بولنا۔'' اکبر جلال دین ایہہ گل وی اوہناں دی من لئی۔''ٹھیک ہے تُسیں پہلے بول جاوٗ۔ بعد وچ میرا گویّا تان سین بول جاسی۔'' جیہڑے ہین، نا ایہہ راگ، ایہہ بنے ہین ٹائماں چوں۔ اٹھ پہر ہین۔ صبح ہوئی صبح دا راگ ہو رہے۔ پہر دینہہ دے بعد دُوآ۔ پھیر تریئیا۔ پھیر چوتھا۔ اٹھاں پہراں دے اٹھ راگ ہین۔ اوہناں صلاح کیتی بھئی اسیں جیہڑے ہاں نا اٹھ گویّے اساں ٹائماں دے اٹھے راگ بول چھڈ نے۔

جدوں اوہ گویّے آئے نا اوہناں نوں ٹائم پہلے ملے۔ پہلا بولیا۔ مُڑ دُوآ، مُڑ تریئیا۔ مُڑ چوتھا۔ جیس ایلے اوہ اٹھ دے اٹھ بول گئے ہُن راگ تاں رہیا کوئی نہ۔ تان سین نوں حکم ملیا توں سُنا تیرا ٹائم ہے۔ اوس سوچیا: اٹھاں پہراں دے راگ تاں ایہناں

بول چھوڑے ہین۔ ہُن میں کیہ بولاں؟ تان سین موقعیا تے اٹھاں راگاں چوں نچوڑ نپ کے، کوئی نکتہ ایدوں نپ، کوئی نکتہ ایدوں نپ، اوس تیار کیتیاں سُمر یاں۔ اوہ جناب سُمر یاں بولیاں۔ تان سین ودھ گیا۔ اوہناں اوس نوں خطاب دتا کہ توں غوث تان سین ہیں۔ توں تاناں دا غوث ہیں۔ اوہناں اٹھاں آ کھیا،''جناب اساڈی ہک عرض ہے۔'' اوس آ کھیا، ''دسو۔'' اوہناں آ کھیا،''جیہڑا راگ ہے نا دیپک اوہ سُنا دیوے۔'' دیپک ہے جیس تے اگ عاشق ہے۔ تان سین سوچیا ہُن میری موت ہے۔ اکبر جلال دین دا حکم ہو گیا ہے۔ ہُن نہ بولاں تاں اکبر وی مینوں سزا دیونی ہے۔ اوہناں جیہڑا کرنا ہا میرا کر چھڈیا نیں۔ تان سین آ کھیا،''چو بچا بنوائیو پانی دا۔'' چو بچا بن گیا۔ وچ سپرنگ آلی کُرسی رکھی گئی۔ تان سین کُرسی دے اُتے بہہ گیا۔ چو بچے دے اُتے چوگردوں دیوے رکھ چھڈے مٹی دے۔ سرہیوں دا تیل پا کے وچ روں دیاں وٹیں گھت کے اگ لا چھوڑی۔ تان سین کُرسی اُتے بہہ گیا۔ تان سین راگ شروع کیتا دیپک دا۔ جدوں گُر مارے نا تاں بتیاں اگوں اُڈ کے تان سین نوں چمبڑ جاون۔ جدوں بتیاں چمبڑن اوہ مارے جھونسا سپرنگاں آلی کُرسی تے، پانی وچ لہہ جاوے۔ اوہ پھیر گُر مارے پھیر بتیاں چمبڑ جاون۔ اوس راگ پورا کیتا، پر جیہڑا ماس ہائی نا بدن دا، اوہ اوہناں ساڑ چھڈیا۔ سجا سجدا وی رہیا۔ اودوں سڑدا وی رہیا۔ ماس سارا گل گیا۔ اوہ گویّے سارے غوث تان سین دا القاب دے کے وگ گئے۔

غوث تان سین دا اکبر جلال دین علاج کرویندا رہیا۔ تان سین نہ بچیا۔ اوہدے بدن اچ کیڑے پے گئے۔ جداں کیڑے پے گئے نا تاں وزیراں آ کھیا،''جیہڑا ہے نا غوث تان سین ایہنوں دلی چوں کڈھ — جے دلی رہیا تاں بیماری پھیل جاسی —'' تان سین نوں اکبر جلا وطن کر چھڈیا۔ ٹُردا ٹُردا منزلاں بہ منزلاں طے کردا وتیا۔ پھر دا وتیا جنگلاں وچ۔ ایدے بھوں، ایدے بھوں، چھیاں مہینیاں دے بعد چلدا چلدا تان سین، ایہہ جیہڑا چنیوٹ لہور روڈ تے اڈہ ہے بُرجیاں، ایہدے کولوں سڑک جاندی پئی ہے بنگلے بیراں آلے نوں۔ ایہدے نال لوک ہے مٹھے دھاڑیوال دا، ہُن وی کھلوتا ہے۔ ایس سنھ وچ جنگل ساندل بار ہویا ہے، ایتھے تان سین آ گیا۔ جنگل دے وچ چوراہیا ہے، اوہدے وچ آ کے تان سین بےسُرا ہو کے ڈھے گیا ہے۔ پیا۔

کجھ ٹائم ہویا ہے تاں ایدوں چار لڑکیاں اوہ پانی بھر کے آ رہئیَن۔ اوہناں دی ایہدے کول آ کے میل ملاقات ہو گئی۔ جیہڑی ہائی نا لڑکی ہکلی امدی پئی اوس دُوئی نوں آ کھیا، ''بڑیاں بے وقوف ہائے بھئی تساں اتنی ڈِھل لائی ہے پانی تے۔ تسیں کیہ کردیاں رہیاں او؟'' اوہناں آ کھیا، ''ہور کُجھ وی نہیں کیتا، اسیں گئیاں ہاں پہلے کُھوہ تے پانی بھرن کان۔ جیہڑا کُھوہ ہائی نا اوہ ہائی بے ٹائما بولیندا پیا۔'' جیہڑے ایہہ راگ الاپے گئن نا ایہہ کُھوہاں دے جھنگاٹاں توں الاپے گئن۔ ''مُڑ آ ئیاں دُوئے کُھوہ تے۔ اوہ وی بے ٹائما، بے گُرا، اوتھوں وی پانی نہیں بھریا۔ چار کُھوہ بھگتائن، پر پانی نہیں بھریا کیوں کہ کُھوہ بے ٹائمے تے بے گُرے پئے بولیندے ہان۔ جدوں اسیں آئیاں ہاں نا پنجویں کُھوہ تے، اوہ پُورے ٹائم تے راگ الاپ رہیا ہائی۔ پوری آواز لے رہیا ہائی۔ اوتھوں پانی بھریا تے تہاڈے کول امدیاں پئیاں۔'' ایہہ گل غوث تان سین سُنے پیا اوہناں دی۔ اوتھائیں جوں کھلوتیاں ہائن۔

اوس لڑکی آ کھیا، ''تساں تاں مُڑ پانی بھریا نا ٹائم سنجان کے، جیہڑا ایہہ بندہ ہے، ایہہ دیپک دا سڑیا ہویا ہے۔'' اوس ایلے غوث تان سین سوچیا: جیہڑا حکیم بغیر دسے دے مرض دس چھڈ دا ہے، اوہدے کول علاج وی ہوندا ہے۔ اُٹھیا غوث تان سین تے اوس لڑکی دے پیراں تے ڈھے پیا۔ اوس آ کھیا، ''جیویں جانیں ہے نا واسطہ خدا دا ہئی میرا علاج کر۔'' اوس پچھیا: دس توں ہیں کون؟ تیرا گھر کتھے ہے؟ توں کیویں وناہیں؟ کیہ بنیا ہئی؟ اوس آ کھیا، ''میں اکبر جلال دین دا گویّا۔ میرا ناں ہائی تان سین۔ مُڑ گویّاں آ کے کیتا مقابلہ۔ میں اوتھوں ودھیا۔ اوہناں میرا ناں رکھ چھڈیا غوث تان سین۔ جیس ایلے ایہہ لقب دے رہے۔ اوہناں آ کھیا: اسانوں راگ دیپک سُنا۔ جداں میں دیپک سُنایا۔ دیپک مینوں ساڑ چھڈیا۔ مُڑ علاج میرا شہنشاہ کریندا رہیا ہے۔ مینوں شفا نہیں ملی۔ میں نہیں گُھلا۔ نہیں بچیا۔ اخیر تے آ کے اکبر جلال دین میتھوں نفرت کر گیا۔ اوس مینوں جلا وطن کر چھوڑیا بھئی جا چلا جا میرے مُلک اچ بیماری پھیلدی ہے۔ میں سفر بہ سفر منزلاں بہ منزلاں طے کردا ٹُردا پھردا ایتھے آ گیا۔ ایتھے تسیں رل گئیاں ہو۔ میرے مقدر کُھلے کھلے ہان۔ تساں ایہہ گل کیتی ہے واقعی میں دیپک دا ای سڑیا ہویا ہام۔ ایہدا علاج کر۔''

اوس لڑکی آ کھیا، ''اوہ ساہواں میرا بنگلا ہے۔ اسیں اوتھے جا رہیاں ہاں۔ توں ایتھوں بار چوں سُکے گوہیاں دا ٹکرا لے کے بنگلے اچ آ جا۔'' بار دے سُکے گوہے ہوندن بیری آ نگ۔ ڈھوراں گُو ہا کیتا تے اوہ اوتھائیں سُک گیا۔لڑکی آ کھیا، ''ہک وعدہ کرتاں تیرا علاج کرنا ہے۔'' تان سین آ کھیا، ''دس۔'' اوس آ کھیا، ''میں تیرا علاج کرنا ہے تے توہیں گُھل جاونا ہے۔توہیں دلی نہیں جاونا۔ اکبر کول واپس نہیں جاونا۔ جے سر پر وگ وی جاویں تے اکبر دے دربار نہ بھُلیں۔ مُڑ میرا ناں نُونہہ لینا اکبر کول۔ بھلا نے سنھ تے میرا علاج ہویا ہے۔'' تان سین آ کھیا، ''تیرا میرا وعدہ ہو گیا۔'' اوس آ کھیا، ''اوتھے بہہ جا۔'' بہہ گیا۔ اوس اگوں منجی تانی۔ پردہ بنایا۔ اوس آ کھیا، ''گوہے کول رکھ لے۔ میں راگ شروع کرنا ہے ملھار دا۔ جداں میں گُر مارنا ہے تاں بارش کڈھ جُٹنا ہے۔ جداں بارش پوی نا بدن تے جُثہ دُھپ جاوی، ایہناں گوہیاں نال اُتوں کھریڈ پٹنے نی۔خون وگدا رہے۔ توہیں کھریڈ سارے لہنے ہن۔ میں ایدوں راگ شروع کرنا ہے۔ راگ مُکدیاں تائیں اَپنے جُثے توں ایہہ کھریڈ پٹ چھڈ نے نی۔''

غلام فاطمہ ہا مٹھے دھاڑیوال دی دھی۔ اوس بہہ کے راگ الاپے۔ دُوئیاں ساز شروع کیتے۔ غلام فاطمہ ملھار شروع کر دتی۔ جدوں ملھار دا گُر مُکا نا تاں کھریوں بنی بدلی تے بارش کڈھ جُٹی۔ جیویں بارش پئی تان سین تے اوہ گوہیاں نال کڈھ جُٹا تے آن رگڑیا۔ اوہ تاں اوس کھریڈے لاہے تے خون آ چھٹا۔ بندہ نھاون وی لگے نا تاں سارے جُثے تے بندے دا ہتھ نہیں پہنچدا۔ غلام فاطمہ سوچیا: جتھے ایہدا ہتھ نہیں پیا پہنچدا، میں ایہدا علاج پئی کردی ہاں، ایہہ وی کرنا فرض ہے۔ثواب ہے۔ اوس مُڑ شرم نہیں کیتا کہ ایہہ بے پرد ہے۔ غلام فاطمہ گوہے نپ لئے۔ دوئیاں ساز وگیندیاں رہیاں۔ غلام فاطمہ ملھار وی گمدی رہی تے اوہدی کنڈ توں کھریڈ وی لہیندی رہی۔ جداں خون رُکیا تے ککا پانی آ گیا۔ اوس ایلے اوس ملھار بند کر دتی تے نوکریں نوں آ کھیا، ''ایہنوں بند کرلیو کپڑیاں اِچ۔ ایہنوں پُو جھ کے اندر کرلیو۔'' اندر ہو گیا۔ غلام فاطمہ علاج دوا شروع کر دتا۔ چھ مہینیاں بعد غوث تان سین گُھل گیا۔نشان اُڈ گئے۔ بُرُوڑیاں دے چُٹ وی نہ رہے۔

چھ مہینے مُڑ رہیا۔ جداں غلام فاطمہ کول پورا سال رہ گیا غوث تان سین تاں

اوہنوں اکبر دے دربار یاد آون۔ غلام فاطمہ آکھیا،''غوث تان سین! توں بولیا تاں نُونہہ، پر میں تیرے مُونہہ توں پڑھ لیا ہویا ہے۔ تینوں ہُن دلی یاد امدی ہے۔'' اوس آکھیا،''جی گل تاں ایویں ہے۔''غلام فاطمہ آکھیا،''ہُن میں تینوں زیادہ وی قابو کراں نا تاں تو ہیں میرے کول رہنا وی کوئی نہیں۔'' اوس آکھیا،''میں جاندا نہیں تیرے حکم توں بغیر۔ تو ہیں آکھنا ہے تے میں جاونا ہے۔'' اوس آکھیا،''وگ جا پر ہک گل ہئی۔ میرا ناں نُونہہ لینا اکبر کول کہ میرا پھلانی عورت علاج کیتا ہے۔ اکبر تینوں مجبور وی کرنا ہئی۔ دسنا نُونہہ۔ جدوں سمجھیں دسے توں بغیر قتل کردا ہے اودوں میرا ناں دس چھوڑیں۔''

غوث تان سین دِلی چلا گیا۔ جداں دِلی گیا تاں اکبر جلال دین اُٹھیا۔ اوہ تھبا گھت کے ملیا۔ اوس آکھیا،''آ غوث تان سین! کتھے رہیا ہیں؟'' اوس آکھیا،''جی ایویں نکل گیا ہام۔'' اوس آکھیا،''علاج کیہندے کولوں کروایا ہئی؟'' اوس آکھیا،''اللہ علاج کر چھوڑیا ہے۔ آپ کئیں نسخے نشانے لا کے علاج ہو گیا ہے۔'' اکبر آکھیا،''میں رُوئے زمین دا ڈاکٹر کوئی نہیں چھڈیا جیس تیرا علاج نہیں کیتا۔ توں نہیں کُھلا۔ اوہ کیہڑے حکیم تیرا علاج کیتا ہے۔ جتھوں کُھل گیا ہیں۔'' اوس آکھیا،''جی ایویں رب توں سِدھ ہو گیا ہے۔'' اکبر آکھیا،''گل سچی دس۔'' اوس آکھیا،''سچی گل ایویں ہے جیویں کریندا پیا ہاں۔'' اکبر جلال دین آکھیا تان سین نوں،''یاں حکیم دس یاں میں تیرا سِر قلم کرنا ہے۔'' اوس آکھیا، ''تحصیل چنیوٹ ہے۔ تھانہ وی چنیوٹ ہے۔ ضلع جھنگ ہے۔ اوتھے مٹھے دھاڑیوال دا لوک ہے۔ اوہدی دھی ہے غلام فاطمہ اوس ملھار گاویا ہے تے میرا علاج کر چھوڑیا ہے۔'' اکبر جلال دین گل سُن کے چُپ کر گیا۔

اوس سوچیا: ایہہ رشتہ لینا چاہیدائے۔ اکبر جلال دین لاگی ٹورے بھئی رشتہ طلب کرو مٹھے دھاڑیوال کولوں۔ لاگی جیس ایلے آئن نا مٹھے دھاڑیوال کول تاں اوس جواب دے چھوڑیا۔''میں نہیں اکبر نوں جاندا۔ میں نہیں رشتہ دیونا۔'' لاگی واپس چلے گئے۔ جداں لاگی واپس دِلی گئے تاں اوہناں دسیا: اوہ ساک نیہوں دیندا۔ اکبر جلال دین کاوڑ اِچ آ گیا۔ اوس تیاری کیتی فوجاں دی میں جبری جا کے رشتہ لینا ہے۔ جدن اکبر دی فوج آئی تاں اکبر وی نال آیا۔ اوس مٹھے دھاڑیوال دے لوک دی لاہم تے قیام کیتا۔ مٹھے

دھاڑیوال آل بندہ گھلیا ''مینوں شام تک ڈولا دے دھی دا۔'' مِٹھے دھاڑیوال آ کھیا، ''ہُن مر گیوم۔ انھا سڑھا ہے۔ ایس پیہہ چھڈ نا ہے۔'' اوس اپنے جدی میراثی نوں سدیا۔ میاں احمد اوہدا ناں ہویا ہے۔ اوس آ کھیا، ''دادا احمد۔'' اوس آ کھیا، ''دس مِٹھیا!'' اوس آ کھیا، ''لاگی آئے ہان اکبر دے۔ ایہہ چھوہر غلام فاطمہ دا ساک منگدے ہان۔ میں جباب دے چھوڑیا۔ ہُن اکبر فوج لے کے آ گیا ہے۔ ہُن ایہہ کائی پٹی بنھ۔ انج بے عزتی نال رشتہ دِپے تاں پلے کُجھ نہیں رہندا۔'' اوس آ کھیا، ''بہو۔ میں کر لیناں۔'' میاں احمد چلدا چلدا اکبر جلال دین دے تمبو اچ پہنچ گیا ہے۔ سلام دتا۔ بہہ گیا۔ اکبر پچھیا: کون ہیں؟ اوس آ کھیا، ''جناب! مِٹھے دھاڑیوال دا جدی میراثی ہاں۔'' ''کیویں آیا ہیں؟'' اوس آ کھیا، ''آیا تاں ایس واسطے ہاں جی، جیہڑا تساں پہلا کم کیتا ہا نا لاگیاں آلا، اوہ کم تُساں ناہی کرنا۔ مِٹھے دا دل ہا اکبر خود چل کے آ کے ساک منگے میتھوں۔ ہُن تو ہیں چنگا کیتا ہے آ گیا ہیں۔ ہُن دینہہ دیوار بنالے۔ اوس تاریخ تے جنج لے آ۔ اوہ تاں چاہندا ہے تینوں ساک دیونا۔ لاگیاں نوں اوس ساک ناہی آ دریا۔'' اکبر جلال دین دینہہ دیوار بنا کے چلا گیا۔ مُڑ اوس تاریخ تے غلام فاطمہ پرنا کے لے گیا۔

رادھا بھٹیانی

اکبر جلال دین بادشاہ کچہری لا کے بیٹھا ہے۔ سجے پاسے محمد خان پٹھان ہے کھبے پاسے احمد خان بھٹی بیٹھا ہے۔ برنے دا درخت ہا اوہدے پتے ڈھہن لگ پئے۔

کئیں نجومی نجوم والے کئیں مُلا تے کئیں میانے
پر خدا دیاں باتاں خُدا ہی جانے

اوس آکھیا، ''نجومی''۔ ''جی''۔ ''ایہہ پتر پے ڈھہندن۔ ایہدے ہیٹھ میں چھاں لئی ہے۔ کوئی طریقہ ہے کہ درخت سبز ہو جائے؟'' اوس ایلے نجومی بول کے آکھیا، ''بادشاہ سلامت! بی بی ہووے پنج وقت دی نماز۔ تہجت خوان۔ قرآن دی منزل۔ جتی ستی تے سخی۔ اوہ ساری رات ایہندے ہیٹھ بندگی کرے۔ پڑھ کے کلمہ نبیؐ دا بھرے پانی دی کرولی۔ مارے چھٹا درخت ہرا ہو جائے۔'' بادشاہ بول کے آکھیا، ''بھری کچہری دے وچ کوئی ہے ایسا بندہ جیہندی بی بی وچ ایہہ پنج صفتن۔ اُنگل کھڑی کر دیوے۔'' اک واری وی بادشاہ آکھیا۔ دوجی واری وی۔ جیس ایلے تریجھی واری آکھیا بادشاہ احمد خان بھٹی اُنگل کھڑی کر چھڈی۔ احمد خان نال بادشاہ دا اگے وی بڑا پیار ہا۔ اوس آکھیا، ''احمد خان! تیری بی بی وچ ایہہ پنج صفتاں ہین۔'' اوس آکھیا، ''جی میں تاں ای اُنگل کھڑی کیتی ہے۔ جے اوہدے وچ ہاین۔'' اوس ویلے بادشاہ بڑا راجی ہویا۔

محمد خان پٹھان سجے پاسے بیٹھا۔ اوس بادشاہ دے کن اچ گل کیتی۔ بادشاہ سلامت! ایہہ احمد خان کُوڑ پیا مار دا ہے۔ اوہ جی دو ترائے سال ہو گئن مِیرا دوست سی۔ پتہ ایہنوں کوئی نہیں۔ اوس ایلے بادشاہ دا رنگ ہور ہو گیا۔ احمد خان بھٹی پچھیا: اکبر جلال

دین بادشاہ تیرے چہرے دا رنگ اگلا نہیں رہیا۔ اوس آکھیا، ''احمد خان! گل میری سُن لے۔ راجی میں بڑا ہویا ہاں، پر ایہہ محمد خان تاں مینوں سروں لے گیا ہے۔'' ''کیوں؟'' اوس آکھیا، ''میری زبان طاقت نہیں پئی دیندی۔ ایہہ محمد خان پٹھان آپ گل کرے۔'' محمد خان پٹھان بول کے آکھیا، ''گل ایہہ وے ترائے چار سال ہو گئن اوہ میرا دوست ہے۔ توں کتھوں اُنگل کھڑی کرُو ہیں؟'' بھٹی ڈولیا کُجھ نہیں۔ قطرہ ہک نہیں ڈولیا۔ اوس آکھیا، ''ہوسی گل منن آلی تاں نہیں، پر میرے گھر دی کوئی نشانی لے آویں مُڑ بھئی مناں۔ اٹھاں دناں دا وعدہ۔ جے محمد خان پٹھان میرے گھر دی نشانی لے آ دیوے میرے بازو قلم کر کے ایس دلی دے دروازے تے ٹنگے جان تے جے نہ لیا دیوے ایہندے بازو قلم کر کے دلی دے دروازے تے ٹنگے جان۔'' اٹھاں دناں دا وعدہ ہو گیا۔

محمد خان پٹھان ہک مکاراں ڈھوڈھی۔ ہُن آہدن نا مکاراں اسمان نوں پاڑ کے ٹا کی لا آئی۔ ہُن اسمان نوں تاں ٹا کی نہیں لگدی۔ ایہہ اکھان ایڈا ہے۔ مکاراں ڈھوڈھی پنج سو روپیہ دینا کیتا۔ آکھیا محمد خان نوں، ''تمبو قناتاں کول ہون۔ بھٹنیر دے وچ میں جا کے اوتھے سارا بھیت لے آواں گی، پر تیرے تمبو کول ہون''۔ حاجن بنی۔ ہتھ وچ سوٹی۔ گل وچ تسبیاں۔ سر تے ٹوپی۔ شلوار چھوٹی تے نیت کھوٹی۔ اگے جناب چار بندے ننگیاں تلواراں دا پہرا ہے احمد خان بھٹی دے بُوہے دے اُتے بیٹھن جوں اوس آکھیا، ''میں مکے دی حاجن ہاں۔ ستویں حج تے جاندی پئی ہاں۔ میں سُنیا ہے مییئیں احمد خان بھٹی دی بیوی پنج وقت دی نماز۔ تہجت خوان۔ قرآن دی منزل۔ جتی ستی تے سخی۔ میں اوہندی زیارت وی کرنی ہے تے میرے رستے دا خرچ مُک گیا ہے تے کُجھ فی سبیل اللہ میں منگنا وی ہے۔'' اوہناں آکھیا، ''مائی گل سُن! اسیں چار بندے پہرے دار ہاں۔ نر چڑے نوں آڈر نہیں اندر جان دا۔ ساڈی جرات نہیں ایہہ گل آکھن دی۔'' تھوڑی دیر توں بعد نوکر کوئی سبزی گوشت لین نکلی۔ اوس اپلے اوہنوں آکھیس نوکر نوں آکھ۔ اوس نوکر نوں سدیا۔ اوس آکھیا، ''اپنی بیوی نوں آکھ، میں ستویں حج تے پئی جانی ہاں۔ میں سنیا ہے پنج وقت دی نماز۔ تہجت خوان۔ قرآن دی منزل۔ جتی ستی تے سخی۔ میں زیارت وی کرنی ہے تے کُجھ فی سبیل اللہ منگنا وی ہے۔'' اندر گئی گولی۔ اوس اندر جا کے رادھا بھٹیانی نوں آکھیا، ''اِنج

اِنج دی بی بی حاجن ہے۔ آہدی ہے میں زیارت کرنی ہے۔ کُجھ سبیل اللہ منگنا بھی ہے۔ ترائے چار دیہاڑے میں گھر رہنا ہے۔ آکھو تاں میں لے آواں۔'' بیوی ہائے۔ عقل نہ رہیانا۔ بھاویں بی بی ہائی کیہ لوڑ ہائی۔ اوس آکھیا،''چلو بی بی ہے۔ آجان دے۔''

مکاراں اندر وڑ گئی۔ سر مونہہ چُمیا۔ توں میری بھنیئی۔ میں تیری ماسی۔ میں تیری زیارت نوں آئی ہاں۔ گل کرن دی تاں ایہناں نوں بڑی جاچ ہوئی۔ اوس ایلے جناب اوس آکھیا،''میں ترائے دیہاڑے تیرے گھر رہنا ہے۔ ستویں حج تے میں پئی جانی ہاں تے کُجھ فی سبیل اللہ منگنا وی ہے۔'' رات گزاری۔ صبح دا ٹائم۔ جاگ کے بی بی نے اپنے احمد خان بھٹی دی بیٹھک دا جندرا لاہیا۔ اگے جناب سیج وِچھّی پئی ہے۔ سونے دا مُندرنا ایڈا سیج اُتے پیا ہے۔ جاکے اوس مکاراں نے اوہ مُندرنا چایا۔ اوس آکھیا،''ایہہ مُندرنا کیہندا ہے؟'' بیوی بول کے آکھیا،'' میرے احمد خان بھٹی دا ہے جد آوے اوہ پاوے۔ جدوں اوس آونا ہے پاونا ہے۔ بکے سیج دے اُتے پیا رہنا ہے''۔ اوس آکھیا،''جے ڈُھک پَمدی ہئی تاں فی سبیل اللہ توں سخی وی ہیں تے پنج وقت دی نماز۔ تہجت خوان وی ہیں۔ ایہہ مُندرنا مینوں دے۔'' اوس ایلے بی بی دل اچ خیال کیتا مُندرنا نہ دیواں سخی نہیں رہندی۔ اوس آکھیا''مائی چالے۔'' چاکے مُندرنا بکسے دے وچ قائم کیتا۔ سرہاندی آلے پاسے الحمد توں لے کے والناس تائیں قرآن مجید لکھیا ہویا اوس چادر تے۔ اوس جیس ایلے چائی۔ اوس آکھیا،''ایہہ کیہندا ہے؟'' اوس آکھیا،'' ایہہ احمد خان بھٹی دا ہے جد آوے اوہ منزل کردا ہے۔ اوس توں بعد میں کرنی ہاں۔'' اوس آکھیا،''جے ڈُھک پَمدی ہاتاں بیوی فی سبیل اللہ ایہہ چادر وی۔'' اوس آکھیا'' جا چالے۔'' اوہ وی بکسے دے وچ قائم کرلئی۔ گھر دے بُوہے بیار دے، اُتے سونے دی جڑتل۔ ہر مقام ہر بُوہا ڈٹھا۔ پھلانے کوٹھے دا بُوہا ایس پاسے۔ گِن گِنتر کے دن تریجھا چڑھیا اوس ایلے بیوی آکھیا،''حاجنے! توں مصلے تے نماز پڑھ۔ اذان ہوگئی ہے پیشیں دی۔ میں نہا لواں میں وی پڑھنی ہاں۔'' حاجن پڑھدی ہا کوئی نہ۔ جیس ایلے مُصلے تے کھلی بیوی کپڑے لاہ کے رکھے۔ بیوی جیس ایلے صابن لایا۔ بی بی مُصلے توں اُٹھ کے لگی گئی۔ اوس بُوہا کھولیا۔ اوس آکھیا،''بیوی پتہ نہیں اج تائیں تیری کسے کنڈ مَلّی ہے یا نہیں۔'' او، اوس آکھیا،''بھیت محرما دس نہ بہے۔''

بیٹھ جیو دے نال صلاح کیتی پایا دوستاں جدوں سوال میاں
قصے عشق دے نوں ہوش نال کہنا ذرا رکھنا پیر سمبھال میاں
عشق وچ مصیبتاں بہت مشکل بندہ کون جھلے ایہدی جھال میاں
لکھاں پیر ولی عشق ڈوب دتے گل پا پریم دے جال میاں
جیہناں نال ایس عشق نے نیونہہ لا یا ساری عمر کیتی حال حال میاں
فضل شاہ مریلڑے عشق خونی کئی کھونیاں سٹیاں گال میاں

بیوی نوں گوڈے توں اُتے، کُجھ توں اُتے ہک روپیے جتنا ٹھپالگا ہے۔ اوس اُبھڑ بھا کپڑے نوں ماریا ہتھ۔ حاجن نوں اوس پھدھن دی کوشش کیتی۔ اوہ جی نکل گئی۔ مونہہ تے، اکھیں توں صابن شابن کڈھدیاں نوکراں توں اوہ اگانہہ نکل گئی۔ایہہ تاں بھیت پائن آئی ہا۔گل تاں مُک گئی۔خبرے کیہڑی گل دی، قصہ کہانی میرے نال ہُن کیہ ورتیسی؟

جا کے محمد خان پٹھان اوہ وی دتا تے مُندرنا وی۔ کُجھ توں اُتلے سنھے روپیے جتنا ٹھپا ہئی سجے پاسے۔ ایہہ پکی نشانی ہئی۔ لے کے محمد خان پٹھان دلی۔ اٹھویں دیہاڑے کچہری لگی اکبر جلال دین بادشاہ دی۔ اگے احمد خان کول بیٹھا ہے۔ محمد خان پٹھان بول کے اوہ مُندرنا تلی تے رکھیا۔ آکھیا،''احمد خان بھٹی ایہہ سیہان مُندرنا کیہندا ہے؟'' بھٹی آکھیا،''میرا ہے۔'' اوس آکھیا،''ایہہ چادر الحمد توں لے کے والناس تائیں قرآن مجید لکھیا ہے۔ ایہہ کیہندی ہے؟'' اوس آکھیا،''میری ہے۔'' اوس آکھیا،''سجے پٹ، کُجھ توں اُتے روپیے جتنا ٹھپا۔'' اوس ایلے بھٹی کُرسی چھڈ دتی۔ مُٹھیں مِیٹ کے زمین دے اُتے بہہ گیا۔ آکھیا،''اکبر جلال دین بادشاہ! جلاد سدو۔ میرے دوویں بازو قلم کر کے دلی دے دروازے اُتے ٹنگ دیئو۔ میں کُوڑا تے ایہہ سچا ہو گیا۔'' بادشاہ آکھیا،''اٹھ دیہاڑے اگے گزر گئن احمد خان تے اٹھ دیہاڑے نی میرے تے اپنی واہ لا لے۔ جو کُجھ لگدا ہئی''۔

بھٹی جناب گھوڑے دے اُتے اسوار ہو گیا۔ بھٹنیر دے وچ آیا۔ سوتا ڈھلدا پیا ہے۔ گھوڑا کُھر لی دے اُتے آبدھا۔ اگاڑی پچھاڑی لا کے سجا بازو پھدھ کے آکھیا:

امب جوں لایا ہا میں چھاویں بہساں
پھل جو لگسی میں کھوہ کے کھاساں
ہار قسمت دی انج روایا ہے
کدن سجن کول آ رل کے بہساں

نوکراں پچھیا،''کون؟'' آکھیا،''میں احمو بھٹی۔'' اوہناں آکھیا،''توں احمد خان ہیں۔'' اوس آکھیا،''پتہ نہیں میں احمو وی رہنا ہے یا نہیں۔'' اوہناں آکھیا،''پتہ نہیں جی مُڑ کیہ رنگ ہے تیرا؟'' اوس اپلے آکھیا،''گل میری سُن لیئو۔ ست پیڑھیاں کھا دھا نیں اج میرے نال وعدہ کرو۔ دینہہ کسے بندے نوں ایہہ گل نہیں دسنی کہ احمد خان بھٹی بھٹنیر وچ آیا ہے۔'' اوہناں آکھیا،''جی ٹھیک ہے۔'' جندرا باری دا لاہیا۔ اگے بیوی اوسے پلنگھ دے اُتے۔ ہسی تائیں رضائی ہے۔ شمعدان دی، رانی دے چہرے دی لاٹ ہک۔ تلوار میان چوں کڈھی۔ آکھیا ماراں تلوار سر لاہ چھڈاں۔ آکھیا، پتہ نہیں ایہہ گُناہی ہے یا نہیں۔ تلوار میان اچ گھتی چاقو جیب اچوں کڈھیا۔ آکھیا نک وڈھ دیواں۔ آکھیا، دل اچ دلیل آئی۔ بندے آکھسن اوہ ویکھو نا نک وڈھی دے گھر آلا پیا امدا ہے۔ مُونہہ دے اُتے لائی ہے کالک۔ بھٹی نکلیا ہے۔ گھوڑے دے اُتے ہویا ہے اسوار۔ دن دی ٹکی نکلدیاں دلی جہانا باد دے وچ آ گیا ہے۔

بیوی تہجت دے ٹائم اُٹھی۔ سرہاندی آلے پاسے بندے جیڈا شیشہ۔ آکھیا گرکی اج تائیں میرے مُونہہ تے کالک نہیں آئی ایہہ کتھوں لگ گئی۔ اوس نوکراں نوں گل کیتی۔ ''اے نوکر۔'' اکھے،''جی۔'' ''گل کرو۔ راتیں گھر ٹر گئے ہاؤ۔ سیں گئے ہاؤ۔ کون اندر وڑیا ہے؟'' اوہناں آکھیا،''بیوی گل چھڈ۔ اسیں جاگ کے پہرا پے دینے ہائیں۔ کسے دی جرات ہے اندر وڑن دی۔'' اوس اپلے نوکر نوں آکھیا،''جلاد سد۔ ایہناں چواہاں دے سر لاہ لے۔ ایہہ گل سچی نہیں پے دسیندے۔'' اوس اپلے ہک بولیا۔ اوس آکھیا،''میاں ہے کول کوئی نہیں۔ ایہہ ہے بیوی۔ ایس سر لہا چھڈنا ہے۔ تُسیں گل دس چھڈو۔'' اوہناں آکھیا،''میاں احمد خان آیا ہا۔'' اوس آکھیا،''کچہری دے وچ میری صفت کر بیٹھا ہے۔ مونہہ مُکالا میرا کالا ہے۔ ہُن پتہ مینوں کوئی نہیں۔ ایہہ کیہڑی گل بنی ہے؟'' اوہدے بعد

بیوی روٹی نہیں کھادھی صرف پانی تے بندگی خدا دی ہے۔ اوس مرداواں ویس کیتا۔ گھوڑی تے کاٹھی پوائی۔ گھوڑی اُتے سوار ہو گئی۔ ''اے نوکر۔'' ''جی۔'' ''لکھ کے دتی جاندی ہاں۔ جے آ گیو سے تاں ساڈی۔ نہ آئے تاں ہر شے تیری پر پتہ نہ لگے ہئی بیوی گھر ہے یا نہیں''۔

گھوڑی کڈھی ہے۔ گھوڑی سدھی دلی جہانا بادنوں کر۔ سجے موڈھے نال قرآن مجید۔ کھبے موڈے نال ڈھال تلوار۔ پانی آلی گوہنی ہتھے دے نال۔ گھوڑی سدھی دلی جہانا بادنوں۔ پچھد یاں پچھاندیاں ہک جنگل گزریا۔ دوجے جنگل دے وچ ہک ٹاہلی ہے۔ ٹاہلی دی بڑی نِکھی چھاں۔ بیوی لتھی دن غروب ہو گیا۔ اوس جاہ دے اُتے گھوڑی چاں بدھی ہے۔ کاٹھی لاہی ہے۔ وضو کیتا ہے۔ مصلا عبادت دا وچھایا ہے۔ عبادت شروع کر دتی ہے۔ ادھی رات پئی ڈھلدی ہے۔ شیر رہندا ہا اوتھے۔ اوس ٹاہلی دے ہیٹھ آ کے سمدا ہا۔ اوہندا اوہ گھر ہا۔ شیر ماری ہے بھبٹ۔ اوس ایلے اوس آکھیا بھٹیانی نہ بن بھٹی بن۔ تلوار میان دے وچوں چھکی۔ شیر نے ماری ہے بھبٹ پنجاں پیراں نوں کر کے یاد، کلمہ نبیؐ دا پڑھ کے، بھٹیانی ماری ہے تلوار شیر دی سری ٹپ کے منے۔ اوس ایلے وضو کر کے، صبح دی نماز پڑھ کے، گھوڑی دے اُتے کاٹھی، پانی آلی گوہنی، قرآن مجید بغل دے نال۔ ڈھال تلوار کھبے پاسے۔ دلی جہانا باد دے وچ دہ وجے بھٹیانی آئی۔

کمرہ پچھیا گھوڑا بنھن نوں۔ اوہناں آکھیا، ''بادشاہ سلامت! کمرہ ہے۔ کُھر لی۔ اگاڑی پچھاڑی۔ جناب کمرہ بڑا سوہنا۔'' اوس ایلے اوس آکھیا، ''جی ایہہ کرایہ۔'' آ کے گھوڑا بدھا۔ اوس آکھیا ہُن بھونہہ دانہ لے آواں۔ نویں گل جیہڑی ہے نا اوہ ہر مقام تے چھڑی ہوندی ہے۔ اگے جناب چار بندے بیٹھن۔ اوہناں آکھیا، ''ایہہ بندہ بڑا سوہنا ہے۔'' کسے آکھیا، ''چھڈو پرانہہ۔ احمد خان بھٹی دا کل دینہہ بازو قلم ہو جاونا ہے۔ اٹھواں دیہاڑا ہے۔'' اوس ایلے ہک بولیا: اُنگل نہ کھڑی کردا اوہدی بیوی چ جوں اتنیاں صفتاں ناہیاں۔ تریجھے آکھیا، ''پتہ نہیں رنگ کیہ ہو جاونا ہے۔'' چوتھے آکھیا، ''پتہ نہیں محمد خان دے بازو قلم ہو جان۔ ایہہ اللہ نوں پتہ ہے کہ احمد خان سچا وی ہو جائے۔'' ایہہ گل بیوی سُن لئی۔ دوجی ہٹی تے وی ایہا گل پئی ہوندی ہائی۔ بھونہہ دانہ لیا آ کے گھوڑی دے اگے

پایا۔ راتیں سُتی ۔ دن صبح ٹائم اُٹھی۔ ہک ننھا بچہ سدیوس۔ ''ارے لڑکا! ایہہ روپیے دس تینوں انعام۔ جیس ایلے اکبر جلال دین بادشاہ تخت دے اُتے آجاسی مینوں دسنا ہے۔'' ننھا ٹُر گیا۔ اکبر جلال دین بادشاہ تخت دے اُتے آ بیٹھا۔ اوس آکھیا، ''بادشاہ سلامت! اکبر جلال دین بادشاہ تخت دے اُتے آ گیا ہے''۔

اوس ایلے جی قوال بنی ہے۔ آ کے کچہری وچ السلاما لیکم۔ ''اکبر جلال دین بادشاہ میں سنیا ہے توں بڑا شاعر ہیں۔ بڑا سخی ہیں۔ بڑا باانصاف ہیں تے میں کسے ملک دے بادشاہ دا کلاوَت ہاں تے جے اجازت ہووے تاں میں تھوڑی جیہی قوالی کر لواں۔'' جیس ایلے اوس قوالی شروع کیتی ہے تاں بادشاہ دیاں لتاں لگ گئیاں۔ پکھو اُڈ دے کھلو گئے۔ اوس ایلے جناب بارھاں دا ٹائم ہو گیا۔ محمد خان پٹھان بول کے آکھیا'' بادشاہ سلامت!'' ''جی۔'' ''دن بارھاں تے آ گیا ہے۔ احمد خان بھٹی دے بازو قلم کر کے دلی دے دروازے تے ٹنگے جان۔'' اوس آکھیا، ''محمد خان! ایہہ حضور دی قوالی پیا پڑھدا ہے۔ جناب محمد مصطفیؐ دا ناں پیا لیندا ہے۔ قیامت نوں اللہ سارے گُناہ بخشے گا پر ایہہ نہ بخشے گا کہ میرا ناں تے میرے حبیبؐ دا ناں لیندا ہے۔ توں بھلکے کر لئیں۔'' ٹائم ختم ہو گیا۔ بیوی گھر ٹر گئی۔

صبح دا ٹائم دس روپے پھیر ننھے نوں دتے۔ اوس ایلے جناب جا کے حافظ قرآن بنی۔ ننھے دسیا اکبر جلال دین بادشاہ تخت تے آ گیا ہے۔ بیوی نے قرآن پڑھنا شروع کر دتا۔ محمد خان پٹھان آکھیا، ''اکبر جلال دین بادشاہ بارھاں دا ٹائم ہو گیا ہے۔ احمد خان بھٹی دے بازو قلم کر کے دلی دے دروازے تے ٹنگے جان۔'' اوس آکھیا، ''محمد خان! اوئے کوئی احمد خان تیری کڈھی ہوئی تاں نہیں۔ ایڈی کوڑ ہا تاں بھلکے کر لا۔'' دُوجا ٹائم وی ختم۔ اوس ایلے بیوی پُچھیا بادشاہ دی کسے بی بی نال وی محبت ہے۔ اوہناں آکھیا، ''چڑھدے پاسے کنجری ست بجے توں لے کے پنج بجے تائیں ٹائم کر دی ہے۔ جمعے دا دیہاڑا۔ نر چڑا نہیں پھٹک سکدا۔ کول فوج ہوندی ہے۔'' بیوی نے گلاّ، صافہ۔ بی بی نوں مرداواں ویس بڑا سوہنا لگدا ہے۔ جیس ایلے کنجری ڈٹھا۔ اوس بُڈھے جلال دین دی سیج وچھائی۔ کئیں گوشت ووشت، قورمے، فرنیاں، کھانے جناب کنجری لا چھڈے۔ اوس

آکھیا،''کھانیاں دی بڑی لوڑ ہے، پر میں ہک گل کرنی ہے۔ جیہڑا ٹائم دینہہ تیرا ہے۔ اوہ توں مینوں دے۔ جیہڑا انعام ڈھیوے اوہ تیرا۔'' ''ہائیں۔'' اوس آکھیا،''انعام ڈھیوے اوہ تیرا۔ ٹائم توں مینوں دیونا ہے۔'' اوس آکھیا،''مُڑ میرے نال نکاح کرسیں؟''بیوی ہسی۔ اوس آکھیا،''ہا۔ میں کردیاں گا۔ کراں گا تیرے نال نکاح۔'' ٹائم دے دتا۔

بھنڈ ٹُر گئے۔ ڈھولکاں وگ گئیاں۔ کنجری دی بھین آئی ہے جیس مُزرا کرنا ہے۔ تخت بادشاہی لگا۔ اوہ دُنیا تماش گیر بھی اج احمد خان بھٹی دے بازو قلم ہو کے دلی دے دروازے تے ٹنگے جانے۔ جیس ایلے کچہری دے وچ آ گئی، ہُن دُنیا۔ دوکانداراں دوکاناں چھڈ دتیاں۔ جتھے جتھے بیوی لگھے دُنیا مگر۔

چھتی بھمبی ہے ٹاہلی ہیٹھ کنجری دا ڈیرا
جی کنجری پئی کردی ہے مُجرا

اوس ایلے محمد خان پٹھان بول کے آکھیا،''اکبر جلال دین بادشاہ! بارھاں دا ٹائم ہو گیا ہے۔ احمد خان بھٹی دے بازو قلم کر کے دلی دے دروازے تے ٹنگے جان۔'' اوس آکھیا، ''کھلو جا۔ مَٹھا رہو۔'' اوس ایلے بیوی بولی۔ اوس آکھیا،''اکبر جلال دین بادشاہ! میں سُنیا ہیں توں انصاف ہیں۔ توں بے انصاف ہیں۔ تیرے اچ غیرت کوئی نہیں۔ توں بے غیرت بادشاہ ہیں۔'' اوس آکھیا،''اللہ دیا بندیا! میں بولیا وی تیرے نال نہیں تے ایہہ گل کیہ ہے؟'' اوس آکھیا،''میرا چور تیری ایس کچہری اچ ہے۔ ترائے دیہاڑے ہو گئن مینوں آوندیاں تے توں ایہہ نہیں پچھیا کہ کیہڑے مطلب نوں اللہ دیا بندیا آونا ہیں۔ میرا چور تیری ایس کچہری دے وچ بیٹھا ہے۔ اوہندے کولوں مینوں چوری لے دے۔'' اوس آکھیا،''کیہڑا تیرا چور؟'' اوس آکھیا،''محمد خان پٹھان۔'' محمد خان پٹھان بولیا۔ اوس آکھیا، ''بادشاہ سلامت! مینوں اللہ تے اللہ دے نبیؐ دی قسم ہے میں ایہندی شکل توں وی نہیں واقف۔ میں ایہندے ناں توں ای نہیں واقف۔ مینوں ایہندے پنڈ دا ای نہیں پتہ۔'' اوس آکھیا،''بادشاہ سلامت! ایہہ گل لکھ۔'' اوس آکھیا،''بادشاہ سلامت! میں ہُن ایہندے بوجھے چوں کڈھینی ہے ہر شے۔'' اوس آکھیا،''بادشاہ سلامت! ایہہ بندہ گوڑ پیا ماردا ہے مینوں ایہندے گھر دا ہی نہیں پتہ۔'' اوس ایلے اوس آکھیا،''اوہ مُندر نا تے چادر۔ الحمد

کولوں والناس تائیں قرآن مجید لکھیا ہویا ہے۔ اوہ کِدوں لئی ہے؟'' اوس ایلے محمد خان پٹھان دے فرشتے وی چھڈ گئے۔ اوس ایلے اکبر جلال دین بادشاہ بولیا۔ اوس جلاداں نوں سدیا۔ ''محمد خان پٹھان دے بازو قلم کر کے دلی دے دروازے تے ٹنگے جان۔'' اوس آکھیا، ''نہیں بادشاہ سلامت! میں اوس احمد خان بھٹی دے گھروں بھٹیانی آں۔ میرا جتنے تائیں خاوند نہ آوے ایہندے بازو قلم نہ کیتے جاون۔'' دو بندے گئے۔ دو بندیاں دے موڈھیاں تے ہتھ رکھ کے بھٹی سجے پاسے کُرسی، آ کے اکبر جلال دین بادشاہ دے کول بیٹھا۔ اکبر جلال دین آکھیا، ''میاں صاحب! ساہمنے ویکھو۔'' اوس ایلے بیوی بولی:

لوک گلاں کریندے رہندن
سو سو شرطاں لگیندے رہندن
گل جوں کائی نہیں توں نہ جھڑکیں
تے باز جھاٹاں مریندے رہندن

اوس ایلے جناب محمد خان پٹھان دے بازو قلم کر کے دلی دے دروازے تے ٹنگے گئے۔

اوس ایلے احمد خان بھٹی نوں اوس آکھیا، ''آہُن گھر چلیے۔'' اوس آکھیا، ''نہیں جتھے شرط لگی ہے۔ ساری رات کریں بندگی۔ تہجت پڑھ کے، صبح دی نماز پڑھ کے، قرآن دی منزل کر کے، پڑھ کے کلمہ نبیؐ دا، بھریں پانی دی کرولی، ایہہ درخت ہرا ہو جاوے تاں میں جانا ہے۔'' اوس آکھیا، ''بھٹیا! ایہہ ازموده لے لئے۔'' ساری رات بندگی کیتی۔ تہجت پڑھیا۔ صبح دی نماز پڑھی۔ پڑھ کے قرآن دی منزل کیتی۔ پڑھ کے کلمہ نبیؐ دا بھری پانی دی کرولی۔ ماریا چھٹا درخت ہرا ہو گیا۔ اوس ایلے اکبر جلال دین بادشاہ آکھیا، ''احمد خان بھٹی! ایہہ تخت وی تیرا تے تاج۔'' اوس ایلے بیوی بولی: ساڑاں تیرے تخت نوں تخت ساڈا گھر ہے۔ دوویں گھوڑیاں تے چڑھ کے اوہ جی بھٹنیر بیٹھن تے اسیں ایہہ بیٹھے ہاں۔

سعد اللہ خاں چنیوٹی

ایہہ قصبہ جیہڑا چنیوٹ ہے، ایہدا پہلا ناں چندن وٹ ہے– چندن ہِک رانی ہوئی ہے تے وٹ سنسکرت وِچ دھولر نُوں سدیندن۔ چندن وٹ یعنی رانی چندن دا دھولر۔ ایہہ چنیوٹ پرانا قصبہ ہے۔ شاہ جہاں بادشاہ دا وقت ہے۔ بادشاہ دلی توں چڑھیا ہے بھئی میں سارے پنجاب تے پِھرنا ہے۔ چنیوٹ آیا ہے۔ مخلوق اکٹھی ہے۔ بادشاہ جُوں آیا ہے۔ صبح دا وقت ہے، بادشاہ بازار دے وِچ وگیا آوندا ہے۔ لڑکا ہِک بیٹھا ہے، بڑا نھاتا دھوتا ہویا، خوبصورت جیہا۔ سُتھرا جیہا۔ اوس آ کے آکھیا ہے بادشاہ نُوں، ''السلام علیکم۔'' بادشاہ نُوں اوس دا سلام دا دیونا بڑا پیارا لگا ہے۔ پیار دِتا ہے بادشاہ۔ پُچھیا ہے بادشاہ: لڑکا کون ہے؟ اوہناں آکھیا، ''جی، ایہہ ٹھیم ہے تے ناں ایہدا سعد اللہ خاں ہے۔ سلطان دا پُتر ہے۔'' پیو اوہدا کول کھلا ہا۔ اوس سلام دے کے آکھیا ہے، ''جی میرا بچہ ہے۔'' بادشاہ شکل صورت اوہدی ویکھ کے آکھیا ہے، ''میں تینوں ہِک گل دساں۔'' سلطان آکھیا، ''جی آ۔'' اکھے، ''دماغ ہِک بند صندوق ہے۔ ایس نُوں جب تک علم دی کُنجی نہ لگے کُھلدا نہیں۔ قدرت بڑے بڑے دماغ پیدا کیتے مگر اوہناں دماغاں نُوں اگوں علم دا سامان نہ مِلیا تے اوہ کُھلے نہ۔ جے کدی ایہہ بچہ مینوں دے دیویں میں ایہنوں دلی لے جا کے پڑھائیں۔ ایہہ اپنا ناں کڈھسی وِچ دُنیا دے۔'' اوس آکھیا، ''لے جا۔'' بادشاہ ایس سعداللہ خاں نُوں لے کے دِلی چلا گیا۔

چار پُتر ہین بادشاہ شاہ جہاں دے۔ شاہ دارا، شاہ اورنگ زیب، شاہ مراد، شاہ شجاع۔ ایہناں چواہاں کان بادشاہ ایران دا استاد منگوایا ہویا ہا، جیہڑا ایہناں چاراں نُوں

پڑھیندا ہا۔ بادشاہ آ کھیا ہے، ''استاد جی! ایہہ پنجواں بچہ وی میرا سمجھیائے۔ ایہنوں وی پڑھاوَ'' قدرت خدا دی ہے ہوشیار بچے نال اُستاد نُوں محبت ہوندی ہے۔ کُند ذہن ہووے جیہڑا، بھاویں بادشاہ دا پُتر کیوں نہ ہووے، اُستاد دی کاوڑ نہیں لہندی۔ اوہ اُستاد دے اندر دا ساڑا ہوندا ہے نمانا۔ جیس ویلے پڑھن لگ پین، اوہ دیہاڑیاں دے بعد بادشاہ دے پُتراں دا مانیٹر بن گیا ہے۔ ایہہ اوہناں نُوں سبق دیوے۔

ایہدا طالب علمی دا وقت ہے۔ غزنی دے بادشاہ خط چاں لکھیا ہے دلی دے بادشاہ نُوں کہ توں شاہ ہند سدوا، شاہ جہاں تاں توں ہے نہیں۔ ایڈا بادشاہ ہو کے کیڈا جھوٹھا ناں ہے تیرا۔ کوئی ساری دنیا دا بادشاہ ہیں توں۔ بادشاہ کول ایہہ خط پہنچیا ہے، دنگ رہ گیا ہے بادشاہ۔ درباریئے سبھ اکٹھے کیتن۔ دربار سارے دے وِچ خط پھیریا گیا ہے کہ جواب دیوو۔ اوہناں آ کھیا، ''جی ناں دعا ہوندی ہے، جیہدا ناں شیر ہووے ضروری تاں نہیں اوہ شیر جتنا دلیر ہووے یاں شیر جتنی طاقت رکھدا ہووے۔ بس ایہہ دعا ہے۔'' بادشاہ آ کھیا، ''اتنا جواب کافی نہیں۔ اتنا تاں اوہ وی جاندا ہے۔'' ایہہ گل چلدی چلدی درس وِچ آ گئی۔ سعداللہ خاں آ کھیا، ''جواب تاں میں دیواں ہام پر مینوں بادشاہ کولوں شرم آوندی ہے۔ تُسیں شہزادیو اَپنا ناں لیو تاں میں لکھنا ہاں۔'' اوہناں آ کھیا، ''لکھ۔'' اوس آ کھیا، ''ابجد دے حساب نال جتنے عدد شاہ ہند دے ہن اتنے ہی شاہ جہاں دے ہن۔ ایس واسطے ہند دا بادشاہ شاہ جہاں سدوا سکدا ہے۔'' اوہناں گِنے تاں برابر۔ بادشاہ دے پیش ایہہ گل کیتی گئی۔ بادشاہ پُچھیا، ''جواب دِتا کاہیں ہے؟'' شہزادیاں آ کھیا، ''جی اساں۔'' اوس آ کھیا، ''گھر جمیاں دے دند پٹ کے نہیں گنیندے۔ انج ہوو ہا تاں مینوں وی پتہ ہووے ہا۔'' اوہناں آ کھیا، ''چنیوٹی لڑکا ہے اوس دسیا ہے۔'' بادشاہ آ کھیا، ''ہا، پہلے دیہاڑے لاء دی نظر میری اوس تے ہائی۔'' بادشاہ اوس نُوں بُلوا کے دربار وِچ شاہی کُرسی دا حقدار کیتا ہے۔ نواب سعداللہ خاں دا خطاب دِتا ہے۔ غزنی دے بادشاہ کول خط اپڑیا ہے تے اوس آ کھیا ہے، ''جے وزیر ہے تیرا تاں ٹھیک ہے نہیں تاں اوہراں بھیج، میں وزارت دینا ہاں۔'' ایہہ اجے ایہدے لڑکپن دا زمانہ ہے۔

دیہاڑیاں دے بعد ایران دے بادشاہ دا دل بنیا ہے کہ میں دِلی تے حملہ

کراں۔ وزیرنُوں بُلایا ئیس کہ میرا ایہہ دل ہے۔ کیوں؟

اول دِلی توراں، کر اپنی پائی
وت لئی چوہاناں، کُجھ مُد وسائی
وت لئی غوریاں، گھت تلوار کٹائی
وت پٹھاناں گھِدی، گھر چوتھے آئی
تد بابر کے چوغطیاں، انگ خوب لگائی
دِلی سدا نوّرنی، رت دھڑی لوائی
ہِک مرے دُوآ ہر دھرے، ہِت حُسن سوائی
ایہہ ماس کھاوے رج پُتراں، جیوں بکر قصائی
ایس لکھ کوہائیاں کھوہنیاں، ذرا مِہر نہ آئی
ایس دِلی توں شہزادیاں، کھاہ ہوندی آئی

دل میرا چاہندا ہے تخت دِلی دا ہووے، ملک ہند دا ہووے۔ وزیر اوس نُوں آکھیا ہے، ''پہلے اوہدے نال اپنی طاقت ماپو، جے طاقتوں ودھیک ہوویں تاں وت ہلّا بول۔ ایہہ تیمور لاء بادشاہ ہن۔ بادشاہی دے ایہہ وٹ جاندن۔ امیرت تے آون تاں امیر ایہناں جیہا کوئی نہیں۔ جے سپاہ گری تے آون تاں ایہناں جیہا سپاہی وی کوئی نہیں۔ سفر کرن تے آون تاں ایہناں جیہا پیادہ وی کوئی نہیں۔'' بادشاہ آکھیا، ''لڑائی دے سوا میں طاقت کیویں ماپاں؟'' اوس آکھیا، ''جی میں ماپ سکناں۔'' ''اوہ کیویں؟'' ''میں بوہڑ دے دودھ نال خط لکھناں۔ جیہا کاغذ چِٹا، جیہا دودھ چِٹا۔ جے علم نہیں نیں تاں پڑھ نہ سکسن۔ جیس کول علم نہیں اوس کول کجھ وی نہیں۔ اسیں حملہ کر دیسائیں۔ جے لین پڑھ تاں میں چار جوان لکھنن بھئی ایدے گھلو اساڈے نال مقابلہ کرن۔ اساں جلسہ رکھیا ہویا ہے۔ میں چار جوان اوہ لکھنن، جیہناں دے سر اُتے تخت کھلا ہے۔ جے ایتھے آ کے اسانوں ہرا جاون تاں حملے دا مطلب کوئی نہیں۔ جے اوہ ہر جاون تاں دھاوا کر دیسائیں۔'' اوس پچھیا، ''چار جوان کیہڑے لکھسیں؟'' اوس دسیا، ''ہِک میں لکھنا ہے پہلوان بھئی پتہ لگے ودھ توں ودھ طاقت جواناں وِچ کتنی ہے۔'' اودوں ہتھ پھادھویں ہتھیاراں نال لڑائی ہوندی

ہائی۔ ''دُوآ میں لکھنا ہے شطرنج باز۔'' اوس زمانے شطرنج دی سکھلائی ہائی، جنگی سکھلائی۔ جیہڑا شطرنج دا چنگا کھلاڑی ہووے ہا اوس نُوں جرنیل لایا جاندا ہا۔ ''اوہدے کولوں پتہ لگسی کہ فنون جنگ کتنا جاندن۔ تریئے نمبر تے میں لکھنا ہے تیر انداز بھئی ایہناں لوکاں دی شِست کتنی تھاہری ہوئی ہے۔ چوتھے نمبر تے میں لکھنا ہے چابک سوار بھیجو بھئی گھوڑے توں کم کتنا لے سکدن میدان جنگ وچ۔'' بادشاہ اپنے وزیر نُوں انعام دِتا ہے۔ خط بھیجیا ہند وِچ تے نال تحفے تحائف بھیجے۔

شاہ جہاں بادشاہ کول ایہہ آئن۔ اوہنوں اطلاع دِتی گئی ہے۔ ایران دے بادشاہ انج تحفے بھیجن ایہہ خط ہے اوہناں دا۔ اوس زمانے ریشم دے لفافے ہوندے ہان، جیہناں دے وِچ خط ہوندے ہان۔ بڑا خوش ہویا ہے بادشاہ بھئی دوستی کرُو ہے میرے نال۔ جیہڑے ویلے لفافے چوں خط کڈھیا ہے تاں خط تے نقطہ وی کوئی نہ۔ دربار سارے دے وِچ پھیریا گیا۔ اوہناں آکھیا، ''جی، مخول کیتا ہیس۔ خط لکھیا ہویا کوئی نہیں۔'' بادشاہ آکھیا، ''سعداللہ خاں نُوں بلائیو۔'' اوس خط تلی تے جھپ کے آکھیا ہے، ''کون آہدا ہے، خط نہیں لکھیا ہویا۔ کاغذ دے وجود نالوں وزن زیادہ ہے۔'' وزیر ایس نُوں آکھیا ہے، ''اساڈی بےعزتی کرن کان تو ہیں ایہہ گل کیتی ہے۔ پڑھ کے سُنا۔'' نوکر نُوں نواب سعداللہ خاں آکھیا ہے، ''جا اَک دِیاں لکڑیں لے آ۔'' اوس لیاندیَن۔ اگ لائی دُھواں اُٹھیا ہے۔ دُھوں دے اُتے کاغذ کھلا ہے۔ لکھیا ہویا دِسن لگ پیا- وت ہر کوئی پڑھن لگ پیا- بادشاہ بڑا خوش ہویا- ''ہلا-'' بادشاہ آکھیا، ''کیہ لکھیا ہے؟'' اوس آکھیا، ''جی، لکھیا ہے چار جوان بھیج، جیہڑے اوتھے جا کے اوہناں نُوں ہرائن نہیں تاں تخت دلی دا پیٹھ تلوار دے ہئی۔ حملہ کروہئی۔''

بادشاہ اوس ویلے تیر انداز بلائن۔ اوس آکھیا، ''ہلا، تہاڈے وچوں تیر اندازی وِچ کیہڑا سرسا ہے؟'' اوہناں آکھیا، ''جی اساڈے وِچ سعداللہ خاں جیہا تیر انداز کوئی نہیں۔'' ''سچ سعداللہ۔'' اکھے، ''جی ہاں۔'' ''ہلا ہِک تاں ایہہ ہو گیا۔'' شطرنج باز بلائے۔ اوہناں آکھیا، ''اساڈے وِچ وی ایس جیہا کوئی نہیں۔'' چابک سواراں آکھیا، ''اساڈے وِچ وی ایس جیہا کوئی نہیں۔'' بادشاہ آکھیا، ''جے پہلوانی جاننا ہیں تاں ہِکو گھل دیویئے۔''

اوس آ کھیا، ''جی ایہہ چیڑیاں ترکلیں آلیاں دا کم ہوندا ہے۔ میرا کم ایہہ نہیں۔ میتھوں ایہہ کم ہوندا ہی نہیں۔'' بادشاہ لکھ دِتا ہے کہ اسیں چارے جوان بھیج رہے ہاں، پر بادشاہ نُوں پہلوان لبھے کوئی نہ۔ ایران آلوں خط توں خط آوے۔ گھلو جی مُڑ۔ ایہہ تاں پتہ لگ گیا ہے بھئی خط پڑھی گیا ہے۔

کلول آئیاں ہن بیبیاں، مچھ چھوٹے پانی

بادشاہ بڑا حیران ہے۔ پریشان ہے۔ کیہ کراں؟ جے طاقت آلوں وی اساڈا پہلوان ہرے تاں وی اساڈے ملک دی بےعزتی ہے بھئی کمزور لوک ہن۔

اوس زمانے کوٹلہ فتح اللہ شاہ، شاہ جیونے، توں پروں کھلا ہے۔ سے سال ہو گئن دریا ڈھاہ لائی ہوئی ہا، میرا خیال ہے دریا بُرد ہوگیا ہے۔ کوٹلے فتح اللہ شاہ دے وِچ سید بخاری ہوئن دو بھائی۔ سید الیاس وڈا ہویا ہے تے سید عمر چھوٹا ہویا ہے۔ بڑے صاحب جائیداد ہوئن۔ اوس علاقے دا ٹکالے کے تاریندے ہان۔ ماں پیو مر گیونیں۔ سید عمر اُتے سید الیاس چھاں چاں کیتی۔ ایہنوں پتہ نہ لگے کہ میرا ماں پیو مر گیا ہے۔ دُکھ آوے، سُکھ آوے، اَپنے اُتے۔ بھرا نُوں اوس تلی دے چھالے آر رکھیا ہے۔ دوواں بھراواں نُوں ہِک ہِک مرض ہائی۔ سید الیاس سخی ہویا ہے تے سخی نُوں پتہ ہوندا ہے میرا گھر ایہہ کجھ ہے۔ اوہ اپنی روٹی وی دے چھوڑیندا ہے۔ تن دا کپڑا وی دے چھوڑیندا ہے۔ سید عمر نوں گھول دا شوق ہا۔ بس کھاونا تے پیونا تے کسرت تے ایہہ چیزاں۔ سید الیاس ٹکے تارن ٹُریا ہے۔ مُلک وِچ کال پیا ہویا ہے۔ غریباں نُوں پتہ لگا ہے کہ سید ٹکے تارن لہور پیا ویندا ہے۔ غریب ملن لگ پین بھئی بچے بھُکھے پئے مردن۔ سید دیون لگ پیا ہے لہور توں اوہراں ہائی کہ اوہناں گھوڑا وی لے لیا ہے۔ پیدل ٹُر کے گھر آوڑیا ہے۔ ''تار آیا ہیں؟'' ''ہاں تار آیاں۔''

ہرکارے بادشاہ دے آئن، بنھ کے سید نُوں دلی دربار وِچ جا پیش کیتا نیں۔ بادشاہ آ کھیا، ''اوہ ٹکے بھئی تیرے آل۔'' اوس آ کھیا، ''مُلک بھُکھا پیا مردا ہا۔ رعایا تئیاں دی ہا۔ میں سبھ کجھ غریباں چ ونڈ چھڈیا ہے۔ چمچہ خون دا جتھے آکھیں اوہ بھر کے تیتھوں قربان کر چھڈنا ہے۔'' بادشاہ ایس نُوں عمر قید سزا سُنا چھڈی ہے۔ اوس زمانے سیاسی

قیدیاں کان پنڈت خانے دی جیہل ہوندی ہا۔ اوہ زمین دوز ہوندی ہا۔ ایہہ پنڈت خانے دی جیہل وچ، جتھے وڈے نواباں دے، راجیاں، رانیاں دے لڑکے۔ داروغہ وِچ جیہل دے پھر دا آوندا ہے تے آہدا آوندا ہے،''بھیڑیو! ایڈے راٹھاں تے نواباں دے پُتر ہو کے قید جھلیندے پئے ہو، عمر قید۔'' اوس ویلے عمر قید تا زندگی ہوندی ہا۔''کوئی ملک دی عزت رکھو ہا چاں۔ ایران دے پہلوان نال گُھلو ہا چاں۔'' سید الیاس اگے بھرا دے دُکھ نُوں روندا بیٹھا ہے کہ غریب بالکل انجان، نہ اوس نُوں مالا تارن دا پتہ ہے۔ نہ اوس نُوں واہیاں کراون دا پتہ ہے۔ نہ سانگیاں دا پتہ ہے۔

ب : باغ دے وِچ کھلوتڑی نُوں، پھُل چُندی نُوں، کئیں چور پئے نی
اگے ہِک قضیئے نُوں روندی ساں، اُتوں لکھاں قضیئے ہور پئے نی
نپ سُوئی دی سار نہ جاندی ساں، مینوں لکھنے تیتر تے مور پئے نی
علی حیدرا وے ساتھوں سوئی چنگے، جیہڑے کل جمے اج گور پئے نی

ایہہ روندا بیٹھا ہے بھرا دے وچھوڑے وچ۔ اوس ویلے سید الیاس ہرکارے نُوں آکھیا ہے،''ایتھے میرا بھرا سید عمر ہوندا تاں ایران دا پہلوان نہ بلائے ہا، پر ایہہ راجے رانے تاں نہ ہوئے، رناں ہوئیاں۔'' داروغے جا کے بادشاہ نُوں گل کیتی ہے، جیہڑا جھنگ دا نواب سید آیا ہویا ہے، اَیہہ اوس گل کیتی ہے۔ بادشاہ سید نُوں بلوایا۔ بادشاہ آکھیا،''ٹکے ماف۔ قید رہا۔ ہٹ حوالے۔ نوکر نوکریں مکان ہر شے تیری۔ بھرا نُوں بُلا۔ میں خوش ہو گیا ہاں کہ تینوں مُلک دی غیرت آئی ہے۔'' شُتر سوار دوڑایا ہیس۔ بھرا آل خط لکھیا ہیس۔

بکرا خوراک ہا سید عمر دی۔ بھُن بھُن کے نوکریں اگے رکھیا ہے۔ پہلا لقمہ ہی سید اٹھایا ہے باہروں نوکر بھج کے وڑ پئی ہے۔ اوس آکھیا،''دِلی دا شُتر سوار ڈیرے تے لتھا کھلا ہے تے تہانوں بولیندا ہے۔'' سید دے ہتھ چوں لقمہ ڈھے گیا ہے۔ بھرا میرا مر گیا ہے۔ زندگی وِچ تاں نہ اوہ چھُٹ سکدا ہا، نہ اوہ مِل سکدا ہا۔

اگے سرجا بیٹھا ہے بیٹھکے، ہس ہس تکیے لا
اوہنوں کسے ونج آکھیا، ٹُریا جاندا ہی خان بھرا
اوہدا نشہ اٹھارھاں سال دا، جھبدے ترٹ گیا

دورا مار مُڈاٹھ تے، دتوس بھن گنوا
جیہڑا چاہیں پوست گھوٹیا ، دتوس خاک ملا
پنج پتر راء وِچھل دے، اگے تریئیں نُوں ملی قضا
تینوں واسطہ گھتنا رب دا، مرزیا جوڑی بھنگ نہ پا

لقمہ ڈھے گیا ہے۔ ہنجوں فرفر۔ ڈیرے تے آیا ہے تے دوروں ہی بلایا ہے، ''شُتر سوار! سید الیاس فوت ہو گیا ہے؟'' اوس آکھیا، ''واہ بھئی واہ، میں مبھارک لے کے آیا کھلا ہاں۔ ٹکے ماف۔ قید رہا۔ ہٹ حوالے تے تینوں پہلوان ایران دے کان بلایا گیاہے۔'' سید سجدے وِچ ڈھٹھا ہے واہ میرے اللہ۔

سمندر وچ پہاڑاں وچ بیاباناں اُجاڑاں وچ
پُکارے کوئی کسے ویلے مصیبت ہر مٹیندا ہے

مولا ایہہ وقت وی آونا ہا۔ اساں بھراواں زندگی وِچ وی ملنا ہا۔ چڑھ بیٹھے۔ لہوری دروازے دِلی دے وِچ اپڑن تاں تکیا ہے کہ بھرا، بھرا دا انتظار کر رہیا ہے۔

م : مُدت گزری راہ تکدیاں نُوں، اجے تیک نہیں یار دلدار آیا
جیہناں بیلیاں دے نِکھڑ جان بیلی، اوہناں کدی نہیں چین قرار آیا
سڑے باغ کدی نہ ہرے ہوندے، بھاویں جیڈا وقت بہار آیا
گھر بیٹھڑی نُوں کوئی آن آکھے، علی حیدرا اوہ تیڈا یار آیا

بھراواں تکیا ہے ہِک دوئے نُوں، مِلن۔ جدائی دے داغ ہنجواں دھوتن۔ مکان تے آ گئن تے ساری رات۔

ا : اج دی رات سہاگ والی، بھلکے پتہ نہیں کیہڑا رنگ ہو سی
کتھے توں ہوسیں کتھے میں ہو ساں، کتھے شمع تے کتھے پتنگ ہو سی
کائی گل دسو جیہڑی یاد رکھاں، جدوں تساں باجھوں دل تنگ ہو سی
تیرے باجھ پیاریا جانیا وے، میرا کیہڑا بھلیرڑا سنگ ہو سی

ساری رات ایہناں سمجھی ہے، جیویں سہاگ دی ہے۔ فجر نھا دھو کے، لباس تبدیل کر کے، بادشاہ دے دربار وِچ سلام کیتا نیں۔ آہدن: جیس ویلے سید وڑیا ہے سید عمر،

مخلوق دنگ ہوئی ہے۔ معلوم ہوندا ہے جوان دے بازو فولاد دے بنے ہوئن۔ بڑا خوبصورت ہے۔ قدآور ہے۔ جوان ہے پورا۔ بادشاہ مسکرا کے آکھیا ہے، ''سید الیاس! تیرا بھرا ڈِٹھیاں دل خوش ہو گیا ہے۔ واقعی جوان ہے۔ دیو بھرے رستم ہند نال ایہدا گھول ہوسی۔ اوہنوں ڈھاہ لوے تاں مُڑ پاس ہے وت ایران جاوے۔'' سید عمر کُرسی توں اُٹھیا ہے تے اوس آکھیا،'' شہنشاہ سلامت! بھرا وڈا ہے۔ میرے پیو دی تھاہر ہے، پر میرے کسب دا ایہنوں پتہ کوئی نہیں۔ ترائے سوسٹھ ونگ کُشتی دا ہے، جیہدا میں ماہر آں۔ مینوں تساں بلایا ہے ایران دے پہلوان کان۔ پہلوان ایران دا مینوں ڈھاہ جاوے تاں موت سزا لے لیساں۔ گولی وگا چھوڑیائے۔ ہند دے پہلوان نال میں نہ گُھلساں۔'' بادشاہ آکھیا، ''نہیں، میں ازمائے بناں تینوں کیویں گھلاں۔ تینوں گھول کرنی پوسی، کیوں جوں میں حکم دے چھڈیا ہے۔'' سید آکھیا،'' تیرا حکم کوئی خدا رسول دا حکم ہے؟ بندہ ای ہیں۔ میں نہ گُھلساں۔'' بادشاہ آکھیا،''سید الیاس ہک جانگلی جیہا آن کے دربار نُوں گھتیا ہئی، جیس نُوں شاہی آداب دا علم ہی نہیں بھئی بادشاہ نال گل کیویں کریندی ہے۔ ایہنوں رات نُوں سمجھا، دیو بھرے جے ایہہ انکار کریسی تاں میں ایہنوں حکم عدولی دے وِچ موت سزا کر چھوڑیساں۔''

سید الیاس بھرا نوں لے کے ٹُر پیا ہے۔ اوہنوں یقین ہے ہُن لہندیوں اُبھر جاوے ایس گھول کائی نہیں کرنی۔ بادشاہ حکم دے چکا ہے کہ ایہنوں موت سزا ہے۔ میں چھُٹم پر بھرا دے کے چھُٹم۔ ایہہ مری گیا ہے۔ رات نوں جیہڑے ویلے کھانا تیار ہویا ہے، سید عمر، سید الیاس نُوں آکھیا ہے،''آ کھانا کھاویئے۔'' اوس آکھیا،''راتیں ایس ویلے میں تیری لاش دفنیند یاں کھلیاں ہوونا ہے۔ مینوں کیہڑے کھانے یاد ہن۔'' سید عمر ہسیا تے اوس آکھیا،''قید وِچ رہ رہ کے شاید ایمان تیرا کمزور ہو گیا ہے۔ موت حیاتی دی وارث اوہ پاک ذات ہے، جیس پیدا کیتا ہے انسان نُوں۔ ایہہ آپ نمانا موت اگے بے وس ہے۔ بادشاہ موت چاں آکھے مُڑ مر جاویندا ہے۔ اگا نہہ آ، کھانا کھا۔'' اوس آکھیا،''بیڑا ٹھِل جاوی مدت دے بعد ملیا سے۔ میں تینوں عرض کریناں گُھل چاں۔'' اوس آکھیا،''عرض نہیں، ہوندا تاں تیرا حکم ہے۔ ایہہ گل دس بادشاہ نوں پتہ کوئی نہیں، جیس جوان میرے مقابلے تے آونا

ہے، اوس مر جاونا ہے۔ توں کیہ چاہنائیں میں تینوں راضی کرن کان دوزخ وِچ جاواں۔ بھئی ہِک ناحق بندہ ماراں۔ تیرے حُکم کان۔'' اوس آ کھیا،''ایران آلے تیرا تھڈا لتاڑیا ہویا ہے۔ اوہ مریندا ہیں۔ ایہہ نیہوں مریندا۔ آپ موت سزا ہونا ہیں۔'' اوس آ کھیا،''بھائی جان! دفاع اسلام وِچ جائز ہے۔ جے میں اوہ نہ ڈھاہیں تاں ہند تے حملہ ہو جاسی۔ کئی جاناں ضائع ہو جاسن۔ جے ہِکو سُور مریوے تاں ملک بچ جاسی۔'' اوس ویلے سید الیاس اُٹھیا ہے تے بھرا نُوں ہاں نال چاں لایا ہے تے آ کھیا ہیس،''خدا راکھا ہوسیا۔ پر ہِک گل کر۔ تینوں عادت ہے پچھلی راتیں پہر سوا پہر رات دا لے کے عبادت جا کرینائیں دریا تے۔ دریا جمنا ایہہ لگھدا پیا ہے نالوں دلی دے۔ ایتھے شیر مرانُو ہے۔ آدم خور ہے، جیہڑا شیر انسان دے گوشت تے ہِل جاوے اوہ ہور گوشت پسند نہیں کریندا۔ بڑے نقصان کریندا کھلا ہے۔ بادشاہ بڑے انعام کڈھے ہوئن۔ اوہدے گل پوندا کوئی نہیں۔ ماہی گیر اوتھے مچھیاں نپن نہیں ویندے۔ راج گھاٹ دے پتن ہٹا لے ہن، شیر دے ڈر توں۔ دریا تے نہ جاویں کسے وہندے سر تے عبادت کریں۔ شینہہ دے ہتھوں مریوں تاں میرے ہتھیں لاش ای نہیں آونی۔ توڑا بادشاہ مریسی ہا تاں کفن دفن جنازے کجھ کر بہساں۔'' اکھے،''چلو نہ ویساں۔'' سیں پے دوویں بھرا۔

پچھلی رات دا وقت ہے۔ اپنی عادت مطابق سید اُٹھیا ہے۔ اوس فقیری لباس پہنیا ہے۔ اوس زمانے کوئی قلندری طریقہ لگا آیا ہے پیراں تے ہتھاں نُوں زنجیر مار کے دربار الٰہی وِچ پیش ہوونا۔ مطلب کیہ کہ جیویں قیامت نُوں میں مُلزم ہو کے کھلا ہاں۔ جیہڑا نماز وِچ بانہاں بنھنیاں ہن، ایہہ وی ملزم دا طریقہ ہے۔ سید کڑ زنجیر چالین۔ تلوار ڈھال چالئی ہے تے ٹُر پیا ہے۔ ہِک وہندے سَر اُتے آیا ہے، کُھوہ تے۔ جھنگار تے لذت نیہوں آئی۔ تلاں تے آیا ہے تاں بدبو آئی ہیس۔ آکھیوس، بلے دے ڈر توں میں خدا دی عبادت توں کنڈ کیتی وتا ہاں تے خدا دا وعدہ ہے زمین اسمان دی ہر شے دی حفاظت کرینا ہاں تے میری حفاظت نہیں کر سگدا۔ سِدھا لگا گیا ہے دریا دے اُتے جا نھاتا دھوتا ہے۔ وضو کیتے ہیس۔ پیراں نُوں بیڑی لائی ہیس۔ ہتھاں نُوں ہتھکڑیاں لائین کعبے آل مونہہ کیتا ہیس۔ روندا کھلا ہے اپنے گناہواں نُوں یاد کر کے۔ اتنے نُوں شیر گجیا ہے۔ اللہ

تعالیٰ آہدائے: اپنے ہتھاں نال اپنی موت نہ سہیڑو۔ ایہہ موت حرام ہے۔ سید کڑ سٹنے شروع کر دِتے۔ شیر بُکدا آوندا ہے۔ دھرکیں لہندا آوندا ہے۔ تلوار آل شیر نہیں پریتون دِتا۔ کڑ تاں اوس سٹ لے پر شیر نیڑے آ گیا۔ شیر بُک ماری ہے۔ گجیا ہے۔ ایس نعرہ تکبیر دا ماریا ہے دو شیراں دا مقابلہ ہے۔ ایدے نعرے دی دھروان آوندی ہے، اودے گج دی دھروان آوندی ہے۔ شیر دے کوئی مقابلے تے آوے تاں اوہ کھلا ہو جاندا ہے۔ شیر کھلا ہو گیا۔ ایہہ کُشتی دے وَنگ جاندا ہا۔ ہُن کُشتی شیر تے ایس دی ہے۔ شیر ہتھ ماریا۔ ایس آوندا ہتھ پنجے کولوں نپیا ہے، نہوّاں توں بچن کان۔ دُوآ پنجہ مارن لگا ہے تے شیر دا اوہ وی نپ کے، شیر دے ہیٹھ وڑ کے دھوبی چھٹ ماریا ہے۔ جیویں دھوبی کپڑا چھٹیندا ہے۔ ایڈی پٹخ آئی ہے اوس نُوں شیر دا اَنج اَنج بول گیا ہے تے شیر بے ہوش ہو گیا ہے۔ ایس شیر دے ہتھ پیر چاں کڑے، اوہناں زنجیراں نال۔ تسبیحاں جیہڑیاں رہندیاں ہان اوہ پوریاں کیتیاں تے شہر نُوں چا کے لے آندا۔ بادشاہ دی کچہری اگے سٹ کے ایس بھرا نُوں جا جگایا ہے۔ صبح دی اذان ہوندی پئی ہا۔

منزلاں ایہہ پڑھدے بیٹھن کہ اُتوں ایلچی بادشاہ دا آیا ہے۔ ایلچی بادشاہ دے آ کھیا ہے، ''بادشاہ یاد فرما رہیا ہے۔'' سید الیاس آ کھیا، ''یار اجے تیک دنگل دا وقت ہی نہیں ہویا۔'' اوس آ کھیا، ''دنگل بادشاہ نُوں بھُل گئن۔ شیر مرانو ہے زنجیراں نال کڑیا ہویا ہے۔ بادشاہ دے تخت دے ہیٹھ وڑیا بیٹھا ہے۔ بادشاہ نجومی اکٹھے کیتے ہوئن کہ برا شگون ہے کہ جنگل دا شیر ہے تے بادشاہ دے تخت دے ہیٹھ آ وڑیا ہے۔ سید الیاس مسکرا کے بھرا آل ویکھیا۔ اکھے، ''گئے ہائے۔'' اکھے، ''جی آ۔'' ٹُر پئے۔ بادشاہ نقیب نُوں حکم دِتا ہے کہ اعلان کر کہ جیس جوان ایہہ نذرانہ پیش کیتا ہے اپنا ناں لے کے انعام لوے۔ نقیب نُوں اگوں آواز کوئی نہیں دیندا۔ بادشاہ آ کھیا ہے، ''انعام دا وقت ونجا رہے ہو، اپنا ناں لوو تاں رستم ہند سینہ تھپدیاں بولیا ہے، ''جناب! بادشاہوں کے دربار میں شیر قید کر کے لانا شیروں کا کام ہے۔'' نعرے وگ گئے۔ اوس آ کھیا، ''انعام منگ۔'' سید آ کھیا ہے، ''مینوں چھوڑ کے وکھا۔'' پہلوان دا مونہہ بو کے آر ہو گیا ہے۔ بلاں دے نیڑے کون جاوے۔ بادشاہ پُچھیا ہے، ''ماجرا کیہ ہے؟'' اوس آ کھیا، ''جناب! ایہہ تاں جگہ ہی نہیں وکھا

سگدا جتھے جوان تے شیر دی گھول ہے۔ ایہنوں تاں پتہ ہی نہیں۔'' سید آ کے شیر دے کڑ کھول دِتے تے آ کھیوس،''اکھیائے کجھ نہ، ایہہ ہُن مار نہیں مار سگدا۔''شیر نُوں چھوڑ دِتا۔ بادشاہ آ کھیا،'' پکڑو ایس سُور دے بچے نُوں، جیس میری عدالت دی توہین کیتی ہے جھوٹھ بول کے۔'' پہلوان آ کے سید دے پیراں تے ڈھے پیا ہے۔ ماف کر دے۔

بُھل گئی آں شیطان بُھلائی آں میں

متیں دِتیاں بہت نہنگ مینوں

بادشاہ آ کھیا،''انعام منگ سیدا۔'' اوس آ کھیا،''جی، ایس پہلوان نُوں ماف کر دیوو۔'' بادشاہ آ کھیا،''چلو، ماف تے پنج ہزار روپیہ تیرے کان انعام۔'' سید آ کھیا،''پہلوان توہیں مافی منگی ہے تے گوڑ ماریا ہے توہیں انعام دے مگر۔ انعام توں لے لے۔''

بادشاہ آ کھیا،''سید الیاس، بھرا تیرا پاس ہے تے ہن گھلینا ہاں۔'' بادشاہ حکم دِتا ہے ہراول دی فوج چوں ہزار جوان تیار ہو جاوے ایہناں دے نال۔ بادشاہ آ کھیا ہے، ''جیہڑا حکم سعداللہ خاں دیوے اوہ میرا حکم سمجھیائے۔ اللہ نُوں سونپے او۔'' ''سعداللہ'' اکھے،''جی۔'' ''ویندیاں ایران دے بادشاہ پچھنا ہیں سفیر۔توں آ کھیں، جی میں– درباری آدمی ہیں، بادشاہ دے نال گل بات کر سکدا ہیں۔'' ایہہ جناب ٹُر پئے۔ قندھار توں ایہناں پیغام گھلیا ہے، باڈر تے فوجاں بیٹھئیں، اسیں چار جوان لئی آوندے ہاں تے ہزار فوجی اساڈے نال۔ اسانوں اجازت ہووے۔ بادشاہ وزیر نُوں حکم دِتا ہے کہ ایہناں دا استقبال کر۔توپاں دی سلامی کیتی گئی۔عزت نال پیش کیتے گئے۔شاہی باغ وِچ تمبو نصب ہان۔ ایہہ اوہناں نُوں جا وڑے۔ اوہناں تمبواں نُوں ایہہ پہنچے ای ہن کہ اودوں کھانے آ گئے۔ سعداللہ خاں پہلا حکم ایہہ دِتا ہے کہ جیس ویلے میں کھانا بند کراں، ہر کوئی بند کر دیوے۔تھوڑا جیہا کھا رہن تاں سعداللہ خاں کھانا بند کر دِتا۔ مطلب کیہ بھئی اسیں ہور ملک تے آب و ہوا توں آئے ہاں بیمار نہ ہووے۔ اساں جیہے کوڑی گئے کہ کھاون کجھ نیہسوں دِتا۔ جیہڑے ویلے کھانا کھا رہن تاں ایرانی لگے آ ئن کہ تہانوں ایران دی سیر کروانی ہے کہ بادشاہ حکم دِتا ہے۔نوشیرواں دے محل وکھائے گئے۔ جمشید دی جلوہ گاہ وکھائی گئی۔ اٹھ دیہاڑے ایہناں نُوں سیر تے ہو گئے۔ اٹھویں دیہاڑے ایہناں نُوں حکم ہویا ہے کہ صبح آ

کے بادشاہ دا سلام کرین۔

دربار وِچ حاضری دِتی ہے۔ایران دے بادشاہ پچھیا ہے''شطرنج باز کیہڑا ہے؟'' سعداللہ خاں آ کھیا،''جی میں۔'' ''چابک سوار کیہڑا ہے؟'' سعداللہ خاں آ کھیا، ''جی میں۔'' تہاڈے وچوں تیر انداز کیہڑا ہے؟'' اکھے،''میں۔'' تاں دربار سارا حیران۔ بادشاہ پچھیا ہے،''ہند وِچ ہور بندہ کوئی ناہی۔'' سعداللہ خاں بولیا،''ایہہ تاں اساڈا گھر دا سوانج ہے کیہنوں کِدے گھلنا ہے؟'' ''پہلوان کیہڑا ہے؟'' اکھے،''جی سید عمر۔'' اوہ اُٹھی کے کھلو رہیا۔''ہلا، وت دھمی اپنا پہلوان تیار کرو۔ گھول ہوسی۔'' اوددوں بھیہریں گُٹ گھتی ہوئی ہے۔ ایہہ ہزار بندہ اُٹھی کے بیٹھن۔ دل کجھ بھیڑتا نیں۔ خدایا، خیر کریں ملکاں دے متھن۔

سعد اللہ خاں پچھیا ہے،''سید کِدے؟'' اوہناں آ کھیا،''نماز پڑھ کے سُتا ہویا ہے۔'' سعدالے پٹ اُٹھایا ہے۔''بھیڑیا! بھیہریں تیرے سر تے ہن تے تینوں نیندراں یاد ہن۔'' اوس آ کھیا،''کیہ کراں؟'' اوس آ کھیا،''گھل کسے نال۔'' اوس آ کھیا،''تہاڈا تاں گڈا بنھ کے میں دریاوے وگا چھڈنا ہے۔'' اکھے،''ڈنڈ بیٹھکاں کڈھ۔'' اوس آ کھیا، ''دیو بھرے گھول ہے ہی کائی نہ۔تسیں اٹھ دیہاڑے سیر کریندے وتے ہو، میں تہاڈے نال نہیں نا آیا۔'' اکھے،''نہیں۔'' اکھے،''میں پہلواناں دِیاں پڑیاں ویہدا وتیا ہاں۔ ایران دے پہلوان سارے چُٹ کے ویکھن۔ ایتھے تاں ماں جایا ہی کوئی نہیں، جیس میرے نال پنجہ ملاونا ہے۔'' حیران ہو گئے پر دل نہ منے۔ صبح دا وقت ہک پاسے ہزار بندہ ہے تے ہک پاسے پورا ملک۔ پہلوان ایران دے کئیں ڈنڈوں پئے کڈھن۔ کئیں بیٹھکاں پئے کڈھدن۔ گھیہاں پئے دیندن۔ ہتھاں دے بھار ٹُردے ودن۔

بادشاہ آ کھیا،''یار ہندی پہلوان اساں نہیں ویکھیا۔'' سید اُٹھیا ہے اکھے،''جی میں آں۔'' ''چوتا کیوں نیہوں ماریا۔'' اوس آ کھیا،''جی میں ہمیشاں چوتے وِچ ہوندا ہاں۔'' بادشاہ آ کھیا،''مڑاتار۔'' اوس آ کھیا،''جی میں پہلے پچھوں ہاں میری گھول کیہدے نال ہے؟'' بادشاہ آ کھیا،''ایہہ سبھ پٹھے ہن، شاگرد ہن۔ ایہہ رستم ایران کھلا ہے۔'' اکھے، ''رستم ایران۔'' اکھے،''جی۔'' ''کتنی ہک طاقت دا مالک ہیں توں؟'' اوس آ کھیا،''میری

طاقت دا تینوں پتہ لگسی۔ جیس ویلے میں تیرا ہتھ گھوٹیساں تے بانہہ تیری سیں جاسی۔'' سید آکھیا، ''نہیں، میں پہلواناں دے وِچ ہاتھی ہاں۔ ہاتھی بیڑے چڑھن لگیاں ہک لت رکھ کے تڈ مریندا ہے کہ بھئی بھار سہندا ہے کہ نہیں۔ دُوآ رکھدا ہے مُڑ تڈ مریندا ہے۔ تریئیا رکھدا ہے مُڑ تڈ مریندا ہے۔ جیس ویلے تریئیے دی تڈ سہہ جاوے مُڑ چوتھا رکھدا ہے۔ میں وی ہاتھی ہاں پہلواناں وچ۔ تیریاں ماواں بھیناں ہوسن، بھرا بھائی ہوسن۔ جیس نُوں میں ہتھ ماراں اوہ اُٹھیا کدی نہیں۔ پہلے توں تے میں طاقت ازما لیئیے۔ پکی کدھ ہے بادشاہ دی کچہری دی۔ توں تیر مار جے پکی کدھ وِچ جاوے ٹُھک تیرا تاں توں میرے نال پنجہ ملاویں۔ میں ٹھوک وکھیساں۔'' ایرانیاں تاڑی چاں ماری ہے۔ اسانوں دھمکیاں نال ڈراوَ ہے۔ سید آکھیا، ''دھمکی تاں ہوئی جے وچوں کوئی وِتھ ہووے۔ پہلا وار ہے تساڈا۔ ایہہ تیر وگائے وت میں ٹھوک کے وکھیساں۔'' بادشاہ آکھیا، ''ٹھیک ہے۔'' اوس تیر ماریا جھرٹوں کر کے ڈھے پیا ہے۔ سید آکھیا، ''تیر کمان دیوو۔'' ایرانیاں حرکت کیتی ہے۔ اوہناں ہک سخت کمان تے تیر آکھیا ایہلا۔ سید نپن لگا ہے سعداللہ خاں آکھیا ہے، ''رکھ چاں۔ اسیں اپنی تیر کمان ورتیندے ہاں۔'' ''کیوں؟'' سعداللہ خاں آکھیا، ''سخت کمان ہے ایہدا چِلّا نہیں چڑھنا۔'' تیر انداز تیر اندازی کر لین ہا تاں ترائے ول کمان دے لاہ رکھدے ہان، جیہڑے ویلے تیر اندازی دا وقت آوے ہا وت ترائے ول دیندے ہان۔ اوہ دیونے پوندے ہان بھئی ہک پاسا کمان دا اینتھے رکھیا گردن نال، دُوئے ہتھ نال لِپھا کے منڈ دتی۔ اوہ جیس دیہاڑے دی خزانے وِچ آئی ہا، اوہدا چِلّا چاڑھیا وی کسے نہ۔ اوہ اتنی سخت کمان ہا۔ ایہہ تیر انداز ہا سعداللہ۔ ''اسیں اپنی کیوں نہ ورتیے۔'' اوس آکھیا، ''نواب صاحب! اپنی طاقت تے پیا بھُلنا ئیں۔ جے میتھوں چِلّا نہیں چڑھنا تاں میں پکی کدھ وِچ تیر کیویں ٹھوکنا ہے۔'' سید گوشہ کمان دا گردن نال لایا ہے۔ دُوئے ہتھ نال جیس ویلے پِچھکی ہے تاں چوگردوں کڑکی ہے۔ ترائے ول ایس دتن۔ جیہڑے تیر انداز ایران دے بیٹھے ہان، اوہناں دی ہا کر نکل گئی ہے۔ بادشاہ آکھیا، ''کیہ گل ہے؟'' اوہناں آکھیا، ''اساڈا پہلوان مر گیا ہے۔ جد دی ایہہ کمان آئی ہے ایس دا چِلّا اج چڑھیا ہے۔'' سید تیر ٹھہرایا ہے چِلّے دے وچ۔ گوڈی دبائی ہے۔ نعرہ تکبیر دا پڑھ کے جیوں تیر چھڈیا ہے

تاں جیس اٹ نُوں لگا اوہ ڈُک کے باہر جا پئی ہے۔

لڑائی ویکھ حیدر دی، نبی قربان ہوندا ہا

جیس ویلے کوئی کم حدتوں ودھیک ہو جاوے تاں دشمن نُوں وی داد دیونی پوندی ہے۔
سارے دربار وِچ سید زندہ باد، سید زندہ باد، بادشاہ دنگ۔

بادشاہ آکھیا، ''سیدا! اساڈا پہلوان تاں یقین ہے تیرے نال گُھل نہیں سکدا۔ توں ایہہ دس کہ جن ہیں کہ انسان، اتنی طاقت۔'' سید آکھیا، ''جی، جن تے انسان دے اگے شے کائی نہیں پر انسان اوہ درجہ رکھدا ہے جیس نُوں ملائک سجدہ پئے کریندن۔ چار اصول ہن طاقت دے بادشاہ سلامت۔ پہلا ہے صحت، اج تائیں میرے وجود چ کسے قسم دی مرض نہیں۔ دُوآ خوراک اوہ وی اللہ پاک دِتی ہے۔ تریجا ہے اَپنے آپ نُوں ڈکنا۔ اج تائیں میکوں عورت دی لذت دا علم نہیں کہ عورت وِچ لذت کیہ ہے۔ ایہہ ترائے چیزاں ہورناں پہلواناں وِچ وی لبھ پوسن۔ چوتھی ایہناں دے اچ کائی نہیں۔ جتھوں پچھلی رات ہووے بستر تے میرے واسطے سنونا حرام ہے۔ میں رب دی بارگاہ وِچ کھلا ہوندا ہاں۔ ایہہ چوتھی چیز ایہناں وِچ کائی نہیں۔ کسرت کریندے رہسن۔ جیس خدا نُوں یاد کریناں، اوہ میکوں ایہو جیہاں توں ڈھہیندا ہے۔'' بادشاہ آکھیا، ''اسیں من گئے ہاں، ایہہ میدان تہاڈی جت دا ہے۔'' سعداللہ خاں کُرسی توں اُٹھیا ہے۔ اوس آکھیا، ''نہ جناب، پنجھی ہزار تاوان ادا کرنا پوسی یاں بندہ مرواؤ۔ ایویں اسیں آئے ہاں تے وت لگے جاویئے۔'' بادشاہ آکھیا، ''پہلواناں او! تہاڈے خرچے وی بھراں، تہاڈے ٹبراں دے وی بھراں تے جتھے گُھل نہ سکو اوتھے چٹی کان وی میں ہاں۔ ایہہ استاد مروائیو یاں پنجھی ہزار ادا کرو۔'' پہلواناں پنجھی ہزار ادا کر کے، لکھ وٹیا جٹی جوں جٹ گھر آیا۔

اوہناں دی رات غماں چ ٹپی۔ ہند آلے خوش ہن۔ فجر بادشاہ حکم دِتا ہے، ''ہاں بھئی اَپنا سوار کڈھو۔'' مقابلہ سواراں دا لگ گیا ہے۔ سوار ایران دا چڑھیا ہے بادشاہ دے گھوڑے تے۔ اوس ترپ چ اُٹھایا ہے سرے میدان دے تائیں ترپاں چ لگا گیا ہے۔ اودوں ہٹایا ہے ترپاں چ لگا آیا ہے۔ سعداللہ خاں چڑھیا ہے۔ ایس ملاک رکھیا ہے۔ ایس سرے توں اوس سرے تائیں۔ اوس سرے توں ایس سرے تائیں۔ بادشاہ

آ کھیا، ''اساڈے سوار ترپ لوائن تے توہیں مہاراجیاں آر ایویں ملاک چھڈ یا ہے۔ ایہہ کیہ کیتوئی؟'' اوس آ کھیا، ''جی ترپ تے الف سوار ہوندا ہے۔ ایہہ بال لویندن۔ مُلکاں دا متھا ہے۔ اخبارات پچھانہہ جا رہن شاہ جہاں بادشاہ کول۔ مینوں شرم آوندا ہے۔'' بادشاہ آ کھیا، ''توہیں کیہ وکھرا کیتا ہے؟ ''اوس آ کھیا، ''میرے گھوڑے دے کسب دا پتہ لگسی ایہدے گُھرے ویکھو۔'' گُھرے ڈِٹھن تاں معلوم ہوندا ہے کہ اِک واری گھوڑا گیا ہے تے ہک واری آیا ہے۔ سُنب دے وِچ سُنب ہے۔ بادشاہ سر ماریا ہے۔ اوس اپنے اسوار نُوں آ کھیا، ''کیہ کیتا ہئی؟'' اوس آ کھیا، ''جی ایہہ کاہلا پیا ہے تے ایس سِرے آلا کم وکھایا ہے۔ میں سِرے آلا تد وکھینا ہاں جے گھوڑے بُردو بردی۔ گھوڑا لینا دیونا۔ سعدالے آ کھیا، ''ٹھیک ہے۔ تیرے ہیٹھ بادشاہ دا ہے میرے ہیٹھ اپنا ہے۔ جے دے گیوم تاں اپنا۔ جے لے گیوم تاں بادشاہ دا۔ وکھا سِرے دا کم۔''

اوس کھوہ توں کاٹھ کِلا چوا چھڈیا ہے۔ کُھوہ دے اتے ہک لکڑ ہوندی ہے، جیہدے اتے نسار ہوندی ہے۔ اوہنوں جھل سدیندن۔ جھل کُھوہ دے اُتے ٹور کے اوس گھوڑا لگھایا ہے۔ ایرانیاں نُوں یقین ہے کہ ہند آلے ایس کم دا جواب نہیں دے سکدے۔ تاڑیاں وگ گئیاں۔ واہ واہ پئی ہووے۔ سعدالے خاں آ کھیا، ''ایہہ مُڑ ٹپائے۔'' اوس آ کھیا، ''اگے نہیں ٹپایا۔'' ایس آ کھیا، ''اگے ٹپ گیا ہے ہُن میں مقابلہ کرنا ہیں۔'' اوس جھل تے گھوڑا چاڑھیا۔ اگوں ایس وی چاڑھ دِتا ہے۔ گھوڑے دوویں ساہمن اوہناں کن وٹے۔ ایرانی اسوار آ کھیا، ''بیڑا بوڑیندا پیا ہیں۔'' ایس آ کھیا، ''بیڑا توہیں بوڑیا ہے۔ ایہہ موت دا کنواں ہے۔ ایہہ کسب شروع کیوں کیتا ہئی۔ ہاں راہ دے یاں راہ لے۔'' ایرانی بولیا، ''گھوڑا پچھانہہ ہٹائیں تاں وِچ ڈھہندا ہے۔ جے اگانہہ کراں تاں اگوں تیرا گھوڑا کھلا ہے۔ راہ کِدوں؟'' اکھے، ''مُڑ میتھوں راہ منگ۔'' اکھے، ''توں دے۔'' ایس گھوڑے نُوں بدھا ہے۔ گھوڑے اگلیاں دوویں گوڈِیاں سینے نال لائیاں ہوئیَن۔ چُتڑ مگروں تھر تھر پئے کریندن۔ ناس دے پھرلاٹ پئے آوندن۔ ویکھن آلیاں دے دل دَھک دَھک پئے کریندن۔ ہر شے وِچ جاونی ہے۔ گھوڑے نُوں اوس پچھانہہ ہٹاونا شروع کر دِتا۔ پچھلے پیراں تے ٹٹول ٹٹول کے گھوڑا پیر پچھانہہ رکھدا ہے۔ گھوڑا لہہ

آیا۔ بادشاہ آ کھیا، ''کل پہلوان دا تاوان۔ اج پنجھی لکھ دا میرا گھوڑا دِتا ہے۔'' اوہناں آ کھیا، ''جی ادھ گڈھیں چڑھ جسائیں۔ ساویں ہو جاسی۔ اجے دو کم جوں رہندن۔'' جیہڑا نمانا ہرن لگے ہمیش اوہ ساویں آل تانگھدا ہے۔

تیر اندازی دا مقابلہ شروع ہو گیا۔ ایران دے تیر انداز آ گئن۔ اوہناں کاغذ پکی کدھ نال لایا ہے۔ ہٹ کے بہہ رہن تے تیر وگاون لگ پین۔ اوہناں کاغذ چُنھ چُنھ کے مور دا نقشہ بنایا ہے۔ اکھ، نک، چُنج، پورا مور جیویں پائل پائی کھلا ہے۔ ایہہ پک ہا اوہناں نُوں کہ ہندی ایس کم دا جواب نہیں دے سکدے۔ سعدالے آ کھیا، ''ہک کاغذ ہور لے آوَ۔'' بندہ ہک ہے۔ تیر وگائے، لگے تاں کاغذ وِچ پر کوئی ہیٹھاں کوئی اُتانہہ۔ کوئی کنی تے۔ اوہ تاڑیاں مرین بھئی مور پیا بندا ہے۔ جیں ویلے سارا کاغذ چُنھ رہیا ہے تاں ایران دے بادشاہ آ کھیا، ''نے چیل نے مُرغی۔'' جتھوں اکھان بنیا ہویا ہے نہ ہل نہ کُکڑ۔ سعدالے خاں آ کھیا، ''جی مورت بناون آلے نُوں آ کھیا جاونا ہے ایس وِچ جند گھت تے ایس دے بدلے اوس دوزخ وِچ جاونا ہے۔ میں سورۃ فاتحہ لکھی ہے کوئی صاحب پڑھنا چاہوے تاں پڑھ لوے۔'' تکیا نیں تاں سورۃ لکھی ہوئی ہے۔ تیر اندازاں تیر سٹ چھڈے۔

بادشاہ آ کھیا، ''اگے ہن تائیں کمیٹیاں تے وجدا رہیا ہیں تے ایدوں ہن شطرنج باز میں آں۔'' شطرنج شروع ہو گئی۔ کھیڈ دیاں کھیڈ دیاں ساویں تے آ کے کھیڈ ختم ہو جاوے۔ مُڑ مُڈھوں۔ بادشاہ دل چ خیال کرے کسے چالوں میں تُھڑ کدا کھلا ہاں ساویں جوں میں کرینا ہاں میں جتیندا کیوں نہیں۔ چار مہینے لگھ گئے بادشاہ شطرنج کھیڈ دا تھک جاوے تاں محلاں آل لگا جاوے تے سعداللہ خاں اپنے تمبواں آل۔ صبح مُڑ شروع۔ بادشاہ رات نُوں ستا ہویا جا گیا ہے۔ شطرنج بازی چھت تے بنی ہوئی ہائی، سبق یاد کرن کان۔ بادشاہ سوچیا او ہو، میں بڑا چُکا کھلا ہاں۔ میں پیادہ ہٹا کے سوار لگھائیں تاں اوہدا بادشاہ میں مار سگدا ہاں۔ ''سنتری۔'' اکھے، ''جی۔'' اکھے، ''نواب نُوں جا آ کھ ہُن میرے نال کھیڈے۔'' نواب آ کھیا سنتری نُوں، ''میں کپڑے وٹا کے آوندا پیا ہاں۔ بادشاہ نُوں میرے سنیہا دے چھوڑیں۔'' ''کیہڑا؟'' اکھے، ''بادشاہ نُوں آ کھیں پیادہ وی ہٹاؤں ہیں

تے سوار وی لگھاؤ ہین۔ دو واراں تینوں کا ہیں لین دیونیاں ہن۔ ایہو پیادہ ہی تیرے بادشاہ نُوں بچائی کھلا ہے۔ پیادہ پٹیسیں بادشاہ اگوں مری جاسی۔ وار اگوں میری ہے۔ اپنی گوٹی کھیڈ نا ہیں میری وی چال کھیڈ۔ دو واراں لئو ہیں۔'' سعداللہ دربار نُوں وڑیا ہے تاں بادشاہ بازی مودھائی بیٹھا ہے۔''ایہہ کیہ ہے؟'' اوس آکھیا،''جیہڑا میں چالا ساری رات سوچیا ہے توہیں اوتھے بیٹھیاں دس دِتا ہے۔ معلوم ہویا تیری میری کھیڈ کائی نہیں۔'' سعدالے آکھیا،''توں شطرنج جاندا ای نیہوں۔ ساویں تاں توں کرینا ہیں۔ میں صرف تیری وار اُ کیندا ہاں جے میں وار کراں ہا تاں توہیں صرف گھنٹے وِچ مری جاونا ہا۔'' بادشاہ آکھیا، ''مُڑ جتیا کیوں نیہوں؟'' اوس آکھیا،''تیتھوں جتے تاں شاہ جہاں جتے۔ توں بادشاہ ہیں۔ میں جان کے تیری بےعزتی نہیں کیتی۔'' بادشاہ اُٹھی کے ہاں نال چاں لایا۔''جے میری بےعزتی کریں ہاں چاں تاں میں ہیرا چٹ کے مر جاونا ہا۔ ہن توہیں جتیا تے میں ہاریا۔ توہیں مینوں کوڑھیاں کر کے نہیں ہرایا۔''

بادشاہ نُوں ارمان کھا گیا۔ بادشاہ سوچیا، چلو جاندے چور دی پگڑی سہی۔ کوئی نقص ایس دا پکڑیوے ہا۔ انجیں ہسدا نہ جاوے۔ ہندیاں دے ہزار فوجیاں چوں اوس ہِک داعقل کڈھیا۔ ایہدا نقص دس چاں۔ ہزار روپیہ لے لے۔ ہندی نمانے مردن ایس گل تے۔''ہزار دیسیں؟'' اکھے،''دیساں۔'' اکھے،''ایہنوں قلم گھڑن دا ول نیہوں آوندا۔'' آوندا ای ناہس۔

گھر بھیتر دہینسر ماریا، سڑ لنکا جائے

بادشاہ سوچیا، بڑا نقص ہے۔ ایڈا عالم تے درباری بندہ۔ شاوا شے۔ بہت اچھے۔ بادشاہ قلمدان خالی کروا دِتے۔ فجر میں آکھنا ہے قلم گھڑ دے۔ سعداللہ خاں نُوں خیال آیا۔ جیس دن دی میں بازی جتی ہے بادشاہ میرے کھاون، پیون، نھاون، پہنن، پڑھن تے بیٹھن تے چھاپے مروینداہے۔ مت مینوں چاں آکھے قلم گھڑ۔ میں کیہ کریساں۔ سوچیوس، ہُن چاں ول سکھاں۔ تلوار توں چاقو دا کم لینا شروع کر دِتا۔ کپیر یاں کڈھ سٹیاں ہن تے تیراں توں کانیاں دا کم۔ ساری رات گُھلدا رہیا ہے۔ فجر قلم گھڑ کے نماز پڑھی ہے۔ دھمی بادشاہ آکھیا،''نواب صاحب۔'' اکھے،''جی۔'' اکھے،''اج تہانوں اجازت دینے ہاں۔

پر چھلا نشانی یار دی، چیچی والا منگ

اِک اپنے ہتھ دی قلم گھڑ کے دِتی جا۔ کدی یاد کر بہسا ئیں۔'' دلی آلے بھیڑے پے گئے۔ ایس کوئی پھہوڑا گھڑنا ہے تے اساڈی بےعزتی ہوونی ہے۔ ایس قلم گھڑ کے بادشاہ نُوں دِتا ہے تاں بادشاہ دا رنگ بُجھ گیا۔

اوس آ کھیا، ''دلی دے بندے تاں چنگے ہان پر کُوڑے بڑے ہن۔'' سعداللہ خاں سمجھ گیا۔ اوس آ کھیا، ''جیس آ کھیا ہے نا قلم گھڑن دا ول نیہسوں آ وندا، اوس کُوڑ نہیں ماریا۔ جا فلانیا، میرا ترکش چالے آ۔ ایہہ ویکھ لوو۔ قلماں گھڑیاں ہوئیاں تے ساری رات میں سکھدا رہیا واں۔'' اوس آ کھیا، ''بھئی من گئے ہاں۔'' سعدالے آ کھیا، ''جے من گیا ہے تاں جیہڑا کجھ اوس نُوں آ کھیا ہئی اوہ دے۔ اوہ پیسہ جوں ہند دا ہے ایران نُوں تاں اسیں پچن نہیں دیندے۔ اگانہہ اسیں اوہنوں سزا دیسا ئیں یاں چھڈ دیسا ئیں۔'' بادشاہ آ کھیا، ''اوہ منگے۔'' نواب آ کھیا، ''منگو۔'' پر ایہہ لعنت کھٹے کون۔ نواب سعداللہ خاں اُٹھیا تے لوکاں دِیاں چھاتیاں تے ہتھ رکھنا شروع کر دِتا۔ جدوں دسن آلے دی چھاتی تے ہتھ رکھیا تاں اوہ دھڑ دھڑ پئی کرے۔ اکھے، ''توں ہاؤں۔'' اکھے، ''جی آ۔'' ''بادشاہ کیہ آ کھیا ہائی؟'' اکھے، ''ہزار روپیہ۔'' اکھے، ''اُٹھی ہزار لے لے۔''

ٹرن ویلے ایران دے بادشاہ سعداللہ نُوں بڑے انعام دِتن۔ اوسے پیسے نال چنیوٹ وِچ مسجد بنوائی ہیس۔ جدوں ہٹ کے ہند اپڑے تاں شاہ جہاں بادشاہ اوہنوں ہند دا وزیراعظم بنا چھڈ یا ہے۔

بھور سلطان

ایہہ غیرت خان پٹھان بیری نسل دا ہے۔ غیرت خان اعظم خاں دا، اعظم خاں خانخانے نواب دا ہے۔ ایہہ نسلی پٹھان ہوئن تے نمک حلال ہوئن۔ جتھے مغل دا پسینہ آیا ہے ایہناں خون دِتا ہے۔ ایہہ غیرت خان جرنیل ہا شاہ دارے دا۔ ایس دا بڑا خطرہ ہا اورنگ زیب نوں۔ جیس میدان وچ ایہہ ہویا نا اوہ میدان مینوں مہنگا پونا ہے۔ اورنگ زیب چال چلیا ہے۔ خاطی ہِک تیار کیتا ہیس۔ اوہنوں خط لِکھ دِتا ہیس کہ اورنگ زیب آہندا ہئی میں تیتھے بڑا راضی ہاں کہ توں میری اندرونی بڑی امداد کر رہیا ہیں تے میں فتح یاب ہو رہیوم تاں تینوں بڑے انعام کرئن۔ اوس ایلچی نوں آکھیا کہ ایس طرز دا چل کہ توں دارے کول پکڑیا جاویں تے ایہہ خط تیرے کولوں ثابت ہووے۔ بہوں ڈوگھی چال ہے۔ اوس جوں نپیونا ہا۔ اوہ ایسا ہو کے ٹُریا' جوں اگلیاں نوں شک پیا' اوہ نپیا گیا۔ خط جوں تکیا تاں دارے آکھیا،''ہائے۔ میں تاں ایس توں ہردا کھلا ہاں۔ غیرت خان اودے رل گیا ہے۔'' غیرت خان توں ہر شے کھس لئی تے آکھیا،''نکل جا۔'' غیرت خان اخیر تائیں آہدا رہیا وچ کوئی وٹ لگا کھلا ہے تے تینوں وی غلطی پئی لگدی ہے۔ میرے تاں خون وچ ایہہ نہ ہویا کہ ہِک لاہے ہوویئے تے دُوئے پاسے رل جاویئے۔ اوس چِک کڈھیا۔

جے سنگھ راجپوت نال جنگ ہوئی ہے اورنگ زیب دی۔ جے سنگھ میدان ہر گیا۔ جے سنگھ دھروڑ کے بیجاپور جا وڑیا۔ رانی پچھیس،''جے سنگھا! میدان دی کیہ کھٹی ؟'' اوس آکھیا،''میدان ہر گیا۔'' اوس آکھیا،''غیرت خان؟'' اکھے،''بادشاہ کڈھ چھوڑیا

ہائی۔‘‘ ’’میدان تیرے سر تے ہا؟‘‘ اکھے،’’ہا۔‘‘ عمر ساری اوس عورت خاوند نال گل نہیں کیتی کہ ایڈے بے غیرت مردنوں اپنی عزت پیش کراں تاں میں وی کوئی راجپوت دی لڑکی ہاں۔نہیں۔

راجپوت وہی جس کی آنکھ میں شرم ہے
راجپوت وہی ہے جو صاحب دھرم ہے
راجپوت وہی ہے جو منگت کے آگے پٹ ریشم سے نرم ہے
راجپوت وہی ہے جب میدان دیکھے تو گرم ہے

عمر ساری اوس رانی، اوس راجپوت نال گل نہیں کیتی بھئی توہیں میدان کیوں چھوڑیا ہے تیری لاش تے اوتھے لبھنی ہائی۔ میدان فتح ہو گیا۔

غیرت خان دے نال ہک نوکر ہے۔ دینہہ رات اوہ گھوڑے دے اُتے ہن۔ ہمالیہ پہاڑ وچ ایہہ دھکے کھاندے ودن۔ اٹھ پہر گزر گئن نہ کوئی میوہ جنگل دا لدھا ہے نہ کوئی شکار لدھا ہے۔ ایہہ بھُکھن۔ اچانک ہرن اگوں اُٹھیا ہے۔ غیرت خان تیر ماریا ہے ہرن ڈھے گیا ہے۔ ذبح کیتا نیں۔ اوہنوں مُڑ سیخاں تے پوئیا نیں۔ مُڑ اوس نوں بھُنا نیں۔ پہلی سیخ اٹھا کے ایس نوکر آل کیتی ہے تاں بگل چوگردوں بولن۔ اورنگ زیب آواز دتی ہے۔ غیرت خان توں فوج دے نرغے وچ آ چکا ہیں تے چوگردوں تینوں گھیرے ن۔ جیس پاسے میں بولیندا اکھلا ہاں ایدے آ جانہیں تاں ہور دے جِدے نکلسیں مری جاسیں۔ غیرت خان نوکر نوں آکھیا،’’کھا۔‘‘ اوس آکھیا،’’موت سر تے بولی کھلی ہے کھاواں کیہ؟‘‘ اوس آکھیا،’’میتھوں نہیں کھاجدا۔‘‘ آواز آندے رہن۔ پٹھان کھاندا رہیا ہے۔سالم ہرن کھا کے پٹھان اُٹھیا ہے۔ لے پٹھان آکھیا ہے،’’میں پیا ہوں ویندا، جیہڑے ویلے میں اورنگ زیب دے کول ہے جاونا تاں میرے مارے دا ایہہ نشان ہئی بھئی دھونسے تے سٹ لگسی۔ بگل وجسن۔ عیداں منائیاں جاسن۔ ساری فوج میری لاش تے آونا ہے۔ توہیں مڑ جِدے نکلنا ہے نکل جاویں۔ گھوڑا کول ہئی تے جتنے تائیں بگل شادیانے نہ وجن اُتنے تائیں کدائیں نہ نکلیں۔ جے میں زندہ رہیوم تاں تینوں ایتھائیں مِلساں۔‘‘

اگانہہ آیا ہے تاں اورنگ زیب کھلا ہے۔ سپاہ کول کھلی ہے۔ سپاہیاں آل مُونہہ

کر کے آکھیا ہیس، ''السلام علیکم۔'' بادشاہ آکھیا،''مینوں سلام کیوں نیہوں دتا؟'' اوس آکھیا، ''جی! میں دارے دا نمک خوار ہاں۔ دارے دے قاتل نوں میتھوں سلام نہیں دِپدا۔'' بادشاہ آکھیا، ''مڑ غیرت اپنی دا ثبوت تاں کوئی نہ دِتوئی۔ غیرت خان انجیں ناں ہئی۔'' اوس آکھیا، '' ثبوت کداں دےلئیں ہاں، بادشاہ دارے دا قاتل میں اج پیا ویہدا ہو یوم۔ اگدوں ثبوت کیہڑا دیواں۔'' تلوار لے کے وجیا ہے۔ کئی بادشاہ دے سجیوں ڈھاہ لئن، کئی کھبیوں ڈھاہ لئن تے باقی دے بھج گئن۔ اوس ویلے بادشاہ تے وجیا ہے تلوار لے کے۔ تلوار اُلار کے پچھانہہ سٹ گھتی ہیس تے روون کڈھ ڈڑھا ہے۔ بادشاہ اورنگ زیب آکھیا ہے بھئی انج تلوار اُلار کے پچھانہہ سٹنی تے رونا، ایہدی وجہ سمجھا۔ اوس آکھیا، ''تلوار اُلاری ہام تینوں مارن کان، میری فطرت آواز دتا ہے کہ توں بیرم خانی نسل دا ہیں تے عمر ساری اساں مغلاں دے خون دی حفاظت کیتی ہے تے تیرے ہتھ چوں خون مغل دا وہنا نہیں چاہیدا۔ کیوں جو اورنگ زیب جیہا مُغلاں وچ ہے کوئی نہ تے رو ایس توں پیا ہاں کہ جیس ویلے تو ہیں میرے آل ڈِٹھا ہے تیری اکھیں دی بھانور شاہ دارے آر پئی ہے۔ اوہ یاد آیا موں۔'' اورنگ زیب آکھیا ہے بھرا مار بیٹھا ہاں تے تیتھوں مافی منگنا ہاں۔ تینوں میں وڈا عہدہ دینا ہاں تے توں میرے کول آجا۔ اوس آکھیا، ''نہ توں میتھے وِس۔ پتہ ای میں پٹھان آں۔ اج میرے عقل کم کیتا ہے بھلکے نہ کریسی۔ وِس ای نہیں توں میتھے۔ میں تیرے کول رہ سگدا ای نہیں۔ توں دارے دا قاتل ایں۔'' اوتھوں ہٹ کے نوکر کول آیا ہے۔ آکھیوس'' ایہہ گھوڑا تے ایہہ سامان ہر شے تیری تے اسیں گیا سے۔'' ''کِدے؟'' اکھے،''ایہا تاں دسنی نہیں۔''

ایہہ چلدا چلدا اُچ بلوط جاوڑیا ہے سندھ اِچ۔ ست اُچاں ہین بخاری اولاد حسینؑ دیاں۔ پہلی اُچ بلوط ہے ستویں شاہ جیونا ہے۔ بلوط دے وچ اودوں سید زین العابدین قطب کمال ہوئن۔ اوہناں دی جا کے بیعت کیتی ہیس۔ اکھے،''ناں کیہ ہئی؟'' اکھے،''بھور سلطان۔'' بھور آپ بنیا ہیں تے سلطان دارے نوں بنایا ہیس۔ ایہہ مُڑ فقیری سکھن لگ پیا ہے۔ بھوئیں تے سنونا، ذکر سِکھنے تے پین دا ٹکر کھاونا۔

ہک دیہاڑے پیر توں پچھیوس۔ جٹ بندے میں ویہنداں ہک ہک ہوندن

تے وگ چھیڑی ودے ہوندن تے تہاڈے تریہہ درویش ہمیشاں گائیں نال چھڑدن۔ کتاباں ہتھ وچ تے گائیں اگے۔ ایہہ کیہ وجہ ہے؟ چاریاں پنج چھیڑو ہو جاون۔ پیر آکھیا، ''جی شیر مرانُو پوندا ہے۔ اوس جال کیتی ہوئی ہے۔ کدی کدی کائی گاں مار وی وبندا ہے پر چوکھڑے ویکھ کے کجھ جھکدا شکدا وی ہے۔'' ''جال کتھے کیتی ہوئی ہیس؟'' اوہناں دسیا، ''جی، فلانی تھاہرے۔'' بھور سلطان آکھیا،''دیو بھرے میں چھڑساں۔'' گائیں ہِکیاں۔ چک رکھیوس۔ دیگر کول بھانڈے آ گئے بھئی گائیں آونا ہے پر گائیں تاں کوئی نہ آئیاں۔ شام دیاں اذاناں ہو گئیاں پر گائیں کوئی نہ۔ وچھیاں رڈاٹ گھتے ہوئے۔ حال حال۔ سوتے دیاں بانگاں مِل گئیاں۔ جیہڑا آوے،''پیر جی! کدونہہ دا ہا گائیں وی لے گیا۔'' پیر آکھے،''اجیہا ہاتاں نہیں عقل تاں نہیں مندا، بندہ تبدیل ہوندیاں کیہڑی ڈِھل لگدی ہے۔'' پچھلا سوتا ہویا ہے تاں گائیں رِڑدیاں وڑ پیئاں۔ لے بھئی گائیں تاں آ گئیاں پر پتہ نہیں اوہ غریب کِدے گیا۔ تکیونیں تاں بھور سلطان ہے تے شیر دی لاش مگراں تے سٹی ہوئی ہے تے پیر دے اگے آن سٹیوس۔ آکھیوس،''ہن تائیں انتظار کریندا رہیاں ہمیشاں میتھوں چھڑیندا نہ۔ ایہہ ہن پیا ہے تے ڈنڈ کے نال میں ماریا ہے تے ہُن آ کے کجھ سِدھڑا ہویا ہے۔'' نعرے وگ گئے۔

پیر گھر آکھیا بھئی ایہہ بندہ جوں اتنی طاقت دا مالک ہے تے ایہہ غریب تاں ایتھے بھُکھا مر گیا۔ اوس گھر آکھیا،''سیر باداماں دا مغز، تے سیر مکھن ایس دا ناشتہ ہووے۔ پہارُو ایہدی خوراک بنائیو۔'' ناشتہ آ گیا۔ اوس واپس کر چھڈیا۔ پیر آپ چوا کے آ گیا۔ ایہہ بھئی کھانا پوسی بھور سلطان۔ اوہ رو پیا۔ اوس آکھیا،''جی! تُسیں مینوں پورا جاندے نیہے۔ شاہ دارے دا جرنیل سُنیا ہویا نیں غیرت خان پٹھان۔'' اکھے،''بیرم خانی۔'' اکھے،''جی آ۔'' اکھے،''میں اوہو آں۔ جتنے تائیں امیرت کیتی ہے ایہناں باداماں دا تیل نکلیا ہویا اساڈیاں ہانڈیاں ہیٹھ بلدا ہا۔ سیجاں پھُلاں دیاں ہوندیاں ہان، جیس تے سوندے ہاسے۔ گلاب دے عطراں نال نھاوندے ہاسے پر جیہڑی چیز زمین تے سُتیاں تے ایس مصلے وچ ہے ایہہ اوہناں محلاں وچ نہیں لبھی۔ جیہڑے سیر ایتھے کیتن ایہہ اودے محلاں وچ نصیب ای ناہن۔ ایہناں چیزاں نوں میں ترک کر چھڈیا۔ بس ایہہ پین

داٹکر تے زمین تے سنونا تے ذکر سکھنا۔'' مُڑ اوہ اوتھے ای مویا تے اج تائیں اُچ بلوط وچ بھور سلطان دا روضہ کھلوتا ہے۔

''راج کہانی'' بارے کُجھ گلاں

لوک کہانیاں وچ نِرا جیاں دیاں خوشیاں، خواہشاں، سدھراں، محرومیاں، ہِرکھاں، ہڑکاں، ساڑے، پریت، وسیب، جیون، رسماں ریتاں دا وکھالا ای نہیں ہوندا سگوں ایہہ تخیل راہیں وی ہِک جہان اُساردیاں ہن، جیہڑا جیون ساویں وسیبی مورتاں اُگھاڑدا ہے۔ ایہناں وچ اجیہی سِک وی ہوندی ہے کہ شالا جیون اِنج ہو وَنجے۔ ایسے پاروں لوک کہانیاں دا گھیرا بہوں موکلا ہوندا ہے۔ لوک سیانیاں ایس وشال کھیتر نوں ویاکھن پڑتالن کان ایہدی ونڈ کیتی ہوئی ہے۔ ایس ونڈ وچ لیجنڈز خاص طور تے اُچیچتا رکھدیاں ہن۔ لیجنڈز دا مُڈھلا دُھرا تواریخ ای ہوندی ہے تے ایہدے گھیرے وچ نشابر پاتر، سنت، گورو، پیر، فقیر، سورمے تے رومانی کہانیاں دے پاتر وغیرہ آوندے ہن۔ لوک کہانی مُڈھلے پکھوں کلا ای ہے۔ اِنج تخیل دی رنگن وچ رنگیا ہونا اچنبھے والی گل نہیں ہوندی۔ لیجنڈز دا بِھاویں تاریخ وچ ای ہوندا ہے پر ایہدے اُتے ہر پیڑھی دیاں سدھراں دا لیپ چڑھدا رہندا ہے۔

''راج کہانی'' دا گھیرا پنجاب تیکر ای سُنگڑیا ہویا نہیں سگوں ایہدے وچ برِعظیم دی رنگا رنگی ویکھی جا سکدی ہے۔ ''رام چندر'' دی کہانی متھہاسی ہے یاں اتہاسی، پر سنسکرِت دے کلاسیکی ادب وچ ایہدی اُچیچتا ہے تے ''رامائن'' دے پرچھاویں برِعظیم دیاں وڈیاں لکھتاں اُتے سہج سبھا ویکھے جا سکدے ہن۔ راجا کرنال دا سانگا بُدھ ادب نال ہے تے بُدھاں کول ایس سبھا دیاں کئی ہور کہانیاں وی ملدیاں ہن۔ کرنال دیاں اکھیں ٹیکسلے وچ کڈھیاں گئیاں تے اوتھے بُدھ بِھکشواں نے اوہدا سٹوپا بنایا۔ مناکھے

پنجابی سُبھا کھے ہون دی پڑک لے کے اج وی اوتھے وسیندن۔ کرنال نال ورتی صدیاں توں پنجابی لوک ریت دا انگ بن چکی ہے۔ راجا بیربل، مُلاں دو پیازہ تے تان سین اکبر دے درباری پاتر ہن، پر اپنے گُناں تے ذہانت پاروں برعظیم دیاں لوک ریتاں وچ ایہناں دا مُہاندرا ویکھیا جا سکدا ہے۔ رادھا بھٹیانی دا پاتر وی اکبر دا سمکالی ہے، جیہڑا کتاباں دی ڈھاکے بھاویں گھٹ چڑھیا ہے، پر راجستھانی لوک ریت دے کئی پاتر ڈھول بادشاہ، جیمل، پھتا، سارنگ، کمال پنجابی لوک ادب دا انگ بن چکے ہن۔ بھور سلطان دِلّی دا واسی ہے تے اوہدا روضہ سندھ وچ ہے۔ سعد اللہ خاں چنیوٹی تے سید عمر ہی اجیہے پاتر ہن، جیہڑے پنجاب واسی ہن۔ سعد اللہ خاں ستارھویں صدی دے برعظیم دا سرکڈھواں پاتر ہا تے شاہ جہاں دے بہت نیڑے۔ اوہ فارسی دا لکھاری وی ہا۔ سعد اللہ خاں تے اوہدی اولاد پکے دیس چنیوٹ نال واہ رکھیا تے لوک ریت نے اوہنوں سینے نال لائی رکھیا۔ شبداں دے ہیر پھیر نال فارسی لکھتاں وی اوہدی دانائی دا ہُنگارا بھریندیاں ہن۔ ایتھے برعظیم دے سانجھے پاتراں نوں نروارن دی لوڑ ایس توں وی پئی ہے کہ ہک پیڑھی پہلاں ایہہ پاتر اُکا اوپرے نا ہن تے مُلکی ونڈ مگرلیاں پیڑھیاں جیہڑا ''قاعدہ'' پڑھیا اوہناں کان وِن سنجاپے۔ اُنج کلپنا تے اچیت اجیہاں ونڈاں دا با ہلا ملاحظہ نہیں کریندے۔

انگریزی راج توں پہلاں دے برعظیم دی ایہہ وڈیائی ہا کہ ایتھے ترینہے کلاسیکی زباناں سنسکرت، عربی تے فارسی دی سکالرشپ موجود ہا۔ سنسکرت تے فارسی تاں صدیاں تیکر ایتھوں دیاں سرکاری زباناں وی رہیاں۔ جیہناں جُوہاں وچ لکھتی تے زبانی دوویں رِیتاں موجود ہوون اوتھے ایہہ سانگا دُولاّ ہوندا ہے۔ رام چندر لوک ریت چوں نکل کے کلاسیکی لکھت دا سرناواں بندا ہے تے وت ''رامائن'' دے پرچھاویں ہیٹھ لوک ریت دا۔ انجیں وانگوں کرنال سنسکرت دا پاتر ہے وت برعظیم دی لوک ریت دا انگ بندا ہے۔ مغل درباریاں وچ وی ایہہ گل سہج سبھا ویکھی جا سکدی ہے۔ ایتھے ایہہ گل چیتے رکھن والی ہے کہ ایہہ پاتر درباری ریت دا حصہ ہن ایسے پاروں سنسکرت تے فارسی نوں وارا کھاندے ہن تے لوک ریتاں نوں اپنے حساب موجب۔ اُنج راج بولیاں وچ نمانیاں دی بھنک اوکھی ای پیندی ہے۔

موسیقی سارے جگ دی اُچیچی تے سانجھی کلا ہے پر برِعظیم وچ ایہنوں عبادت دا درجہ دتا گیا ہے۔ گُن آپوں وی الاء ہے۔ الاء ای سُر دا مُڈھ ہے۔ لوک الاون جدوں سُگھڑاں تیکر اپڑدا ہے تاں ایہہ کلا دی ٹیسی مل بہندا ہے۔ جدوں سُگھڑ شاہی ٹھاپڑے بیٹھ آوندے ہن تاں لوکائی توں واڈھے تھی ویندن۔ تان سین درباری گویّے دی کلا دا وی سدیواں رنگ تدوں جمدا ہے جدوں اوہ شاہی ٹھاپڑے چوں نکل کے وت لوکائی نال جُڑدا ہے۔ دُوئیاں کلاواں وانگوں ایتھے وی فوک تے کلاسیک دی سانجھ دوہری ہے۔ فوک توں کلاسیک پُھٹدا ہے تے کلاسیک دی سدا حیاتی ایسے وچ ہے کہ وت لوکائی وچ آن رلے۔

اساڈی جاچے اُتلے میل دے درباری پاتراں کان لوک ریت دا بُوہا تاہیں کُھلدا ہے کہ ایہناں دا سانگا بندیائی نال ہے۔ ایہہ اپنی سُوجھ، ذہانت، محنت نال جیون دے وڈے دھارے دا حصہ بندے ہن۔ بیربل، مُلاں دو پیازہ، تان سین تے سعداللہ خاں چنیوٹی مُڈھوں نمانے گھراں دے جی ہن۔ شاہیاں تے وِڈیائیاں تلوار دے ٹِل اُتے نہیں کھلیاں ہوندیاں۔ ایہناں دے تھم علم، کسب، کلا تے گُن ہوندے ہن۔ انج میلاں نالوں وی ودھ وڈیاء گُن دا ہوندا ہے تے ایہناں دے مقابلے اُتے بادشاہ چھوٹے لگدے ہن۔ کوئی وی وسیب ہکواسا نہیں ہوندا تے اوہدے وچ جیون دی رنگا رنگی ہوندی ہے۔ نہ جی سادہ ہوندا ہے تے نہ ہی وسیب۔ ایہہ اپنے دُپھیڑاں نال اگے نوں پندھ کردے ہن تے جیون دی امیری دا کارن بندے ہن۔ اجیہے پاتر راج ویہار دا حصہ بن کے لوک بھلے دی راہ کڈھدے رہندے ہن۔ سعداللہ خاں دیاں فارسی لکھتاں وچ وی ایہہ مت دسدی ہے کہ بادشاہواں دی سنگت وچ تدوں ای خوشی لبھ سکدی ہے کہ لوکائی دا بھلا کر سکیوے۔

ایہناں کہانیاں دا ہک وڈا گُن مذہبی وِتکریاں توں اُچیریاں ہونا ہے۔ برِعظیم صدیاں توں اڈو اڈ مذہباں دا وسیب گِنیا جاندا رہیا ہے۔ ظاہر ہے ایہدی نینہہ ایسے سُوجھ تے اُسری ہا کہ دُوئے دے مذہبی وچاراں دا آدر کیتا ونجے۔ ایہو کارن ہے کہ سنتاں، سادھواں، صوفیاں، فقیراں دی سُوجھ نندیا دی تھاویں پریت اُتے کھلوتی ہے۔ عام جی

جیہناں دا جیون لابھاں وچ نہیں لبڑ یا ہوندا اوہناں نوں ایہہ دھارا وارا وی کھاندی ہے۔ اساڈے کتھیاں کول رام چندر، راجا کرنال، راجا بیربل تے تان سین ورگیاں کہانیاں لبھدیاں ہن، جیہڑیاں ایس گل داہُنگارا بھریندیاں ہن کہ ساجھے وسیب وچ ایہہ سبھے پاتر آدر یوگ ہان۔ رام چندر دی کہانی نوں بھاویں ہندومتھہاس نے سینے نال لایا ہویا ہے، پر ایتھے کسے مذہبی بانے دی تِندیایاں سراہنا نہیں کیتی گئی سگوں جیون دے وڈے معنے اُگھاڑے گئے ہن۔ ہک پیڑھی دے اولے مگروں اساڈے وسیب جیس اگ دا بالن بنے ہین، ایہہ کہانیاں اوہناں وِتکریاں اُتے تروتکے دا کم وی پیاں دیندیاں ہن۔

''راج کہانی'' دھرتی دے اقداری نظام دی مورت ہے تے مُڈھلے انسانی جذبیاں آل اساڈا دھیان کرواندی ہے۔ جیویں ساڑا مُڈھ توں بندے نال جُڑیا ہویا ہے۔ کیکئی تے شکنتلا ایس اگ وچ دُھکھدیاں رہندیاں ہن۔ مترئی ماں نوں وی سکیاں وانگوں جاننا تے اوہدے ظلماں نوں سہہ کے وی آدر وچ بھورا فرق نہ پون دیونا۔ الزام، بہتان تے دھوکھا وسیب دا ہمیش توں حصہ رہے ہن۔ اجیہی صورت وچ سچ دا سنگ نبھاون والے اوکھی گھاٹی وچوں لنگھدے ہن، پر جِت اوڑک سچ دی ہوندی ہے۔ ایس رویے دی نشابھر مثال رادھا بھٹیانی ہے۔ وِن دوسی سیتا دا اُدھالا تے پھیر رام دا اوہنوں سوانی من لینا وی سوانی آدر دا سنیہا ہے۔ کُجھ رام کہانیاں وچ ایہہ جاندیاں وی کہ سیتا وِن دوسی ہے، رام اپنی سوانی نہیں مندا۔ اوہدا آکھن ہے کہ بھاویں میں رام ہاں پر دھرتی اُتے بندہ بن کے اُتریا ہاں تے ایتھوں دیاں وسیبی قدراں دی اُلانگھنا نہیں کرسکدا۔ اُنج رام کہانی آپوں ہک وکھرا جہان ہے تے متھہاسی سمیاں توں لے کے ہُن تیکر ایہدے نال کئی واقعے گنڈھے گئے ہن۔ اساڈی جاچے تاں ایس کہانی دا پرچھاواں اساڈے وسیباں اُتے اینا گُوڑھا ہے کہ اج وی کُجھ ٹابریاں وچ باہیں مٹراون دی رِیت دِس پیندی ہے۔ گل کیہ کام دا اُبال، اقتدار دی خواہش، وفاداری، ذہانت دی وڈیائی، دیس پیار تے ہور کنے ای موضوعاں نوں ایہناں اپنے کلاوے وچ لیا ہویا ہے۔ جیون دے ایہہ رنگ اج وی دیس واسیاں دے کُل اچیت وچ پے وکھالی دیندے ہن۔

کہانی وار فرہنگ

رام چندر:۔ سورج بنسی: راجپوتاں دی ہک لڑی جیہڑی اپنے آپ نوں سورج دی اولاد دسدی ہے۔ اوتار: پرمیشور دا بندے دے روپ وچ دھرتی تے آونا۔ رتھ: بیل گاڑی دی ہک قسم۔ بھنے: نسے۔ اوہراں: ایدھر۔ کاج: شادی، شادی دیاں رسماں۔ سوئمبر: کائی شرط پوری کرن مگروں کڑی دا خاوند چُنن لئی ہک رسم۔ سانگ: نیزہ۔ راج کل: راجپوت گوتاں دی ہک ونڈ۔ بن باسی: جنگل واسی، جنگل وچ وسیرا۔ ڈھٹھا: ڈِگیا۔ غنیم: دھاڑوی، لٹیرا، ویری۔ ہُٹ: تھک، تھکیڑا۔ چکی جھوپ جانا: (مح) ساڑے توں سہہ نہ سکنا۔ کڑا مارنا: کسے پوتر ہستی دا دائرہ مارنا تاں جو اوہدے اندر کوئی شے نہ آ سکے۔ جمیل: زنبیل۔

راجا کرنال:۔ ترُٹ: ٹُٹ۔ مستجاب: پروان۔ پڑتنا پاڑنا: بھیت ظاہر کرنا۔ سورے: پکارے۔ بھیڑ: اوکھ۔ سِدھا وسیں: توں سدھاویں گا۔ ڈڑھی: ڈیہی۔ آدری: آدر کر لتا گیا۔ سِلحی خانے: اسلحہ خانہ۔ دَل: لشکر۔ سگھر: چنگا گھر، دفاعی پوزیشن۔ اِجن: اجے تک۔ چونڈا: سوانی دے سر دے والاں دا جُوڑا۔ نکھوڑیا: نکھیڑیا، وکھ وکھ کیتا۔ کریہاں: کریہل، پنوں دا اُٹھ۔ ٹِھل: تر۔ رسائی: صُلح۔ قندیل: ہک قسم دی شمع۔ سمدا: سوندا۔ تھپک: تھپک۔ دُھوتن: دھتیری۔ ڈھہوے: ڈِھیوے، جمے۔ وگیندا: وجاندا۔ پرٹاکیاں: ٹاکیاں دے اُتے ٹاکیاں لگیاں ہونا۔ ڈک: روک، اوہلا۔ ہُدھاں: ہُجھاں۔ دھاوندی: دھاوا کردی، سرایت کردی۔ اورے: ہُنے تاں۔ دیو بھرے: دینہہ اُبھرے، اگلا دن۔ النکھ جگاون: جوگیاں دا اک خاص انداز وچ خدا دا ناں لے کے بھیک منگنا۔ مسہری: اجیہا پلنگ جیہدے پاسیاں اُتے پردے بنائے جاندے ہن تاں جو مچھردانی گھتی جا سکے۔ چنویا: چی کے ڈھٹھا۔

برک: چیک۔ اوتر: لاولد۔
راجا بیربل:۔ وِچھیندا: وِیچدا۔ اُتانا: ستیاں اُتانہہ ول نوں مونہہ ہونا۔ دمدمے: قلعے دا بُرج۔ شوہ پر: مُچھاں۔ ٹکا: مالیہ، ٹیکس۔ تِلک: متھے اُتے رنگدار نشان بناونا۔ کُلنکھ: داغ، دھبہ، بدنامی۔ بادرے: بدل، بادل۔ کُچا: چھاتی، پستان۔ ابھیمان: غرور، تکبر، گھمنڈ۔ کامنی: سوہنی سوانی۔ کوہی: شکاری پرندہ۔ اِت: ایس پاسے، انج۔ بِدھ: طریقہ، راہیں۔ دھرنگا: پنجبر۔ کُندر: کھڈ۔ بِلوا: بلی۔ سوہا سوہان: خبر رکھن والا، کُتا۔ کِتّیاں: غلیظ۔ گگن: اسمان۔ سس: چن۔لسکانا: لشکانا۔ اَدَھراں: تھلے، ہیٹھاں۔ بھئیوس: ہویوس۔ مدھرس: مٹھاس، مٹھا پن۔ داروگی: داروغی۔ یاکی: باغی۔ دھڑل: بھاری شے ڈگن دی واج۔ لُوڈ: لاڈ۔ ڈھہنا: ڈگنا۔ مینگھ: مینہ وساون والا بدل۔ کِل: کوئل دیاں سُریلیاں سُراں۔ کھیوت: کھِمن، بجلی دی لشک۔ جَولے: گھوڑ سواری سمے گھوڑے نال نال ٹورنے۔ دھانور: دھا آون۔ ایہلا: ایہہ لا۔ اگیرڑے: تھوڑ اجیہا اگے۔ کلجُگ: ہندومتھالوجی موجب دنیا دا اخیرلا دور، بھیڑا زمانہ۔ ست جُگ: ہندومتھالوجی موجب دُنیا دا پہلا دور، چنگا زمانہ۔ پرنا: ویاہ۔ ایکھاں: ویکھاں۔ اٹاری: ماڑی، چبارا۔ پکھر: پسینہ، پھدھی: پھڑی۔ پپلا: تلوار دی انی یاں نوک۔ اِین: انی، شہتیر یاں بالے دا سِرا۔ چوکیندا: چوکدا، روئی نال خون دا قطرہ پولا جیہا صاف کرنا۔ کوپر: کھوپڑ۔ آر: وانگ۔ سُنِک: سنک، نک صاف کرنا۔ ہُت: آرام، سکون۔ اُجھڑ: مک، ویہلے۔ بوتھاڑ: بوتھا، چہرہ۔ اودائیں: اوسے پاسے۔ ہوڑیوس: اوس منع کیتا۔ کھچڑ: کھونچر، گھاگ۔ ہِنڈے: بینڈے، جھینگر۔ ٹونے: جنور دے گل بدھی ٹلی۔ تھہرامے: تھرامے، سکون، ٹھہرا۔ دھرک: چھال۔ بھربھٹے: بھروٹے، بھواں۔ بھبھوت: بھبوت، سواہ۔ وِلچی: وِرچی، بہلنا۔ سناہ: کسے نشانی یاں بیتی دا حوالہ دے کے سنیہا دینا۔ کنگ: پتلی لسی۔ کھلڑ: کھل، بوجھی، وڈی بوری۔ پنھاکا: پناک، پتلی لسی، لسی پیون دا شوقین۔ وڈِنڈی: نکی کدھولی، کوٹھے دے بنیرے وغیرہ واسطے وی ورتیا جاندا اے۔ چھنڈک: تُبکا۔ ترکایا: گندا کیتا۔ ڈَل: پرانا کھوہ، اُجڑیا کھوہ۔ جین: کھوہ دی گار۔ سُنگا: پھٹ وچ پانی پین مگروں چڑھی سوج۔ ہُونگ: پیڑ پاروں مونہوں نکلی ہولی جیہی واج۔ اُکانہہ: ہک رُکھ، ہوا گھلیاں ایہدے وچوں شوکر دی آواز آوندی اے۔ لوتھ: لاش۔ جھوس: بُجھ، جھٹکا۔ کُھرجی: گھوڑے

دی کاٹھی نال بنھیا تھیلا۔ ونہوا: کوئی ہتھیار، ہتھوں چھڈ کے مارنا۔ ہجھیاں: ہجھا دی جمع، پیٹ تے مثانے دے درمیان والی ہڈی۔

مُلاں دو پیازہ:۔ پِندی: بھیک منگدی۔ جھڑکیندی جھڑکاں دیندی۔ چھٹاکو: پھرتیلی۔ کوڑیل: کاوڑ والی، غصیلی۔ وٹ پکاونا: وٹاونی کرنی، مٹی دے ڈھیلے نال چھوٹے پیشاب دے قطرے روکنے۔ لُدھی: لالچی۔ تپسیا: عبادت۔ پٹّن: پانی وچ اُگن والا پھُل۔ ونواڑھ: کپاہ دا بوٹا۔ جَل: پانی۔ مہری: سوانی۔ رینڈی: خربوزہ۔ ریڈھ: وٹ، دُکھ۔ صیقلی گر: ہتھیار صاف کرن والا، پان چاڑھن والا۔ بھیں: پھیر۔ اودائیں: اوسے پاسے۔ مُس: ٹھگیا گیا۔ وِلا: ولچا۔ وِچھونا: مجھ بنھن دا عام جیہا کپڑا۔ جُٹ: چمبڑ۔ چھوچھ: لمکے ہوئے بُلھ۔ اِڈّھوں: ایس توں۔ ساء: ذائقہ۔ آہنی: آکھنی، آکھدی۔ رِڑھ: ہتھاں تے گوڈیاں دے بھار اُتے ٹُرنا، رینگ۔ رِڑیا: اُٹھ مستی بھری آواز کڈھی۔ سرسا: چنگا۔ ڈُھل: ڈھل، لڑھک، بازیے توں میری ہو جا۔ پاسیا: پانسیا۔ چوپڑ: چوپٹ۔ رَس: صلح۔ پِنپیاں: پلکاں۔ پرنی: ویاہی۔ تروڑی: توڑی۔ جھل: ٹکر، مل۔ تُھڑیا: گھٹ ہویا۔

تان سین:۔ ستھ: تھاں، تھاہر۔ سُمریاں: سم، مقرر تال، جتھوں دوبارہ سُریاں تال ول پرتی دا ہے۔ چوبچا: اولُوں، نکا حوض۔ گُر: جتھے لے تے سُر مل کے مُکدے نیں اوہنوں گُر سدیا جاندا ہے۔ جھنگاٹاں: جھنگاٹ، جھنگار، کھوہ وگن دی آواز۔ ونا: ودا۔ مکرا: اتنا وزن جیہڑا کپڑے وچ بنھ کے پشت اُتے رکھیا جا سکے۔ گوہے: پھوسی، تھاپی۔ کھریڈ: کھرُنڈ، پھٹ دا سُکا چھلکا۔ وگیندیاں: وجاندیاں۔ گمدی: گاوندی۔ پُوجھ: پونجھ۔ بروڑیاں: وڈی پھنسی یاں پھوڑا۔ لاہم: پاسا، طرف۔ دِپے: دتا جاوے۔

رادھا بھٹیانی:۔ ڈھہندن: ڈگدے نیں۔ کرولی: کُلی۔ بھنیئی: بھانجی۔ مُندرنا: کن دا زیور۔ پمدی: پینیدی۔ جڑتل: نگینہ کاری۔ مریلڑے: مارن والے۔ کھوہنیاں گالنا: بہت زیادہ جانی نقصان ہوونا۔ کچھ: گوڈے دا اندر لا حصہ۔ اُبھڑ بھا: اُبڑواہ۔ پھدھن: پھڑن۔ اگاڑی: گھوڑے دے اگلے پیراں دیاں رسیاں۔ پچھاڑی: گھوڑے دے پچھلے پیراں دیاں رسیاں۔ گرکی: غرق ہوونا، ڈُب جاونا۔ مرداواں: مرداں والا۔ کوہنی: چمڑے دا نکا مشکیزہ جیہڑا اسوار ہنے نال ٹنگدا ہے۔ کلاوَت: موسیقی دا ماہر۔ بھلکے: بھلک، آون والا کل۔

کڈھینی: کڈھاونی۔
سعد اللہ خاں چنیوٹی:۔ دھولر: محل، ماڑی، راج مندر۔ کاوِڑ: کوڑ، غصہ۔ اوہراں: ایدھر۔ مُد: مُدت۔ چیڑیاں: چوڑیاں۔ ترکلیاں: لکاں۔ گھول: کُشتی۔ تئیاں: تیری ای۔ لکھنے: تصویراں بناونیاں۔ دورا: دوری، لون مرچ، بھنگ، سردائی گھوٹن والا بھانڈا۔ مُڈاٹھ: دروازے دی تھلے والی موٹی لکڑی۔ ہوسیں: توں ہوویں گا۔ ونگ: داء۔ مرانو: مریلا، مارن والا۔ کڑ: کڑیاں، لوہے دے کڑے۔ دھوبی جھپٹ: دھوبی وانگوں چھٹنا، کشتی دا ہک داء۔ بوکے: بوکا، چمڑے دا ڈول۔ سوانج: پروگرام۔ بھیہریں: بھیہر، وڈا نقارہ۔ تڈ: زور۔ جھِرٹوں: جھریٹ پا کے، ہلکی جیہی خراش نال۔ چِلّا: کمان دی تانت۔ ترپ: پچھلیاں دوواں لتاں اُتے وزن دے کے تے اگلیاں لتاں سینے نال لا کے ٹپنا، جنگی گھوڑیاں نوں سکھائی ہک چال۔ ملاک: بہوں ترکھے ٹورے تے ہولی ٹورن دے وچکار گھوڑے دے چلن دی ہک چال۔ نسار: کھوہ دا پاڑچھا۔ جھل: کھوہ دے اُتے رکھی مضبوط لکڑی۔ چُتھ: تیراں نال کسے خاص شے نوں نشانہ بنائی رکھنا۔ تُھڑکدا: اُکدا، بھُلدا۔ مودھائی: مودھیاں کرنا، اُلٹا دینا۔ کوڑھیاں: کوجھیاں۔ کبیریاں: کانیاں۔ پھہوڑا: لکڑی دی کہی، کوجھی قلم۔
بھور سلطان:۔ نپیونا: نپیا جاونا۔ دھروڑ: نس، گھوڑے وغیرہ تے نس جانا۔ کُھٹّی: میل ملاقات دی اخیرلی حالت۔ دِپدا: دتا جاندا۔ پوئیا: پرویا۔ ہوں: واں، آں۔ بھانور: مشابہت۔ جال: ٹھہریا ہونا۔ چوکھڑے: چوکھے توں، بہتے۔ رڈاٹ: وچھیاں دی واج۔ پہارو: بھیڈاں، بکریاں۔

سومے

مُڈھلے سومے

غلام رسول میراثی۔''رادھا بھٹیانی''۔ جلال پور بھٹیاں۔ تحصیل پنڈی بھٹیاں۔ ضلع حافظ آباد۔ 2 اکتوبر 2009ء۔

کمال دین، میاں۔''بھور سلطان''۔ کوٹ امیر۔ تحصیل لالیاں۔ ضلع چنیوٹ۔ 27 دسمبر 1993ء۔

--- ۔''راجا بیربل''۔ کوٹ امیر۔ تحصیل لالیاں۔ ضلع چنیوٹ۔ 2 جولائی 1995ء۔

--- ۔''راجا کرنال''۔ کوٹ امیر۔ تحصیل لالیاں۔ ضلع چنیوٹ۔ 26 دسمبر 1996ء۔

--- ۔''رام چندر''۔ کوٹ امیر۔ تحصیل لالیاں۔ ضلع چنیوٹ۔ 6 اپریل 1991ء۔

--- ۔''سعد اللہ خاں چنیوٹی''۔ کوٹ امیر۔ تحصیل لالیاں۔ ضلع چنیوٹ۔ 26 جون 1994ء۔

--- ۔''ملاں دو پیازہ''۔ کوٹ امیر۔ تحصیل لالیاں۔ ضلع چنیوٹ۔ 25 جون 1994ء۔

نذر میراثی ۔''تان سین''۔ بھوانا۔ تحصیل بھوانا۔ ضلع چنیوٹ۔ 26 اگست 2002ء۔

پنجابی رسالے

سعید بھٹا ۔''بھور سلطان''۔ ماں بولی 3-8.2 (1996ء): 14-11-

--- ۔''تان سین''۔ ترنجن 1.1 (2006ء): 94-89-

--- ۔''راجا بیربل''۔ ساہت 4.4 (1998ء): 216-209-

--- ۔''راجا کرنال''۔ ساہت 3.3 (1997ء): 235-229-

--- ۔''رادھا بھٹیانی''۔ سنگری 1.3 (2012ء): 78-70-

--- ۔'رام چندر''۔ پنچم (کتاب لڑی) (1998ء): 55-52-

--- ۔''نواب سعد اللہ خاں چنیوٹی'' ماں بولی 7-7.6 (1995ء): 28-12-

ناں

تھاں

ایسے ہتھوں

1۔	چن چنھاں دے	لہور: پنجند اکیڈمی	1990ء
2۔	کلیات شاہ عظیم	لہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ	1991ء
3۔	سرساویں رتی پریت	لہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ	1993ء
4۔	سانجھ وچار	لہور: اے۔ایچ پبلشرز	1997ء
5۔	سانجھ سرت	لہور: اے۔ ایچ پبلشرز	1997ء
6۔	نین نہ رہندے تکنوں	لہور: اے۔ایچ پبلشرز	2000ء
7۔	نہ جھنگ چُھٹیا نہ کن پاٹے	لہور: سانجھ	2005ء
8۔	کمال کہانی	لہور: سانجھ	2006ء
9۔	دیس دیاں واراں (پہلی جلد)	لہور: پنجاب انسٹیٹیوٹ	2007ء
10۔	نابر کہانی	لہور: سانجھ	2010ء
11۔	بار کہانی	لہور: سانجھ	2011ء
12۔	راج کہانی	لہور: سانجھ	2013ء

سانجھ دیاں کتاباں

ہودے بیت	مرتب: ممتاز بلوچ	320 روپے
کاغذ تے کینوس	امرتا پریتم	350 روپے
ہیٹھ وگے دریا	مشتاق صوفی	140 روپے
تاء	مشتاق صوفی	160 روپے
مٹی دا ماس	مشتاق صوفی	100 روپے
سرسوتی توں راوی تائیں	غلام حسین ساجد	120 روپے
کسے سُفنے دے نال	غلام حسین ساجد	160 روپے
نیندر بھنی رات	غلام حسین ساجد	120 روپے
کھلارا	ریاض احمد شاد	240 روپے
اٹھے پہر تراہ	نسرین انجم بھٹی	140 روپے
وگدا پانی	محمد منشا یاد	200 روپے
کمال کہانی	سعید بھُٹا	200 روپے
نابر کہانی	سعید بھُٹا	140 روپے
بار کہانی	سعید بھُٹا	300 روپے
نہ جھنگ چھٹیا نہ کن پاٹے	سعید بھُٹا	36 روپے
چھچھ پتر	فضل فرید لالیکا	300 روپے
1857 دی جنگ آزادی وچ وٹواں دا حصہ/ظہیر وٹو		80 روپے
سانجھی پیڑ	محمد آصف خاں/ فیاض مگھیانہ	130 روپے
چج دے دوہڑے	ممتاز بلوچ	260 روپے
رنگ رس	وسیم گردیزی	130 روپے
گھر دا جی	جسوندر سنگھ	120 روپے
وفاواں عشق دیاں	فضل احمد خسرو	200 روپے

راج کہانی اساڈی دھرتی وچوں پُنگر یاں کہانیاں دے کھیتر وچ سعید بھُٹا دی چوتھی کتاب اے۔ ایس توں پہلاں اسیں اوہناں دیاں سودھیاں ہوئیاں ایس وِڑھی دیاں ترائے کتاباں ''کمال کہانی''، ''نابر کہانی'' تے ''بار کہانی'' چھاپ کے ورتا بیٹھے آں، جیہناں دی سجناں، داناواں، وِدواناں تے پارکھاں بہوں سلاہنا کیتی اے۔ اسانوں پک اے ایس دی وی جگ کولوں ڈھیر مانتا ملسی۔

''کمال کہانی''، ''نابر کہانی'' تے ''بار کہانی'' وانگوں ''راج کہانی'' دا تت وی دانش، دلیری، حق تے انکھ جیہے وسباں نوں نتارنا اے۔ ایہہ کتھاواں اساڈے وڈکیاں دے مُہاڑنوں سیانن تے اپنی بھوئیں تے وسیب نال اوہناں دی پیڈی جڑت دا گوہ کرن پاروں تاں نویکلیاں ہے ای، اوس ان مُلّی دانش پاروں وی اُگھڑدِیاں نیں، جیہڑی ایس مٹی دے نرول ہوون دی بھانور دیندی اے تے جیہدے آسرے تے اوس ویلے دے راج تے رعیت دی ہوند دا اشارہ اے۔

ادب دی رِکھڑ رکھن والیاں پاروں سعید بھُٹا داناں جانیا پچھانیا اے۔ اوہ پہلاں پاکستان پنجابی ادبی بورڈ وچ سئیں محمد آصف خاں دے سنگتی رہے تے پچھلے ویہہ ورھیاں توں شعبہ پنجابی، اورینٹل کالج پنجاب یونیورسٹی لہور وچ پنجابی زبان تے ادب دے سرکڈھویں اُستاد نیں۔ اجیہے اُستاد جیہڑے اپنے شاگرداں نوں نِرا پڑھاندے ای نہیں سگوں علم بخش کے اوہناں نوں تاردے وی نیں۔

سعید بھُٹا دیاں کجھ ہور کتاباں ''سرساویں رتی پریت''، ''کُلیاتِ شاہ عظیم''، ''نین نہ رہندے تکنوں''، ''نہ جھنگ چُھٹیا نہ کن پاٹے''، ''سانجھ وچار''، ''سانجھ سُرت'' تے ''دیس دیاں واراں'' نیں۔ بھاویں لوک کہانیاں نوں سودھن، اکٹھیاں کرن تے سانبھن دا کم اک بندے دا نہیں، مُڑ وی سعید بھُٹا اپنے اُلیل، ٹِچے تے کم دے معیار پاروں کدی ہِینا نہیں پیا۔ ''راج کہانی'' وچ وی تہانوں پرکھ پڑچول دے ایہہ سارے وسب اکٹھے دِسسن۔

سانجھ
SANJH
PUBLICATIONS

Book Street, 46/2 Mozang Road, Lahore, Pakistan.
Phone: +92 42 37355323. Fax: +92 04 37323950
e-mail: sanjhpk@yahoo.com, sanjhpks@gmail.com
Web: www.sanjhpublications.com

ISBN:978-96-593-099-1

